T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

MAARİF VE VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE KASTAMONU'DA EĞİTİM (1869-1903)

TARIK SAĞLAM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ EROL ÇİYDEM

ŞUBAT - 2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

TARIK SAĞLAM

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAARİF VE VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE KASTAMONU'DA EĞİTİM (1869-1903)

TARIK SAĞLAM

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
DANIŞMAN:DR. ÖĞR. ÜYESİ EROL ÇİYDEM

Bu çalışmanın amacı 1869-1903 yılları arasında Kastamonu vilayetindeki eğitim durumunu Kastamonu Vilayet Salnameleri ve Maarif Salnameleri bağlamında ortaya koymaktır. Çalışmanın sonucunda söz konusu yıllarda Kastamonu vilayetinde mevcudiyeti anlaşılan eğitim kurumları, sıbyan mektepleri, ibtidai mektepler, rüşdiyeler, idadiler, sanayi mektebi, azınlıklara ait mekteplerdir. Bununla birlikte eğitimle bağlantılı okullar dışındaki diğer kurumlar ise cami ve mescitler, hangâhlar, tekke ve zaviyeler, kiliseler, manastırlar, kütüphanelerdir. Ayrıca eğitim kurumlarındaki mevcut öğrenci ve öğretmen sayılarındaki yıllara göre değişim de çalışmadaki önemli bulgular arasındadır. Bu yönüyle araştırmanın dönem çalışmalarına önemli katkılar sağlayacağı ve Kastamonu vilayetinin 1869-1903 yılları arası eğitim tarihinde önemli bir boşluğu dolduracağı söylenebilir. Çalışmada tarihsel araştırma yöntemi kullanılmış olup veriler betimsel analize tabi tutulmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Kastamonu, Vilayet, Maarif, Salname

Şubat 2022, 128 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

EDUCATION IN KASTAMONU ACCORDING TO THE MAARIF AND PROVINCIAL YEARBOOKS (1869-1903)

TARIK SAĞLAM

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES AND TURKISH EDUCATION
SOCIAL STUDIES EDUCATION
SUPERVISOR:ASST. PROF. EROL ÇİYDEM

This study aims to reveal the educational situation in Kastamonu province between 1869-1903 in the context of Kastamonu Province Yearbooks and Education Yearbooks. As a result of the study, the educational institutions that were found to exist in Kastamonu province in the mentioned years are primary schools, primary schools, junior high schools, high schools, industrial schools and schools belonging to minorities. However, other institutions other than schools related to education are mosques and masjids, hangahs, lodges and zawiyas, churches, monasteries and libraries. In addition, the change in the number of current students and teachers in educational institutions according to years is among the important findings in the study. In this respect, it can be said that the research will make important contributions to the period studies and fill an important gap in the education history of Kastamonu Province between 1869-1903. Historical research method was used in the study and the data were subjected to descriptive analysis.

KEYWORDS: Kastamonu, Province, Education, Yearbook

February 2022, 128 Page

TEŞEKKÜR

Tezin araştırma konusu ve yazım aşamasındaki yardımından ve sabırla yönlendirmesinden dolayı tez danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Erol ÇİYDEM'e çok teşekkür ederim. Ayrıca tezimin daha iyi olması için değerli fikirlerini sunan Doç. Dr. Nadir YURTOĞLU ve Dr. Öğr. Üyesi Esra MİNDİVANLİ AKDOĞAN'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bugüne kadar gelmemde en büyük destekçilerim olan başta Annem ve Babam'a, hiçbir zaman maddi manevi desteğini esirgemeyen abim Selahattin SAĞLAM'a ve her zaman yanımda olduklarını hissettiren ve beni motive eden arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Hayatı boyunca ilim yolunda olup çocuklarının da ilim yolunda olması için elinden geleni yapıp her zaman arkamda duran ve bugünleri en çok görmesini istediğim rahmetli babam Salih SAĞLAM'a ithaf ediyorum.

TARIK SAĞLAM

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI ..... **ii**
TAAHHÜTNAME ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
TEŞEKKÜR ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Araştırmanın Amacı 2
1.1.1 Araştırmanın Alt Problemleri 2
1.2 Araştırmanın Önemi 3
1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları 3
1.4 Tanımlar 3
2. KURAMSAL ÇERÇEVE **5**
2.1 Klasik Dönem (Geleneksel) Osmanlı Eğitim Sistemi 5
2.1.1 Sıbyan Mektepleri 5
2.1.2 Medreseler 6
2.1.3 Enderun Mektebi 6
2.1.4 Diğer Eğitim Kurumları 7
2.2 Osmanlı Devleti'nde Modern Eğitim Kurumları 8
2.2.1 İbtidai Mektepler 9
2.2.2 Rüşdiyeler 10
2.2.3 İdadi/Sultani 12
2.2.4 Öğretmen Okulları 14
2.2.5 Meslek Okulları 15
2.2.6 Azınlık ve Yabancı Okullar 17
2.2.7 Diğer Okullar 18
2.3 İlgili Araştırmalar 18
3. YÖNTEM **23**
3.1 Veri Toplama Araçları ve Çözümlenmesi 23
4. BULGULAR **24**
4.1 İlköğretim Alanındaki Gelişmeler 24
4.1.1 İbtidai Mektepler 24
4.1.2 Rüşdiyeler 41
4.1.3 Askeri Rüşdiyeler 66
4.2 Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler 68
4.2.1 İdadiler 68
4.3 Mesleki Eğitim Alanındaki Gelişmeler 73
4.3.1 Darülmuallimin 73
4.3.2 Mekteb-i Sanayi 75
4.4 Azınlık Mektepleri 76
4.5 Geleneksel Eğitim Kurumları 79
4.5.1 İslam Sıbyan Mektepleri 79
4.5.2 Medreseler 81
4.6 Diğer Eğitim Kurumları 86

4.6.1 Cami ve Mescid 86
4.6.2 Hangâh ve Zaviye 88
4.6.3 Kilise ve Manastır 90
4.6.4 Kütüphaneler 93
4.6.5 Tarikatlar 100
5. SONUÇ VE TARTIŞMA 101
KAYNAKLAR 105

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde özellikle XIX. yüzyıldan itibaren o dönemki mevcut eğitim sisteminde önemli yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde geleneksel okulların yanında yeni askeri ve sivil okulların açılmasıyla modern bir eğitim sisteminin temellerinin atılmış olması dikkat çekici gelişmelerdir. Osmanlı eğitim sisteminde bahsedilen yenilikler yapılırken bir taraftan devletin kuruluşundan itibaren kullanılagelen geleneksel eğitim kurumları varlığını devam ettirmiştir. Bu geleneksel eğitim kurumları arasında başta medrese, daha alt kademede eğitim verilen sıbyan mektepleri, cami, mescid, tekke ve zaviye gibi müesseseleri saymak mümkündür. XVII. yüzyıldan itibaren Batı karşısında siyasi, iktisadi ve askeri açıdan geride kalmış bir devleti içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmanın yolu olarak başlayan ıslahat hamlesi devletin yıkıldığı son güne kadar da devam etmiştir. XVII. yüzyılda pratik gerekçelerle önce askeri alanda başlatılan yenilikler, ilerleyen süreçte sivil alana doğru kaydırılmıştır. 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan süreçte, Osmanlı bürokratları ıslahat programını yoğunlaştırmışlardır. Burada konumuz açısından önemli olan eğitim alanında yapılan yeniliklerdir. 1839'dan itibaren eğitim alanındaki ıslahatın da sivil alana doğru genişletildiği görülmektedir. Bu süreçte modern sivil okulların açılması, Osmanlı eğitim sistemindeki önemli yenilik teşebbüsleri arasında yer almıştır. Ancak Tanzimat dönemi boyunca sivil modern okullardan rüşdiyeler dışında eğitim ıslahatının merkez (başkent) dışına doğru genişletilememesi önemli eksikliklerden birisi olmuştur. Bu eksiklik Tanzimat Dönemi (1839-1876) sonrasında II. Abdülhamid (1876-1909) ve II. Meşrutiyet (1908-1920) dönemlerinde giderilmeye çalışılmıştır. Bu dönemlerde merkezde olduğu gibi taşrada da modern sivil okullar açılmaya başlanmıştır. Eğitim alanındaki kurumsallaşma da taşraya doğru genişletilmiştir. Bu bağlamda çalışmamızda Tanzimat Dönemi'nin son çeyreğinden II. Meşrutiyet yıllarına kadar bir Osmanlı taşra kenti olan Kastamonu vilayetindeki eğitim ve kültür alanındaki durumu ortaya koymaya çalıştık. Çalışmada söz konusu durumu tespit etmek için Kastamonu Vilayet Salnameleri ve Maarif Salnameleri incelenmiştir. Salnameler ışığında Kastamonu'daki eğitim ve kültür açısından mevcut durum belirlenerek, dönemin eğitim politikalarının taşradaki yansımalar

gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca incelenen yıllar arasında Kastamonu'daki okullaşma oranı, öğrenci sayıları gibi konularda ne gibi değişimlerin olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

1.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı 1869 ila 1903 yılları arasında Kastamonu vilayetindeki eğitim alanındaki durumu ve değişimi ortaya koymaktır. Türk eğitim tarihinde çalışmaların önemli bir bölümü dönemler üzerine yoğunlaşmaktadır. Ayrıca yine çalışmaların birçoğunda genellikle eğitim ıslahatının taşradaki yansımaları üzerinde çok durulmamaktadır. Osmanlı eğitim ıslahatının taşradaki yansımalarını ele alan çalışmalar varsa da bunlar içerisinde Kastamonu'daki eğitim durumunu en azından istatistikleri bağlamında bütüncül açıdan ele alanlara rastlanılamamıştır. Bu eksiklikten yola çıkarak yaptığımız bu çalışmada amaç. Bu açıdan aşağıdaki sorulara da cevap aranmıştır:

1.1.1 Araştırmanın Alt Problemleri

1)1869-1903 yılları arasında Kastamonu vilayeti dâhilinde ilköğretim alanındaki gelişmeler nelerdir?

2) 1869-1903 yılları arasında Kastamonu vilayeti dâhilinde ortaöğretim alanındaki gelişmeler nelerdir?

3) 1869-1903 yılları arasında Kastamonu vilayeti dâhilinde mesleki eğitim alanındaki gelişmeler nelerdir?

4) 1869-1903 yılları arasında Kastamonu vilayeti dâhilinde geleneksel eğitim kurumları açısından durum nedir?

5) 1869-1903 yılları arasında Kastamonu vilayeti dâhilinde azınlık veya yabancı okullar açısında durum nedir?

6) 1869-1903 yılları arasında Kastamonu vilayeti dâhilinde eğitimle ilgili diğer kurumlar açısından durum nedir?

1.2 Araştırmanın Önemi

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde eğitim alanındaki gelişmelerin taşradaki karşılığı oldukça önemli meselelerden birisidir. Bu anlamda Osmanlı eğitim modernleşmesinin devam ettiği yıllarda Kastamonu'daki okullaşma oranları ve öğrenci sayılarının tespiti literatürde dönem üzerine yapılan çalışmalara önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin son döneminde Kastamonu'daki eğitim durumunu mevcut istatistikler bağlamında bütüncül olarak ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu anlamda da bu araştırma alana katkıda bulanacaktır. Bunlarla birlikte hem Kastamonu Vilayet Salnameleri hem de Osmanlı Maarif Salnamelerinin birlikte incelenmesi ile söz konusu salnamelerdeki eğitim istatistikleri arasında farklılıkların olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu açıdan da Osmanlı salnamelerindeki bilgilerin doğruluğu konusu da değerlendirilmiş olacaktır.

1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma 1869 ila 1903 yılları arası ile sınırlıdır. Bu sınırlılığın sebebi, çalışmanın verilerinin toplandığı salnamelerin ilk ve son olarak yayımlandığı yılların dikkate alınmış olmasıdır. İlk Kastamonu Vilayet Salnamesi 1869 yılında, sonuncusu ise 1903 yılında yayımlanmıştır. Yine Osmanlı Maarif Salnameleri de 1898 ile 1903 yılları arasında yayımlanmıştır.

1.4 Tanımlar

Salname: Osmanlı Devleti'nde merkezî yönetimin, nezâretlerin, askerî kurumların, vilâyetlerin, bazı özel kurum ve kişilerin yıllık olarak çıkardıkları bilgilendirme amaçlı neşriyata salnâme adı verilmiştir.

Maarif: Tahsil ile edilen ilim, malûmat, bilgi. Maharet, üstatlık, hüner, marifetler, mâruflar, kültürler (Yeğin, 2010).

Maarif-i Umumiye Nezareti: Osmanlı Devleti'nde 1857 yılında kurulan ve Cumhuriyet döneminde Maarif Vekâleti adını alan teşkilât (Akyıldız, 2003).

Vilayet: Arapça "idare etme, icra" anlamındaki iyâle kelimesinden gelir. Vilayet birkaç sancağın birleşmesinden oluşan bir yönetim birimidir (İnalcık, 1995).

Kaza: Osmanlı Devleti'nde hem kadı olarak bilinen idarecinin idare bölgesini hem de bu bölgeyi tanımlayan coğrafî bir terim.

Sancak: Osmanlı Devleti'nde eyaletlerin bir alt birimidir. Sancaklar, idari, askeri ve mali yönden tımar sistemi içerisinde yer almakta olup, Osmanlı Devleti'nde taşra yönetiminin ana birimi olmuşlardır (Boztepe, 2013, s. 5).

Kastamonu Vilayeti: Kastamonu vilayeti; Kastamonu, Bolu, Sinop ve Çankırı Sancakları olmak üzere dört Sancak ve bu sancaklara bağlı kaza ve nahiyelerden oluşmaktadır. Kastamonu sancağında Kastamonu merkez, İnebolu, Safranbolu, Taşköprü, Tosya, Kargı, İskilib, Daday, Cide, Araç kazaları yer almaktadır. Bolu sancağı; Bolu merkez, Gerede, Göynük, Mudurnu, Ereğli, Düzce ve Bartın kazaları bulunmaktadır. Sinop sancağı, Sinop merkez, İstefan ve Boyabat kazaları, Çankırı sancağı ise, Çankırı merkez ve Çerkeş kazalarından oluşmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Klasik Dönem (Geleneksel) Osmanlı Eğitim Sistemi

Osmanlı Devleti kendinden önceki Türk ve İslam devletlerinin zengin teşkilat ve müesseslerinden büyük ölçüde yararlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde mevcut başlıca eğitim müesseseleri sıbyan mektepleri, medreseler, camii, mescit, tekke ve zaviyelerdir. Bunlara Enderun Mektebi'ni de eklemek mümkündür. Söz konusu eğitim kurumları literatürde klasik dönem veya geleneksel eğitim kurumları olarak adlandırmaktadır (Köçer ve Koçoğlu, 2020, s. 143).

2.1.1 Sıbyan Mektepleri

Sıbyan mektepleri, Osmanlı Devleti'nde çocuklara temel eğitimin verildiği en alt kademedeki okullardır. Aynı zamanda sıbyan mekteplerine "mekteb, küttab, darüttalim, mektephane, muallimhane veya darülilm" de denilmiştir (Akyüz, 1994). Bu mekteplerin yoksul çocuklar için açılanları ise "küttab-ı sebil" veya "mekteb-i sebil" olarak isimlendirilmiştir (Ergün, 2000; Demirtaş, 2007, s. 174).). Çocukların bu mekteplerde 4-5 yaşlarından itibaren eğitim almaya başladıkları bilinmektedir.

Sıbyan mektebinde başlıca amaç, çocukların Kur'an-ı Kerim'i okuma becerisini kazanmaları ve ahlâkî açıdan terbiye edilmeleridir. Belli imkânların olduğu çok az sayıdaki sıbyan mektebinde okuma-yazma ve basit hesap işlemleri de çocuklara öğretilmiştir (İnci ve Özdemir, 2021, s. 261).

Sıbyan mekteplerinde günümüzdeki (2021) gibi sınıf, ders saati ve teneffüs ayarlaması yoktu (Halis, 2005; Demirtaş, 2007, s. 174). Sıbyan mekteplerinde çocuklar mektebin hasır veya kilimlerinde diz çökerek oturur, önlerindeki rahlelerde Kur'an-ı Kerim veya dualarını okurlardı. Her çocuk hocanın önüne gider, dersini okur, yerine dönerdi ve bu birçok kez devam ederdi. Okullarda, çeşitli yaşlarda, farklı zamanlarda başlayan öğrencilerin bulunması öğretimin tek bir oda içerisinde yapmasını zorunlu kılmıştır (Akyüz, 2020, s. 90).

2.1.2 Medreseler

Geleneksel eğitim kurumlarından olan medresenin Osmanlı Devleti'nde ilk kez İznik'te Orhan Bey döneminde yaptırılmış olduğu literatürde ifade edilmektedir. Bu medresenin ilk müderrisi Dâvûd-i Kayserî'dir. Dâvûd-i Kayserî'nin İznik medresesinde tam olarak hangi dersleri okuttuğu bilinmemektedir. Ancak literatürde onun, hadis, fıkıh, mantık, kelam, tasavvuf gibi dersler okutmuş olabileceği ifade edilmiştir (Bayraktar, 1988). Osmanlı Devleti'nde Edirne başkent olduktan sonra burada "Darülhadis" ile "Üçşerefeli" adında iki medrese daha yapılmıştır. Sonraki yıllarda da Osmanlı Devleti'nde yeni medreseler kurulmaya devam edilmiş ve bu medreseler etrafında Osmanlı geleneksel eğitim sistemi olgunlaşmıştır (Akyüz, 2020, s. 62).

Osmanlı Devleti'nde medreselerin gelişim açısından Fatih Sultan Mehmed (1451-1581) ve Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) hükümdarlık yapmış oldukları dönemler önemlidir. Fatih Sultan Mehmed döneminde kurulan Sahn-ı Seman ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulan Süleymaniye Medreseleri kendi dönemlerinin en üst düzey eğitim kurumlarıdır. Bu medreselerde de amaç eğitim, yargı, fetva, yönetim alanlarında devlet adamı yetiştirmektir. Osmanlı Devleti'nde ihtisas düzeyinde medreseler de bulunmaktadır. Bunlar; Dar'ul Kurra, Dar'ul Hadis ve Dar'ul Tıb'dır. Bu kurumlar medreselerin yanında uzmanlık düzeyinde eğitim vermiştir (Güven, 2018, s. 77-80).

Medreseler, genellikle nakli bilimlerin öğretildiği eğitim kurumlarıdır. Bunun yanında, matematik, astronomi, tıp gibi pozitif bilimlere yönelik eğitim de verilmiştir. Medreselerde eğitim dili Arapça olup, sözlü anlatım Türkçe yapılmıştır (Özkan, 2017, s. 53).

2.1.3 Enderun Mektebi

Farsçadan alınan "Enderun" kelime olarak harem, iç, iç kısım ve dâhili gibi anlamlara gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde üstün zekâlı ile üstün yeteneklilerin eğitim aldıkları ve diplomatik, mülkî, idarî ve askeri kadrolar için devlet adamları yetiştirdikleri bir saray okuludur (Akyüz, 1994, s. 78; Bilim, 1998, s. 12). Enderun

Mektebi'nin temelini II. Murad (1421-1451) atmış olsa da düzenleme ve gelişimi Fatih Sultan Mehmed döneminde olmuştur. Bu mektebe önceleri devşirilen gayrimüslim çocuklar alınırken, 17. yüzyıldan itibaren Müslüman çocuklar da alınmaya başlanmıştır (Akkutay, 1984, s, 25-26; Cihan, 2007, s. 34-35). Enderun Mektebi, esas olarak Hristiyan tebaadan alınan yetenekli çocukları iyi ve güvenilir devlet adamı ve asker yapma amacını güdüyordu. Enderun'daki eğitim Büyük ve Küçük odalar, Doğancık Koğuşu, Seferli Koğuşu, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda olmak üzere yedi kademe üzerine kurulmuştur. Çalışma sistemi, programı ve işleyişi açısından bu mektebin bir kurs ve staj yeri olduğu da ifade edilmiştir (İpşirli, 1995).

2.1.4 Diğer Eğitim Kurumları

Osmanlı Devleti'nde yukarıda bahsettiklerimiz dışında camii, mescit, tekke ve zaviyeler de birer eğitim kurumu olarak kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'nde sıbyan mekteplerindeki eğitim-öğretimin genellikle camii ya da mescit gibi ibadet yeri olarak kullanılan mekânlarda devam ettiği bilinmektedir. Yani sıbyan mektepleri için Osmanlı Devleti'nde cami ve mescit dışında bağımsız mekânsal yapıların olmadığını söylemek mümkündür (Siddiqi, 2014, s. 150). Tekke ve zaviyeler yaygın eğitim kurumları arasında gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nde, medreseler genellikle elit kesime, tekke ve zaviyeler ise geniş topluluklara eğitim veren kurumlardır (Yapıcı, 2012). Tekke ve zaviyeleri, medreseden ayıran bir diğer özellik de eğitim-öğretime yönelik faaliyetlerde yazı ve konuşmadan ziyade insanların davranışları üzerinde yoğunlaşılmasıdır. Yani bir davranışı konuşmaktan ziyade o davranışı hayata geçirmek esastır. Tekke ve zaviyelerde; eğitimin zorunlu bulunmaması herhangi bir yaş sınırının olmaması, eğitimin birebir olması ve her tekke ve zaviyenin bir mürşide sahip bulunması diğer özelliklerden sayılabilmektedir (Köçer ve Koçoğlu, 2020, s. 164). Bir başka kültürel kurumumuz olan kütüphaneler ise, eğitim sürecimizde gereksinim duyduğumuz bilgileri bulmamızı sağlayan ve bu bilgileri düzenleyen kurumlardır. Bu yapılarından dolayı eğitim sürecinin gerçekleşmesinde ihtiyaç duyulan araçlardır (Al ve Taşkın, 2015, s. 44).

2.2 Osmanlı Devleti'nde Modern Eğitim Kurumları

Osmanlı Devleti XVII. yüzyıldan itibaren siyasi, iktisadi ve askeri açıdan çağın gerisinde kalmış bir siyasi yapı hüviyetindedir. Bahsedilen yüzyılda Batı merkezli yeni bir dünya düzeninin temelleri atılmıştır. Bundan sonraki süreçte gelişmişliğin ve medeniyetin merkezi olarak Batı'nın Batı dışı toplumlar üzerindeki nüfuzu ve hâkimiyeti ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti de Batı'nın bu söz konusu etkisine maruz kalmıştır. Bu etki Osmanlı Devleti için özellikle XVII. yüzyılın sonlarından itibaren adeta bir tehdit unsuru olmuştur. Devlet bu süreçte Batılı devletlerle girmiş olduğu savaşları kaybetmekle beraber büyük toprak kayıpları da yaşamaya başlamıştır. XIX. yüzyılda ise Batı'da gelişen fikir akımları özellikle de nasyonalizm (ulusçuluk) ideolojisinin etkisiyle söz konusu tehdide yeni boyutlar eklenmiştir.

Osmanlı devlet adamları Batı karşısındaki geride kalmışlık durumuna son vermek ve yukarıda söz edilen tehditleri bertaraf etmek amacıyla ıslahat programları yürürlüğe koymuşlardır. XVII. yüzyıldan itibaren başlatılan pratik gerekçelerle ıslahat ilk olarak askeri alanda yoğunlaştırılmıştır. Bu doğrultuda 1773'te Mühendishane-i Bahri-i Hümayun ve 1796'da Mühendishane-i Berri-i Hümayun açılmıştır. Açılan bu iki modern okulda Matematik, Geometri, Fransızca gibi dersler verilmiştir (Somel, 2019, s. 42; Akyüz, 2020, s. 143). II. Mahmud ve Tanzimat dönemlerinde ise sadece askeri alanı değil, devletin tüm müesseslerini düzenleme ihtiyacına binaen ıslahatın kapsamı genişletilmiştir (Kodaman, 1988, s. 1).

II. Mahmud'un (1808-1839) hükümdarlık yıllarında birçok alanda önemli yenilikler yapılmıştır. Eğitim de bu alanlardan birisidir. Eğitim alanındaki ıslahat kapsamında Mekteb-i Tıbbiye (1826), Mekteb-i Fünun-u Harbiye (1834) ve literatürde ilk rüşdiyeler olarak kabul edilen Mekteb-i Maarif-i Adliyye ile Mekteb-i Ulum-ı Edebiyye (1839) II. Mahmud döneminde açılmıştır (Başbuğ ve Özkarakoç, 2019; Akyüz 2020, s. 145-149; Özkan, 2008). Özellikle ilk rüşdiyelerin açılması eğitim alanındaki ıslahatın sivil alana doğru genişletilmiş olması bakımından önemlidir.

Tanzimat Dönemi'nde (1839-1876) ise sivil modern okullar açılmaya devam edilmiş ve modern eğitim sisteminin temelleri atılmıştır. Eğitim sisteminde modern anlamda

kademelendirme bu dönemde oluşturulmuştur. Çalışmamızda adı geçen eğitim kurumlarının birçoğunun ilk örnekleri bu dönemde açılmıştır. Bu nedenle söz konusu açılan modern okullar hakkında bu bölümde bilgi verilmiştir.

2.2.1 İbtidai Mektepler

Osmanlı Devleti'nde en alt kademede eğitim-öğretim yapılan sıbyan mekteplerinin yerine modern sivil okullar açma yoluna gidilmemiştir. Devlet adamları bu mektepleri modern anlamda ilkokula dönüştürmek istemişlerdir. Örneğin; 1847 yılında yayımlanmış bir tâlimat ile sıbyan mekteplerinin ders programları yeniden düzenlenmiştir. Bu talimatla sıbyan mekteplerinde öğrencinin okumanın yanında yazmayı öğrenmesi gerektiği ifade edilmiştir (Akyüz, 2012, s. 85; Akyüz, 1994).

Sıbyan mekteplerinin ıslahı doğrultusunda 1860'ların sonralarından itibaren şu politikalar izlenmiştir:

1) Yapılacak yenilikleri uygulamak için sıbyan mekteplerinin yanında ibtidai mektepler açmak

2) Sıbyan mekteplerin muhafazakâr zümrenin elinden kurtarıp yeni tarz ders verecek bir duruma getirmek (Kodaman, 1988, s. 61).

Bahsedilen politikalar bağlamında 1872 yılında Selim Sabit Efendi tarafından Nuruosmaniye Camii bitişiğinde yeni usulde (usul-ı cedid) eğitim-öğretimin yapabilmek amacıyla "numune mektebi" adı altında bir okul açılmıştır (Ergin, 1977, s. 390; Kodaman, 1988, s. 70). Bu teşebbüsten olumlu neticeler alınınca yeni tarz okulların açılması ve hatta sıbyan mekteplerinin de yeni tarz okullara dönüştürülmesine karar verilmiştir. 1876 yılına kadar bu okulların sayısı sınırlı kalmıştır. Sonraki dönemlerde ise sıbyan mekteplerinin ibtidailere dönüşümü devam ettirilmiştir. 1891 yılındaki bir düzenleme ile ibtidai mekteplerdeki eğitim süresi şehirlerde 3 sene köylerde ise 4 sene olarak belirlenmiştir.

İbtidai mekteplerin programları 1892 yılında yeniden düzenlenmiştir. Buna göre ibtidai mekteplerde okutulan dersler şunlardır: Elif-Ba, Kur'an-ı Azimüşşan, Tecvid,

İlmihal, Ahlak, Sarf-i Osmani, Hesap, Hüsn-ü Hat (Akyüz, 2020, s. 251; Palalı, 2021, s. 89). Programdan anlaşılacağı üzere sıbyan mekteplerinden farklı olarak ibtidailer ana dilde eğitimle birlikte matematik ve gramer bilgisi gibi derslerin verildiği eğitim kurumlarıdır. II. Abdülhamid Dönemi'nde ibtidai mekteplerin de içinde olduğu ilköğretim kademesinde önemli adımlar atılmıştır. Bu süreçte sıbyan mekteplerinin iptidailere dönüşümü hızlanarak devam ettirilmiştir. İbtidailerin açılmasında öncelik Müslüman halkın kalabalık olduğu yerlere verilmiştir. Ayrıca bu mekteplerin müfredatı konusunda da düzenlemelere gidilmiştir (Kodaman, 1988, s. 69). Fakat bütün çabalara rağmen ibtidai mekteplerde başta fiziki durumu olmak üzere istenilen nitelikte bulunmadıkları da ifade edilmiştir. Örneğin Akyüz'e göre, 1889 yılında Bursa ilinde 23 ibtidai mektebin 21'i rutubetli, karanlık ve viran bir haldedir (Akyüz, 2020, s. 229). II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise sıbyan mekteplerinin ibtidailere dönüşümü tamamlanmıştır. 1913-1914 eğitim-öğretim yılı dikkate alındığında Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki toplam ibtidai mektep sayısı 3536'ya; bu okullarda görev yapan öğretmen sayısı ise 6872'ye ulaşmıştır (Çiydem, 2021, s, 9).

2.2.2 Rüşdiyeler

Osmanlı Devleti'nde II. Mahmud'un hükümdarlığının son yılında açılan iki mektep rüşdiyelerin ilk örnekleri olarak kabul edilmiştir. Bu mektepler, 1839 yılının hemen başlarında açılmış olan Mekteb-i Maarif-i Adliyye ve Mekteb-i Ulum-ı Edebiyye'dir. Bu okulların amacı hükümete hem memur yetiştirmek hem de mevcut memurların bilgilerini artırmaktır (Ergin, 1940 s, 330; Doğanay, 2011, s. 20-24). Literatürde bu okulların rüşdiyeden ziyade görevde olan memurlara hizmet içi eğitim verilen kurumlar olduğuna yönelik görüşler de mevcuttur. Ayrıca henüz modern anlamda ilkokulunun olmadığı bir dönemde açılan bu okullardaki eğitim seviyesinin ilkokul düzeyinde olduğu ifade edilmiştir (Somel, 2019, s. 57).

Tanzimat Dönemi'nde rüşdiyelerin sayısı her geçen yıl artmıştır. Özellikle de eğitim meselesinin daha kapsamlı ve ciddi olarak ele alınmaya başlandığı 1845 yılından itibaren rüşdiyelerin sayısını artırmaya yönelik politikalar izlenmiştir. Hatta bu okulların idaresi amacıyla Mekatib-i Rüşdiye Nezareti kurulmuştur (Kodaman, 1988,

s. 91). Bu nezarete Nazır olarak İmamzade Esad Efendi tayin edilmiş ve bu vazifede 1849 yılına kadar kalmıştır. Hükümet yeni açılacak olan okullara muallim tayin vazifesini şeyhülislamlığa yeni okul açma vazifesini de Mekatib-i Rüşdiye Nezareti'ne vermiştir. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde eğitim politikasında geleneksel eğitim kurumlarından ziyade modern okullara daha fazla ağırlık ve önem verildiği söylenebilir (Erdoğdu, 1997). 1852 yılına gelindiğinde İstanbul'da rüşdiye sayısı 10'a çıkmıştır. 1853 yılına gelindiğinde ise Anadolu'da 7, Rumeli'de 15 ve Ege adalarında 3 yeni rüşdiye açılması kararlaştırılmış ve gerekli tahsisat sağlanmıştır (Unat, 1964, s. 42).

Osmanlı eğitim sisteminin yapılandırılması açısından oldukça önemli olan Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'nde rüşdiye mektepleri hakkında şu maddeler yer almaktadır:

1-500 haneden fazla olan kasabalarda bir rüşdiye mektebinin açılması,

2-Rüşdiyelerin her türlü masraflarının vilâyet maârif idaresi sandığından karşılanması,

3-Her rüşdiyeye talebe sayısına göre bir veya iki öğretmen, bir mubassır(gözetmen) ve bir de hademe tayin olunması,

4-Rüşdiyelerin eğitim süresinin 4 yıl olması gibi maddeler yer almaktadır (Mahmud Cevad, 2002, s. 407-411).

Rüşdiyelerde; "mebâdi-i ulûm-ı diniye, lisan-ı osmanî kavâidi, imlâ ve inşa, tertib-i cedîd üzere kavâid-i arabiye ve farisiye, ilm-i hesap defter tutmak usûlü, tersîm-i hutût, mebâdi-i hendese, tarih-i umumî ve tarih-i osmanî, coğrafya, jimnastik, mektebin bulunduğu mahallede galiben müsta'mel olan lisan" derslerinin okutulacağı ifade edilmiştir (Mahmud Cevad, 2002, s. 408).

Devlet memuru yetiştirmek amacıyla açılan rüşdiyeler mülki rüşdiye adıyla da bilinmektedir. Bunlar dışında askeri alanda yüksek öğretim yapan okullara öğrenci yetiştirmek amacıyla 1875'ten itibaren İstanbul ve başlıca il merkezlerinde askeri

rüşdiyeler açılmıştır (Ergin, 1977, s. 330-331). Ayrıca rüşdiyeler sadece erkek çocukları için değil, 1859 yılından itibaren kız çocuklarına yönelik de açılmıştır. Bunlardan ilki İstanbul'da 1859 yılında açılmış olan Cevri Kalfa İnas Rüşdiye mektebidir (Akyüz, 2020, s. 164; Ergin 1977, s. 501-507). 1870 yılından itibaren kız rüşdiyeleri taşrada önemli merkezlerde de açılmaya başlanmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nde ilk defa kız çocukları sıbyan mektebinden sonra eğitimlerini devam ettirme olanağına sahip olmuşlardır.

Rüşdiyelerin sayısı 1909 yılına gelindiğinde 619 olmuştur. Bu okullarda okuyan öğrenci sayısı ise 40.000 civarındadır. 619 rüşdiye mektebinin 18'i İstanbul'da, 271'i Anadolu'da, 126'sı Rumeli'de, 42'si Arabistan'da, 5'i Cezayir'de bulunmaktaydı. Gerek okul gerek öğrenci sayısı bakımından bu sayı Osmanlı Devleti için yeterli bir sayı değildir. Ancak Tanzimat'a göre okul sayısı iki-üç katı artmıştır (Kodaman,1988, s. 105).

2.2.3 İdadi/Sultani

İdadi kelime olarak Arapçadan gelmekte olup, "hazırlamak, geliştirmek" anlamlarına sahiptir (Boztepe, 2015, s. 45). Bundan dolayı 1869'dan önce pek çok okulun hazırlık sınıflarına idadi denilmiştir. İdadi, 1869 Maârif Umumiye Nizamnamesinde bir ortaöğretim kurumu olarak ele alınmıştır. 1869 Nizamnamesinde idadiler hakkında şu maddelere yer verilmiştir:

1- 1000 haneden fazla ve bulundukları yerin önemine göre seçilerek her kasabada idadi mekteplerin açılacağı,

2- Müslüman ve gayrimüslim çocukların bir arada öğretim görecekleri,

3- Her idadide muavinleriyle beraber altı öğretmen olacağı,

4- İdadilerin yapım masrafları, öğretmen ve hademe maaşları ile diğer masraflarının vilayet maarif idaresi sandığından karşılanacağı,

5- İdadilerde öğrenim süresinin 3 yıl olup şu derslerin okutulacağı: Türkçe kitabet ve inşa, kavanin-i osmaniye, fransızca, mantık, ilm-i servet-i milel, coğrafya, tarih-i umumi, ilm-i mevalid, cebir, hesap ve defter tutma, hendese ve ilm-i mesâha, hikmet-i tabiiye, kimya ve resim (Mahmut Cevad, 2002, s. 411-412).

Maarif Nizamnamesi'nin ilanından hemen sonra faaliyete geçmeleri öngörülen idadiler, 1873 yılına kadar açılamamıştır. 1873 yılında Dârülmaârif [1] idadiye çevrilmiş ve böylece ilk idadi açılmıştır. Tanzimat Dönemi'nin sonlarına kadar sadece başkentte sınırlı sayıda açılan idadilerin sayısı 1880'lerden itibaren artmaya başlamıştır. Aynı zamanda ilki 1875 yılında Mora'da olmak üzere taşrada da idadiler açılmaya başlanmıştır (Unat, 1964, s. 45). 1896'da taşra idadilerinin sayısı 54 iken, 1908 yılına gelindiğinde 84 olmuştur. Tüm Osmanlı Devleti'nde idadi sayısı ise 93 resmi, 11 hususi, 5 askeri olmak üzere 109 adet olmuştur. 1909 yılında tüm idadilerde okuyan öğrenci sayısı 20.000 civarındadır (Kodaman, 1988, s. 129).

İdadiler dışında rüşdiye üzerinde eğitim-öğretim yapılması planlanan bir diğer eğitim kurumu da sultanidir. 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre idadilerin, 1000 hane ve üzeri yerlerde; sultanilerin ise vilayet merkezlerinde açılması planlanmıştır (Mahmud Cevad, 2002, s. 412). Ancak sultanilerin planlandığı gibi her vilayet merkezinde açılması mümkün olmamıştır. Sultanilerin en iyi örneğini 1868 yılında İstanbul'da Mekteb-i Sultani adıyla açılan eğitim kurumu oluşturmaktadır. Bu okulda Osmanlı Devleti'ndeki Müslim ve gayrimüslim erkek çocukların bir arada eğitim alması hedeflenmiştir. 1874 yılında bu okula Galatasaray Hukuk Mektebi, Galatasaray Edebi Mektebi ve Mühendislik Okulu adlarında üç meslek kolu eklenmiştir (Somel, 2020, s. 77-78; Akyüz, 2020, s. 167).

[1] "Tanzimat'ın getirmiş olduğu zihniyet değişikliği ve devlet hayatındaki yeni teşkilâtlanmanın gerektirdiği formasyona sahip memur yetiştirmek üzere bu yönde geliştirilmiş programlarla eğitim ve öğretim veren okullar açılmış olup, Dârülmaârif (Mekteb-i Maârif) 21 Mart 1850 yılında bu yeni Dârülmaârif'te, o günkü rüşdiyelerden daha ileri seviyede bir öğretim metodu ve müfredat programı uygulanması amaçlanmıştır. Burada ehliyetli memur yetiştirilmesi yanında ileride açılması düşünülen dârülfünuna da öğrenci hazırlamak maksadıyla Osmanlı eğitim kurumlarında uygulanagelen klasik müfredata ilâveten aritmetik, geometri, felsefe, astronomi, coğrafya gibi bir kısmı o dönemin rüşdiyelerinde okutulmayan dersler de konulmuştur" (Şentürk, 1993).

2.2.4 Öğretmen Okulları

Osmanlı Devleti'nde modern sivil okulların açılmaya başlanmasıyla birlikte buralarda ders verecek eğitimci problemi ortaya çıkmıştır. Özellikle Tanzimat Dönemi'nde 1840'ların ortalarından itibaren modern eğitim sisteminin temelleri atılırken söz konusu problemin çözümü için de teşebbüste bulunulmuştur. Bu teşebbüs, 16 Mart 1848 tarihinde "Darülmuallimin" adıyla bir öğretmen okulu açılmış olmasıdır. Darülmuallimin'in açılış gerekçesinde rüşdiye mektebinde ders verecek nitelikte hoca olmadığından bahsedilmiştir[2] (Öztürk, 1996, s. 4).

Açıldığı tarih itibariyle mevcut rüşdiye mektebi sayısı dikkate alındığında Darülmuallimin'e alınan öğrencilerin ihtiyaç duyulan öğretmen ihtiyacını karşılamak için yeterli olduğu düşünülmüştür. Bu durumu Darülmuallimin müdürlüğüne getirilen Ahmed Cevdet Paşa'nın okuldaki öğrenci sayısını azaltmaya yönelik politikasından anlayabiliriz (Akyüz, 1990; Akyüz, 2006, s. 34). Ahmed Cevdet Paşa 1851 yılında Darulmuallimin'in ilk nizamnamesini hazırlamıştır. Bu nizamname Darulmuallimin'e köklü bir yasal ve eğitsel düzenleme getirmiştir (Akyüz, 1990). Bu düzenlemede Darülumuallim'e girişlerin sınavla olacağı, öğrenim süresinin üç yıl olacağı, öğretmen adayların mali ve sosyal haklarına dair hususlar, öğrencilerin güzel ahlak olması, mezun olduklarında rüşdiye mekteplerinde öğretmen olacaklarına dair bir senet alınacağı gibi maddeler yer almaktadır (Kaya, 2012, s. 37).

Elbette Darülmuallimin mezun verinceye kadar öğretmen ihtiyacı medrese mezunları başta olmak üzere farklı kaynaklardan da sağlanmıştır. İlerleyen yıllarda rüşdiyelerin başkent dışında açılması ve her geçen yıl bu okulların sayısının artması öğretmen ihtiyacını yeniden gündeme getirmiştir. Ayrıca 1860'lı yılların sonlarına doğru sıbyan mekteplerinin ibtidailere dönüşümü bu mektepler için de aynı ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla 15 Kasım 1868 tarihinde Darülmuallimin-i Sıbyan (Erkek İlköğretmen Okulu) isimli mektep açılmıştır (Öztürk, 1996, s. 8; Kodaman, 1988, s. 145).

[2] "Mekteb-i sıbyana mahsus derslerin etfale tâlim ve tefhimini verilen talimata tevfikan mevcud bulunan hocalar icra edebilirler ise de; mekatib-i rüşdiyede okutulacak ulum-ı arabiye ve lûgat-ı fârisiye derslerini bahusus hesab ve sair fenleri talim ve tefhim edebilecek âdem, şimdiki mektep hocalarında bulunmayacağından…

Öğretmen okullarının yeniden düzenlenmesi açısından 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi önemlidir. Bu nizamnameye göre İstanbul'da bir Büyük Darülmuallimin (Darülmuallimin-i Kebîr) tesis edileceği yazılıdır. Hatta açılacak olan bu Darülmuallimin'in, rüşdiye, idadi ve sultanilere öğretmen yetiştirecek üç şubeden oluşacağı ifade edilmiştir. Ayrıca nizamnamede kız rüşdiyelerine öğretmen yetiştirmek amacıyla Darülmuallimat(Kız Öğretmen Okulu) açılacağı belirtilmiştir (Mahmud Cevat, 2002, s. 415-419). Bahsedilen Büyük Darülmuallimin ancak 1874 yılında, Darülmuallimat ise 1870 yılında açılmıştır (Özcan, 1992, s. 459). Fakat bu dönemde öğretmen yetiştirme politikaları açısından en önemli problem bahsedilen öğretmen okullarının sadece başkentte tek örnekle sınırlı kalmış olmasıdır. Oysa taşra vilayetlerde de modern sivil okullar açılmaya başlanmış ve öğretmen ihtiyacı her geçen gün artmıştır. Buna yönelik çözüm ise taşrada da öğretmen okullarının açmak olmuştur. Geç bir adım olsa da 1874-1875 yıllarından itibaren ilk olarak Bosna, Girit ve Konya olmak üzere çeşitli vilayetlerde de darülmualliminler açılmaya başlanmıştır (Unat, 1964, s. 33).

II. Abdülhamid ve ardından II. Meşrutiyet döneminde vilayetlerde darülmuallimin sayıları artmıştır. 1911(1329) Devlet Salnamesi istatistiklerine göre vilayetlerdeki darülmuallimin sayısı 32 olarak belirtilmiştir. Literatürde bu okulların nicelik ve nitelik açısından yetersizliği üzerinde durmuştur (Kodaman, 1988, s. 153).

2.2.5 Meslek Okulları

Tanzimat Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti'nde nitelikli insan kaynağını ve üretimi artırmak amacıyla çeşitli alanlarda meslek okulları da açılmıştır. Bu okulların başında Mekteb-i Sanayi gelmektedir. Sanayi mektebi kurmaya yönelik ilk teşebbüs 1848 yılında olmuştur. Bu tarihte İstanbul'da bir Mektebi Sanayi açma girişimi olmuşsa da bu okul açılamamıştır (Yıldırım, 2010, s. 168).

Mekteb-i Sanayi'nin arka planında 1860'larda Balkan vilayetlerinde valilik yapan Mithat Paşa'nın bölgedeki eğitim politikaları yatmaktadır. Mithat Paşa, yoksul ve kimsesiz çocukları istihdam etmek için ilk önce Niş'te[3] (1863) daha sonra da 1864

[3] Günümüzde Sırbistan'ın güneyinde yer almaktadır.

yılında Rusçuk[4] ve Sofya'da[5] birer ıslahhane açmıştır. Islahhanelere kimsesiz ve fakir aile çocukları parasız girerken, varlıklı ailelerin çocuklarından ise her sene 500 kuruş ücret alınmıştır (Önsoy, 1988). Islahhanelerin eğitim süresi beş yıldır. Bu okullarda okuma yazmadan ziyade sanat öğrenmek esastır. Bu ıslahhanelerde demircilik, dökmecilik, marangozluk, terzilik, kunduracılık, ciltçilik, araba yapıcılığı, dokumacılık ve makinecilik gibi alanlarda eğitim verilmektedir. Ayrıca bu ıslahhaneler Mekteb-i Sanayinin temelini oluşturmaktadır. Mithat Paşa, ıslahhaneler için üç bölümden ve 52 maddeden oluşacak bir nizamname hazırlamıştır (Unat, 1964, s. 80c; Yıldırım, 2010, s. 183). Mithat Paşa'nın gayretleriyle faaliyete geçirilen bu ıslahhanelerde büyük bir başarı elde edilmesiyle ıslahhaneler Anadolu'da da açılmıştır (Yıldırım, 2010, s. 212; Semiz ve Kuş, 2004, s. 280).

1868 yılında Islah-ı Sanayi Komisyonu çalışmalarıyla İstanbul'da Sultanahmet mevkiinde Mekteb-i Sanayi Okulu açıldı (Akyüz, 2020, s.172). Bu mektepte derslikler, atölyeler ve yanında bir fabrika da bulunmaktaydı. Ayrıca Şurayı Devlet tarafından okulun gayesi, programı ve yönetim esaslarını belirleyen 64 maddelik bir nizamname hazırlanmıştır.

Sanayi Mektepleri II. Abdülhamid zamanında, 1868'deki nizamnameye bağlı olarak eğitime devam etmiştir. 1882'de II. Abdülhamid'e atfen "Hamidiye Mektebi Sanayi Alisi" adı verileren bu okulların programı yeniden düzenlenmiştir (Unat, 1962). II. Abdülhamid zamanında sultanın emriyle "Heyet-i Teşvikiye-i Sanayi" adıyla bir heyet teşkil edilmiştir (Kodaman, 1980). Bu heyetin görevi sanayi mektebini geliştirerek ve ıslah etmektir. Yani teknik ve sanat eğitimini tüm Osmanlı coğrafyasında yaymak amaçlanmıştır.

Sanayi mektepleri daha sonra Kastamonu, Bursa, Diyarbakır, Şam, Selanik, Bağdat ve Konya gibi büyük şehirlerde açılmıştır. Açılan bu okullar halkın ihtiyacına uzun yıllar hizmet verdiği görülmüştür (Yıldız, 2012, s. 191). Sanayi Mektebi'nde öğrenciler sabahları ilköğretim düzeyinde iki saatlik bir ders aldıktan sonra kendilerine ayrılan bölümlere dağılarak şu pratik zanaatları öğrenmişlerdir: terzilik, kunduracılık, matbaacılık, dericilik, dokumacılık (Akyüz, 2020, s. 172).

[4] Günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde bulunmaktadır.
[5] Günümüzde Bulgaristan'ın başkentidir.

Osmanlı Devleti'nde meslek okulları Mekteb-i Sanayi ile sınırlı değildir. Bu okul dışında Tanzimat Dönemi'nde, Ziraat Mektebi, Orman Mektebi, Telgraf Mektebi, Maadin Mektebi, Müze Mektebi faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca II. Abdülhamid Dönemi'nde Sanay-i Nefise (Güzel Sanatlar) Mektebi (1882), Hendese-i Mülkiye Mektebi (1883), Lisan Mektebi (1883), Ticaret Mektebi (1884), Fenn-i Resim ve Mimarî Mektebi (1887) açılmıştır. Bunların yanı sıra aynı dönemde Bağ ve Aşı Ameliyat Mektebi (1887), Amelî Ziraat Mektebi (1887), Polis Dershanesi (1889), Aşı Memurları Mektebi (1892), Gümrük Memurları Mektebi (1892), Tüccar Kaptan Mektepleri (1886), Çoban Mektebi (1898), Aşiret Mektebi (1892), Darülhayr-i Âli (1903) mektebi de faaliyete geçirilen okullar arasında yer almıştır. II. Meşrutiyet Döneminde Polis Mektebi (1909), Maliye Memurları Mektebi (1909), Belediye Memurları Mektebi (1911), Evkaf Memurları Mektebi (1911), Sıhhiye Memurları Mektebi gibi meslek okulları da açılmıştır (Yıldırm, 2010; Akyüz, 2020, s. 238-240).

2.2.6 Azınlık ve Yabancı Okullar

Azınlık yaşadığı toplumun genel yapısından, din, dil, ırk, kültür ve millet olarak ayrılarak nüfusa oranla daha küçük toplulukları ifade etmiştir. Sosyolojik anlamda azınlık; bir kültür olarak dil, din ve adetler açısından farklılaşmadan dolayı hâkim gruptan ayırt edilen alt gruptur (Yazıcı, 2010, s. 1). İnanç esasına dayanan Osmanlı Devleti bünyesindeki halklardan Türk, Kürt, Arap ve Arnavutlar Müslim iken, diğer dinlere tabi olan milletler gayrimüslimdir (Özcan, 1997, s. 63-67). Osmanlı Devleti'nde azınlıkların birçoğunu Rum, Ermeni ve Yahudi toplumları oluşturur. Bundan dolayı azınlık okulları denildiğinde Rum, Ermeni ve Yahudilerin açtığı okullar akla gelmektedir (Yazıcı, 2010, s. 2).

Kendi bünyesindeki halkları din temelinden hareketle milletlere ayırarak yöneten Osmanlı Devleti'nde azınlıkların zımmî statüsünde hakları ve yükümlükleri vardır (Ortaylı, 2005; Erdem, 2005, s. 8). Örneğin; Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra orada yaşayan Rumlara ve Galata Latinlerine mahalli idarelerinde serbest kalma ibadetlerini özgür bir şekilde yapma ve geleneklerini koruma imkânı sağlamıştır. O zamanda eğitim ve din faaliyetleri ayrı düşünülmediği için azınlıklara

eğitimlerini sürdürme imkânı vermiştir. Bu anlamda azınlık okullarının 15. yüzyıldan beri Osmanlı Devleti bünyesinde varlıklarını sürdürdükleri söylenebilir.

Yabancı okullar ise 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti sınırları içerisinde açılmıştır. Ancak özellikle 1800'lerden itibaren Osmanlı ülkesine gelen misyonerlerin faaliyetleri sonucu devlet içerisindeki yabancı okul sayısı da artmaya başlamıştır. Örneğin; 1824 yılında Beyrut'ta açılan Amerikan Protestan Koleji misyonerler tarafından açılmıştır (Ezen, 2019, s. 77; Erdem, 2005, s. 110). Ayrıca Islahat Fermanı'nda "her bir cemaat maarif ve hiref ve sanayiye dair milletçe mektepler yapmaya mezun olup" şeklinde geçen okul açma hakkının verilmiş olması önemlidir. Bu tarihten sonra gerek Osmanlı ülkesine gelen misyonerler ve gerekse azınlıklar tarafından açılan okulların sayısı her geçen yıl artmıştır (Yazıcı, 2010, s. 4). 1863 yılında İstanbul'da faaliyete geçirilen Robert Koleji, daha sonra açılan Arnavutköy Amerikan Kız Koleji bahsedilen süreçte hizmete girmiş yabancı/misyoner okulların bilinen örnekleri arasındadır.

2.2.7 Diğer Okullar

Osmanlı Devleti'nde eğitim sistemi içerisindeki mektepleri sadece yukarıda adı geçenlerle sınırlamak mümkün değildir. Örneğin; askeri okullar (Mühendishane-i Bahri-i Hümayun (1776), Mühendishane-i Berri Hümayun (1795), Mekteb-i Harbiye (1834) vb.), Darülfünun (1863), Mekteb-i Mülkiye (1859), Çocuk Bahçesi vb. okulları da ekleyebiliriz. Hatta bu tür örnekleri çoğaltabiliriz. Ancak elde edilen verilerle paralel olarak çalışmanın bütünlüğünü bozmamak için bahsedilen diğer okullar hakkında daha fazla detaya gerek görülmemiştir.

2.3 İlgili Araştırmalar

Bu çalışmayı bir eğitim tarihi araştırması olarak görebiliriz. Vilayet ve Maarif Salnameleri göz önünde bulundurularak Kastamonu'daki eğitim, sosyal ve kültürel yapı ele alınmıştır. Eğitim Tarihi, özellikle 20. yüzyılda araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de aynı yüzyılda araştırmaların yapıldığı bir alan olmakla birlikte bir ders halde okutulmaya başlanmıştır.

Türk Eğitim Tarihi hakkında literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların ilki, ilk maarif tarihçisi unvanını alan Mahmud Cevad'ın "Maarif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı" isimli eserdir. 1824-1892 yılları arası eğitim tarihimizi ele almaktadır. Eser giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Eser Mekâtib-i Rüşdiye Nezaretinim kuruluşunu, Encüman-ı Daniş'in faaliyetlerini, Maâarif-i Umumiye Nezareti'nin yapılanmasını ele almaktadır.

Türk Eğitim Tarihi hakkındaki bir başka eser Osman Nuri Ergin'in beş ciltlik Türk Maarif Tarihi adlı kapsamlı eseridir. Ergin, bu eserini hazırlarken belli bir sınıflama ve mukayese yöntemi izlemiştir. Buna göre kitabın birinci kısmında; Araplaşma ve Skolastik Devri (1453-1938, ikinci kısmında; Garplılaşma ve Yenilik Devri (1773-1923), üçüncü kısmında; Türkleşme ve Milliyetçilik Devri, dördüncü kısmında İstanbul'da yer alan beş asırlık eğitim kurumlarını ele almıştır (Yılmaz, 2013).

Türk Eğitim Tarihi alanında yazılan diğer önemli eser Nafi Atuf Kansu'nun 1931 yılında yayınlamış olduğu "Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme" isimli eseridir. Eser her biri iki bölümden oluşan iki ciltlik bir deneme kitabıdır. Birinci kitabında medrese eğitiminden Tanzimat'a kadar ilk kısmı ve Tanzimat devri de ikinci kısmı oluşturur. İkinci kitabında II. Meşrutiyet birinci kısmı ve milli terbiye ve Darülhilafe Medreseleri ikinci kısmı oluşturur.

Ayrıca Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Türk Maârif Teşkilatı ve Tarihi dersi veren ve maarif ile ilgili belgeler toplayan Faik Raşit Unat'ın "Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış" adlı eseri de Türk Eğitim Tarihi hakkında önemli bir eserdir. Unat bu eserinde 1962 yılında yapılan VII. Maârif Şurası için Türkiye'nin eğitim sistemini gösteren şemalar ve açıklamalara yer vermiştir.

Bunların yanı sıra Türk Eğitim Tarihi hakkında çalışmaların başında Yahya Akyüz'ün "Türk Eğitim Tarihi" adlı eseri gelmektedir. Akyüz, bu eserinde eski M.Ö 1000 yılları ile günümüze kadar Türklerin eğitimini ele almaktadır.

Bu eserler dışında Cavit Binbaşıoğlu'nun "Başlangıçtan Günümüze Türk Eğitim Tarihi", Aziz Berker'in "Türkiye'de İlköğretim I (1839-1908)", Hasan Ali Koçer'in

“Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi” adlı eserler de Türk Eğitim Tarihi alanında yapılmış önemli çalışmalar arasındadır.

Türk Eğitim Tarihini dönem olarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Bunların başında Bayram Kodaman’ın “Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi” adlı eseridir. Kodaman, Tanzimat ve bilhassa II. Abdülhamid, dönemindeki açılan modern okulları(ibtidai, rüşdiye, idadi ve darülmuallimin), yıllara göre bu okullarda okuyan öğrenci sayısını ve okutulan dersleri ele almıştır.

Ayrıca Selçuk Akşin Somel’in “Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)” adlı eseri de önemlidir. Somel’in doktora tezinin genişletilmiş halini alan eser Tanzimat Fermanı’nın ilanından (1839) II. Meşrutiyet’in (1908) ilan edildiği tarih arasında Osmanlı eğitim sistemindeki modernleşmeyi konu edinmiştir. Somel’in eseri giriş ve yedi bölümden oluşmaktadır. Yahya Akyüz’ün, “Türkiye’de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Rolü” adlı eseri de bu alanda önemli kaynaklar arasındadır.

Türk Eğitim Tarihi’nin salnameler bağlamında çalışıldığı yüksek lisans ve doktora tezleri de bulunmaktadır. Selim Tır tarafından 2019 yılında yapılan “Salnamelere Göre Edirne’de Eğitim ve Eğitim Kurumları” adlı çalışmada Osmanlı Devleti’nin önemli vilayetlerinden olan Edirne’nin 1876-1908 yılları arasındaki eğitim kurumları incelenmiştir. Tır, bu çalışmasında Edirne vilayet salnamelerinden faydalanmıştır. Çalışmada Edirne vilayetinde mekteplerin adları ve eğitim kademeleri ile hangi yıllarda açıldıkları ve kaç yıl faaliyet gösterdikleri hakkında bilgi vermiştir. Çalışmasında geçen mekteplerde uygulanan eğitim programlarını ve okutulan dersleri analiz etmiştir. Mekteplerdeki kız ve erkek talebe sayısı, çalışan görevliler, müdürler, muallim ve muallimeler hakkında bilgi vermiştir. Vilayetteki kütüphane, matbaa ve gazetelerin faaliyetlerini incelemiştir.

Yağmur Yazıbakan 2019 yılında ele aldığı çalışmasında 1925-1928 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim durumunu “Devlet Salnameleri ’ne göre 1925-1928 yılları arasında Türkiye’de Eğitim” adlı çalışmasında incelemiştir. Çalışma neticesinde 1923'ten 1928'e kadar geçen süreçte ülkemizde okullaşmanın ve öğrenci

sayısının arttığına, yükseköğretimde müfredat ve eğitim kadrosu bakımından önemli ilerlemeler sağlandığına dair bilgilere ulaşılmıştır.

Başka bir örnek ise 2021 yılında Arzu Yaman'ın ele aldığı "Salnamelere göre II. Abdülhamid Dönemi'nde Manastır Vilayetinde Eğitim Öğretim Faaliyetleri" isimli çalışmasıdır. Yaman, çalışmasında kaynak olarak Maârif Salnâmeleri, Devlet Salnâmeleri, Vilayet Salnâmeleri ve Arşiv Belgelerinden yararlandığı gibi II. Abdülhamid Dönemi'nde Manastır Vilayetinde bulunan maârif teşkilatı, bu teşkilattaki görevliler, vilayetteki mektepler, idâdîler, rüşdiyeler, ibtidâî ve sıbyan mektepleri, dârülmuallimîn, sanayi mektepleri ve medreseler hakkında bilgi de verilmiştir.

Nefize Güler'in 2019 yılındaki "Salnamelere Göre Kosova Vilayetinde Eğitim-Öğretim" isimli yüksek lisans tezinde Kosova'da bulunan rüşdiyelerde, idadilerde ve ibtidailerdeki öğrenci sayısını, öğretmen sayısını ele almıştır. 2017 yılında Çağlar Ekşi, tarafından yazılan "Hüdavendigar Vilayeti Salnamelerine Göre Bursa'da Eğitim-Öğretim" isimli yüksek lisans tezinde salnameler ışığında Bursa (Hudâvendigâr) vilayetindeki eğitim-öğretim kurumlarını incelemiştir.

Kastamonu Eğitim Tarihi hakkında çalışanların başında Mustafa Eski gelmektedir. Eski, "Kastamonu Abdurrahmanpaşa Lisesi Tarihi" adlı eseriyle Anadolu'da açılan ilk lise olan Abdurrahman Paşa Lisesi hakkında bilgi vermiştir. Bu çalışmada Eski, Abdurrahman Paşa Lisesi'nin tarihi, okulun müfredatı, yıllara göre mezun sayısı, sosyal faaliyetleri, mezun olup önemli mevkilere gelen öğrenciler hakkında önemli bilgiler vermiştir.

Gülşah Eser'in 2011 yılında "Köy Enstitülerinde Bir Öncü: Özgün Arşiv Işığında Göl Köy Enstitüsü" adlı doktora çalışmasında Kastamonu Göl Köy Enstitüsü'nü konu edinmiştir. Bu okulun tarihçesi, yerleşkesi, atölyeleri, okulda okutulan dersler hakkında önemli detaylar bulunmaktadır.

Tunay Kamer 2008 yılında yazdığı ve "Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kız (İnas) Rüştiye Mektepleri (1875-1903)" adlı makalesinde Kastamonu Vilayet Salnamelerini ele alarak Kastamonu Kız Rüşdiye okulunda okuyan öğrenci sayısına

ulaşmıştır. Elde edilen bulgulara göre Kastamonu İnas Rüşdiyesi 1875 yılında açılmış ve 23 öğrenci ile eğitime başlamıştır. Rüşdiyede; Riyâziyye, Arabi ve Farisi, Hatt, Nakış derslerinin okutulduğu tespit edilmiştir.

Ercan Çelebi 2017 yılında kaleme aldığı ve "Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Tosya'da Eğitim (1869-1903)" adlı makalesinde 1869 ile 1903 yıllarında Tosya Kazasında bulunan sıbyan mektepleri, ibtidailer ve rüşdiye mektepleri hakkında sayısal veriler vermiştir.

3. YÖNTEM

Araştırmada 1870-1903 yılları arasında Maarif ve vilayet salnamelerinde Kastamonu'nun eğitim ve sosyo-kültürel yapısını incelendiği ve bir dönemi kapsadığı için tarihsel araştırma modeli kullanılmıştır. Tarihsel araştırma yöntemi, araştırmacının ilgili kaynaklar ve yayınlar üzerinde yaptığı incelemelerde kullandığı yöntemdir. Her araştırma konu ve probleminin bir geçmişi vardır. Araştırmacı bunları incelemek zorundadır (Kaptan, 1991, s. 56). Geçmişin yeniden ele alınıp verilerin toplanması ile geliştirilen araştırmalarda tarihsel model kullanılmaktadır (Azar, 2008, s. 39). Bu araştırma modelinde problem durumlarının belirlenmesinin ardından hipotezler kurularak veriler toplanmakta ve hipotezler bu veriler ışığında test edilmektedir (Çepni, 2009, s. 108). Bu tarz bir araştırma yapılırken öncelikle geniş bir literatür taraması yapılmaktadır. Yazılı veya sözlü her türlü kaynak, literatürü oluşturmaktadır. Literatür taraması sonucu ulaşılan kaynaklar analiz edilmekte ve analiz edilen bu bilgiler sistematik yapı içerisinde sunulmaktadır. Daha sonra araştırmacının kendi özel tespitleri ile literatürdeki tespitler karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıklar belirlenmektedir (Çepni, 2009, s. 109).

3.1 Veri Toplama Araçları ve Çözümlenmesi

Çalışmadaki başlıca veri kaynaklarını 1869-1903 yılları arasında yayımlanmış bulunan Kastamonu Vilayet Salnameleri ve 1898-1903 yılları arasındaki Maarif Salnameleri oluşturmaktadır. Söz konusu salnamelere Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi ve bazı kütüphanelerin (Milli Kütüphane, Atatürk Kitaplığı, İSAM vb.) dijital arşivleri vasıtasıyla ulaşılmıştır. Araştırmada, betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz; çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasıdır (Özdemir, 2008, s. 336).

4. BULGULAR

Araştırmamızın bulgular kısmı 6 ana başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar; Kastamonu Vilayet ve Maarif Salnamelerindeki verilere dayalı olarak oluşturduğumuz ilköğretim alanındaki gelişmeler, ortaöğretim alanındaki gelişmeler, mesleki eğitim alanındaki gelişmeler, azınlık mektepleri, geleneksel eğitim kurumları, sosyal ve kültürel faaliyetlerdir. Ayrıca bu ana başlıklar verilerin analizi sonucunda kendi içerisinde alt başlıklara da ayrılmıştır. Söz konusu başlıklarda Kastamonu vilayetindeki eğitim alanındaki istatistiki bilgiler tablolar aracılığıyla gösterilmiştir. Ancak tablolar çalışmanın kapsamındaki bütün yıllara ait kesintisiz veri olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi Kastamonu vilayetinde herhangi bir eğitim kademesindeki mekteple ilgili belli başlı salnamelerde bilginin olmasıdır. Başka bir ifadeyle sadece salnamelerdeki bilgiler dikkate alındığı için eğer incelenen salnamede herhangi bir eğitim kurumuna ait bilgi yoksa o yıla ait salname tabloya yansıtılmamıştır.

4.1 İlköğretim Alanındaki Gelişmeler

Araştırmamızın bu ana başlığında Kastamonu vilayeti'nde bulunan ibtidai, rüşdiye ve askeri rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Her ne kadar ibitidai mektepler Osmanlı Devleti'nde eğitim sisteminin ilk kısmını oluştursa da çeşitli sebepler dolayısıyla rüşdiye mektepleri ibtidai mekteplerden daha önce açılmıştır. Bundan dolayı Kastamonu Vilayet Salnamesinin ilk yıllarında rüşdiye mektebi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

4.1.1 İbtidai Mektepler

Kastamonu Vilayet Salnamelerinde ibtidai mektepler hakkındaki bilgiler 1889 yılından itibaren verilmiştir. Maarif Salnamelerinde ise Kastamonu vilayeti dâhilindeki ibtidai mektepler hakkında bilgi bulunmamaktadır. İbtidai mekteplerde okuyan öğrencilerin cinsiyeti veya mektebin kız veya erkeklere yönelik olup olmadığı hakkında Kastamonu Vilayet Salnamelerinde çok sınırlı bilgi

bulunmaktadır. Verilen bilgiler doğrultusunda mekteplerdeki kız ve erkek öğrencileri tespit etmek mümkün olmadığı için böyle bir ayrıma gidilmemiştir.

Araştırmamızda: Kastamonu, İnebolu, Tosya, Taşköprü, Safranbolu, Arac, Daday, Cide, İskilib, Kargı, Bolu, Ereğli, Bartın, Amasra, Gerede, Mudurnu, Düzce, Devrek(Hamidiye), Göynük, Çankırı, Çerkeş, Kalecik, Sinop, Gerze, Boyabat, Ayancık merkezlerinde ibtidai mekteplerin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 1.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Merkez Kazada Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Kastamonu (Merkez)				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	7	429	7	1
1892	8	577	8	-
1893	6	417	6	
1896	6	372	6	-
1899	6	426	6	-
1903	8	546	8	-

Tablo 1'den anlaşıldığı üzere 1889, 1892, 1893, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu merkez kazasındaki ibtidai mektepler hakkında bilgi bulunmaktadır. Buna göre Kastamonu merkezde 1889 yılında 7 ibtidai mektep varken 1903 yılına gelindiğinde merkezdeki ibtidai mektep sayısı 8 olmuştur. 1889 yılında Kastamonu merkezdeki mevcut ibtidai mekteplerde toplam 429 öğrenci öğrenim görmekte iken bu sayı 1903 yılına gelindiğinde 546 olmuştur. Söz konusu sayılar dikkate alındığında 14 yıllık aralıkta ibtidai mekteplerindeki öğrenci sayısında artış oranı %27,27'dir. Ancak verilen bilgilere göre öğrenci sayısında yıldan yıla düzenli bir artışın olmadığı da dikkat çekmektedir. Öğretmen sayısının her mektepte bir olduğu görülmektedir. Mekteplerde görev yapan hizmetli sayısı ise sadece 1889 yılında 1 olarak verilmiştir.

Tablo 2.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre İnebolu Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

İnebolu				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	71	1	1
1892	1	-	2	-
1893	1	-	2	-

Tablo 2'de görüldüğü üzere 1889, 1892 ve 1893 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde İnebolu kazasındaki ibtidai mektepler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Buna göre mektep sayısında herhangi bir artış veya azalış görülmemiştir. Mektepteki öğrenci sayısı 1889 yılı için 71 olarak verilmiştir. 1892 ile 1893 yıllarında ise mektepteki öğrenci sayısı hakkında bilgi verilmemiştir. Öğretmen sayısı ise 1889 yılında bir iken diğer iki yılda mektep başına iki olarak görülmüştür. Hizmetli sayısı sadece 1889 yılında bir kişi olarak görülmekte olup diğer yıllarda hizmetli sayısı hakkında bilgi verilmemiştir.

Tablo 3.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Tosya Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Tosya				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	5	244	5	-
1892	4	-	4	-
1893	2	72	2	
1894	3	102	4	-
1896	4	365	4	-
1899	6	557	6	-
1903	10	557	10	-

Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Tosya kazasındaki ibtidai mekteplere ait bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre mektep sayısı 1889'da 5 iken 1903 yılına gelindiğinde ise bu sayı 10 olmuştur. Bu sayılara bakıldığında 14 yıllık sürede mektep sayısı %100 artmıştır. Mekteplerde eğitim alan öğrenci sayısı ise 1889'da 244 iken 1903 yılında 557 olmuştur. Söz konusu sayıları göz önünde bulunduğumuzda 14 yıllık sürede öğrenci sayısında %128,27 artış olmuştur.

Mekteplerdeki öğretmen sayısı ise mektep sayısı ile paralel bir şekilde 1903 yılına gelindiğinde iki katına çıkmıştır. 1894 yılı hariç diğer yıllarda her mektepte bir öğretmenin görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo 4.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Taşköprü Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Taşköprü				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	4	264	4	-
1892	3	262	4	-
1893	4	228	4	-
1894	3	305	4	-
1896	3	320	3	-
1899	3	313	4	-
1903	3	292	4	-

Tablo 4'te görüldüğü üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Taşköprü kazasındaki ibtidai mekteplere ait bilgiler verilmiştir. Taşköprü kazasında mektep sayısı 1889'da 4 iken 1903 yılına gelindiğinde 3 olmuştur. Mekteplerde okuyan öğrenci sayısı ise 1889'da 264 iken 1903 yılına gelindiğinde %10,6'lık bir artışla 292 olmuştur. Öğretmen sayısı 1896 yılında 3 iken diğer tüm yıllarda 4 olarak geçmektedir. Mekteplerde çalışan hizmetli sayısı hakkında bilgi verilmemiştir.

Tablo 5.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Safranbolu Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Safranbolu				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	80	1	-
1892	1	150	1	-
1893	1	113	1	
1894	1	-	1	-
1896	1		2	-
1899	1	-	3	-
1903	6	-	12	-

Tablo 5'ten anlaşıldığı üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Safranbolu kazasındaki ibtidai mektepler

hakkında bilgi yer almaktadır. Buna göre mektep sayısı 1889'da 1 iken 1903 yılında 6 olmuştur. 1903 yılında Safranbolu kazasında 5 ibtidai mektebin daha açılmasıyla mektep sayısı 6 olmuştur. Ayrıca bu açılan 5 ibtidai mektebin bir tanesi inas(kız) ibtidai mektebidir. Mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısı 1889'da 80, 1892'de 150 ve 1893 yılında 113 olarak verilmiştir. Üç yıllık süreçte öğrenci sayısındaki artış %91,25'tir. Ancak diğer yıllara ait öğrenci sayısı verilmemiştir. Mekteplerde görev yapan öğretmen sayısı ise bazı yıllarda aynı kalmasına karşın 1903 yılında 12 olarak gösterilmiştir. Bu durum bazı mekteplerde birden fazla öğretmenin görev yaptığını göstermektedir. Mekteplerdeki hizmetli sayısı ile ilgili bilgi salnamelerde bulunmamaktadır.

Tablo 6.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Daday Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

	Daday			
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	34	1	-
1892	2	-	2	-
1893	2	-	2	-
1894	2	-	2	-
1896	2	-	2	-
1899	2	-	2	-
1903	2	-	2	-

Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Daday kazasında bulunan ibtidai mektepler hakkında bilgi verilmiştir. Bu verilere göre; mektep sayısı 1889'da 1, diğer yıllarda ise 2 olarak verilmiştir. Mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısı ise sadece 1889'da 34 olarak verilmiştir. Mekteplerde görev yapan öğretmen sayısı 1889'da 1 iken diğer yıllarda 2'dir. Her mektepte bir öğretmenin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Mekteplerdeki hizmetli sayısı hakkında salnamelerde bilgi yer almamaktadır.

Tablo 7.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Arac Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Arac				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	-	-	-
1892	1	-	1	-
1893	1	55	1	-
1894	1	65	1	-
1896	1	95	1	-
1899	1	90	1	-
1903	1	110	2	-

Tablo 7'de görüldüğü üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Araç kazasındaki ibtidai mektepler hakkında veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre; mektep sayısı söz konusu yıllar için 1'dir. Mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısı hakkında 1889 ve 1892 yıllarına ait herhangi bir bilgi verilmemiştir. Mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısı 1893 yılında 55 iken 1903 yılına gelindiğinde 110 olmuştur. 1893 ile 1903 yılları dikkate alındığında öğrenci sayısı %100 artmıştır. Öğretmen sayısı 1893, 1894, 1896, 1899'da 1 iken 1903 yılında ise 2 olmuştur. Mekteplerdeki hizmetli sayısı hakkında bilgi verilmemiştir.

Tablo 8.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Cide Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Cide				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	2	78	2	-
1899	1	-	1	-
1903	1	100	1	-

Tablo 8'den anlaşıldığı üzere 1889, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Cide kazasındaki ibtidai mekteplerle ilgili bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre mektep sayısı 1889'da 2, 1899 ve 1903 yıllarında ise 1'dir. Öğrenci sayısı ise 1889'da 78 iken 1903 yılında 100 olmuştur. Söz konusu yıllar baz alınırsa mekteplerde öğrenci artışı %28,2'dir. Mektepte görev yapan öğretmen sayısı ise mektep sayısı 2 olduğu yılda öğretmen sayısı 2 olmuş, mektep sayısı 1 olduğu

yıllarda ise öğretmen sayısı 1 olmuştur. Mekteplerde hiçbir yıla ait hizmetli sayısı hakkında bilgi verilmemiştir.

Tablo 9.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kargı Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Kargı				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	22	2	-
1899	1	-	1	-
1903	1	100	1	-

Tablo 9'daki bilgilere göre; 1889, 1899 ve 1903 yılları Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kargı kazasında ibtidai mektep bulunmaktadır. Bu verilere göre söz konusu yıllarda mektep sayısı 1 olarak görülmektedir. Mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısı ise 1889'da 22 iken, 1903 yılında 100 olmuştur. Söz konusu öğrenci sayısında değişiklik nazar alınırsa artış %354,54 olarak görülmüştür. Ayrıca 1899'da mektepteki öğrenci sayısı ile hizmetli sayısı hakkında bilgi verilmemiştir.

Tablo 10.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre İskilib Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

İskilib				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	3	34	3	-
1892	3	-	3	-
1893	3	-	3	-
1894	2	-	2	-
1896	2	-	2	-
1899	2	-	2	-
1903	2	-	2	-

Tablo 10'daki bilgilere göre 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde İskilib kazasındaki ibtidai mekteplere ait veriler bulunmaktadır. Buna göre mektep sayısı 1889, 1892 ve 1893 yıllarında 3 iken, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarında ise 2'dir. Mekteplerdeki öğrenci sayısı sadece 1889 yıllında 34 olarak verilmiş olup diğer yıllarda ise bilgi yoktur. Her mektepte bir öğretmenin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Mekteplerde görev yapan hizmetli sayısı hakkında bilgi verilmemiştir.

Tablo 11.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bolu Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Bolu				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	2	338	7	2
1892	2	306	9	1
1893	2	320	10	-
1894	2	320	10	-
1896	2	231	9	-
1899	2	231	9	-
1903	2	273	10	-

Tablo 11'deki verilere göre 1889 ila 1903 yıllarında Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Bolu kazasındaki ibtidai mektepler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre mektep sayısı tüm yıllarda 2 olarak görülmüştür. Mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısı ise, 1889'da 338 iken 1903 yılına gelindiğinde 273'e düşmüştür. 1899 ile 1903 yıları arasında mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısında %19,23 bir düşüş yaşanmıştır. Öğretmen sayısı ise 1889'da 7 iken 1903 yılına gelindiğinde 10 olmuştur. Hizmetli sayısı 1889 yılında 2, 1892'de 1 iken diğer yıllarda verilmemiştir. Her mektepte birden fazla öğretmenin görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Tablo 12.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Ereğli Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Ereğli				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1892	1	-	4	-
1894	1	-	2	-
1896	1	-	4	-
1899	1	-	4	-
1903	1	-	5	-

Tablo 12'den anlaşıldığı üzere 1892, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Ereğli kazasındaki ibtidai mektepler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; verilen tüm yıllarda mektep sayısı 1 olarak görülmüştür. Mekteplerdeki öğrenci sayısı verilmemiş, görev yapan öğretmen sayısı ise 1892 yılında 4 iken, 1903 yılında 5 olmuştur. Ayrıca hizmetli sayısı hakkında da bilgi yer almamıştır.

Tablo 13.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bartın Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Bartın				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	220	3	1
1892	1	323	4	-
1893	1	225	3	-
1894	1	249	3	-
1896	1	323	4	-
1899	1	376	3	-
1903	1	277	4	-

Tablo 13'te görüldüğü üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Bartın kazasındaki ibtidai mektepler hakkında veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre; mektep sayısı tüm yıllarda 1 olarak görülmektedir. Mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısı 1889'da 220 iken 1903 yılına gelindiği ise 277 olmuştur. Söz konusu sayılar göz önünde bulundurulursa mektep sayısı %25,90 artmıştır. Mekteplerde görev yapan öğretmen sayısı 1889, 1893, 1894 ve 1899 yıllarında 3 iken, 1892, 1896 ve 1903 yıllarında 4'tür. Hizmetli sayısı ise sadece 1889 yılında 1 olarak verilmiştir.

Tablo 14.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Amasra Nahiyesinde Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Amasra				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	53	1	1

Tablo 14'te görüldüğü üzere 1889 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde Amasra nahiyesindeki ibtidai mektepler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre mektepte öğrenim gören öğrenci sayısı 53'tür. Bu yılda öğretmen ve hizmetli sayısı 1 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 15.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Gerede Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Gerede				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	79	2	-
1892	1	20	1	-
1893	1	20	1	
1894	1	40	1	-
1896	1	44	1	-
1899	1	44	1	-
1903	1	57	2	-

Tablo 15'ten anlaşıldığı üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Gerede kazasındaki ibtidai mektepler hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre; mektep sayısı tüm yıllarda 1 olarak görülmektedir. Mektepte okuyan öğrenci sayısı 1889 yılında 79 iken 1903 yılına gelindiğinde bu sayı 57'ye düşmüştür. Söz konusu fark göz önünde bulundurulursa öğrenci sayısında %27,85 bir düşüş olduğu bilinmektedir. Mekteplerde ders veren öğretmen sayısı ise 1889 ile 1903 yıllarında 2 iken diğer yıllarda 1 olarak görülmüştür. Mekteplerde görev yapan hizmetli sayısına hiçbir yılda ulaşılmamıştır.

Tablo 16.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Mudurnu Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Mudurnu				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	110	2	1
1892	1	-	2	-
1893	1	-	2	-
1894	1	-	2	-
1896	1	-	2	1
1899	1	-	1	1
1903	1	-	1	1

Tablo 16'da görüldüğü üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Mudurnu kazasındaki ibtidai mektepler hakkında veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre: mektep sayısı tüm yıllarda 1 olarak verilmiştir. Mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısı sadece 1889 yılında 110 olarak verilmiştir. Diğer yıllara ait herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Öğretmen

sayısı, 1889, 1892, 1893, 1894 ve 1896 yıllarında 2, 1899 ve 1903 yıllarında 1'dir. Ayrıca çoğu yıllarda öğretmen sayısına ulaşılmasına rağmen öğrenci sayısına ulaşılamamıştır. Hizmetli sayısı 1889, 1896, 1899 ve 1903 yıllarında 1 olarak verilmişken, diğer yıllarda verilmemiştir.

Tablo 17.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Düzce Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

	Düzce			
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	110	2	-
1892	3	-	3	-
1896	1	100	2	-
1899	1	100	2	1
1903	1	100	3	1

Tablo 17'de görüldüğü üzere 1889, 1892, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Düzce kazasındaki ibtidai mektepler hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre; mektep sayısı 1892'de 3 iken diğer yıllarda 1 olarak görülmektedir. Mekteplerde ders alan öğrenci sayısı ise 1889'da 110 iken 1896, 1899 ve 1903 yıllarında 100 olarak verilmiştir. Söz konusu sayılar dikkate alındığında 14 yıllık arada öğrenci sayısında %9,09 düşüş yaşanmıştır. Öğretmen sayısı, 1889, 1896 ve 1899 yıllarında 2, 1892 ve 1903 yıllarında ise 3 olarak verilmiştir. Mekteplerde görev yapan hizmetli sayısına sadece 1899 ile 1903 yıllarında 1 olarak ulaşılsa da diğer yıllarda ulaşılamamıştır.

Tablo 18.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Devrek(Hamidiye) Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1892-1903)

Devrek(Hamidiye)				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1892	1	50	1	-
1893	3	180	5	
1894	2	80	2	-
1896	3	176	4	1
1899	3	290	4	-
1903	3	245	3	-

Tablo 18'den anlaşıldığı üzere 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Devrek(Hamidiye) kazasındaki ibtidai mekteplere ait bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre mektep sayısı 1892'de 1 iken 1903 yılına gelindiğinde 3'e ulaşmıştır. Mekteplerde okuyan öğrenci sayısı 1892'de 50 iken 1903 yılında ise 245 kişi olmuştur. Söz konusu fark göz önünde bulundurulursa öğrenci sayısında artış %390 olarak belirlenmiştir. Mekteplerde ders veren öğretmen sayısı 1892'de 1, 1893 yılında 5, 1896 ve 1899 yıllarında 4 ve 1903 yılında ise 3 hesaplanmıştır. En çok öğretmen olan yıl ise 1893 yılında 5 olarak gösterilmiştir. Hizmetli sayısı ise sadece 1896 yılında 1 olarak yer almış, diğer yıllarda verilmemiştir.

Tablo 19.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Göynük Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1892-1903)

Göynük				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1892	1	100	2	1
1893	1	105	2	1
1894	1	130	1	1
1896	1	130	1	-
1899	1	130	1	1
1903	1	135	1	-

Tablo 19'dan anlaşıldığı üzere 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Göynük kazasına ait ibtidai mektepler hakkında verilere ulaşılmıştır. Bu verilere göre; mektep sayısı tüm yıllarda 1 olarak görülmektedir. Mekteplerde ders alan öğrenci sayısı 1892 yılında 100 iken 1903

yılında %35 artışla 135 olmuştur. Öğretmen sayısı ise 1892 ve 1893 yılında 2 iken diğer yıllarında 1 olarak görülmektedir. Hizmetli sayısı 1892, 1893, 1894 ve 1899 yıllarında 1 olarak verilmiştir.

Tablo 20.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çankırı Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

	Çankırı			
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	2	374	2	2
1892	1	-	2	-
1893	1	170	3	
1894	2	315	4	-
1896	4	497	6	-
1899	2	304	5	-
1903	4	-	6	-

Tablo 20'de 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Çankırı kazasında yer alan ibtidai mekteplere ait bilgilerin yer aldığı görülmektedir. Bu bilgilere göre mektep sayısı 1889'da 2 iken 1903 yılında %100 artışla 4 olmuştur. Mekteplerde öğrenim gören öğrenci sayısı 1889'da 374 iken 1903 yılına gelindiğinde hiçbir bulguya rastlanmamıştır. Öğrenci sayısının en fazla olduğu 1896 yılı 497 olarak tespit edilmiştir. Öğretmen sayısı 1889 ve 1892 yıllarında 2, 1893 yılında 3, 1894 yılında 4, 1896 ve 1903 yıllarında 6 ve 1899 yılında 5 olarak salnamelerde yer almıştır. Hizmetli sayısı 1889'da 2 olarak verilmiştir. Salnamedeki diğer yıllara ait hizmetli sayısı hakkında hiçbir bulguya rastlanmamıştır.

Tablo 21.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çerkeş Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Çerkeş				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	70	2	1
1892	1	-	2	-
1893	1	70	1	-
1894	1	70	1	-
1896	1	58	1	-
1899	1	81	1	-
1903	1	61	1	-

Tablo 21'de görüldüğü üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Çerkeş kazasında yer alan ibtidai mekteplere ait bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre; mektep sayısı tüm yıllarda 1 olarak verilmiştir. Öğrenci sayısı ise 1889'da 70 iken 1903 yılına gelindiğinde %12,85'lik düşüşle 61 olmuştur. Mekteplerde görev yapan öğretmen sayısı ise 1889 ve 1892 yılında 2, diğer yıllarda 1 olarak geçmektedir. Hizmetli sayısı sadece 1889 yılında 1 olarak geçse de diğer yıllarda herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.

Tablo 22.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kalecik Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889)

Kalecik				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	-	1	-

Tablo 22'de görüldüğü üzere 1889 yılına ait Kastamonu Vilayet Salnamesinde Kalecik kazasındaki ibtidai mektebe ait veriler verilmiştir. Bu verilere göre mektep sayısı ile öğretmen sayısı 1 olarak bilinse de öğrenci sayısı ile hizmetli sayısı hakkında herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.

Tablo 23.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Sinop Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Sinop				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	105	2	1
1892	2	135	4	-
1893	2	255	4	-
1894	2	245	4	-
1896	2	266	3	-
1899	2	260	4	-
1903	4	282	7	-

Tablo 23'ten anlaşıldığı üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Sinop kazasındaki ibtidai mektepler hakkında bilgi bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında Sinop kazasında mektep sayısı 1889 yılında 1 iken 1903 yılına gelindiğinde 4 olmuştur. Mekteplerde ders alan öğrenci sayısı 1889'da 105 iken %168,57'lik bir artışla 1903 yılında 282 olmuştur. Mekteplerde ders veren öğretmen sayısı ise 1889'da 2 iken 1903 yılında 7 olmuştur. Hizmetli sayısına sadece 1889'da 1 olarak ulaşılmıştır.

Tablo 24.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Gerze Nahiyesinde Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Gerze				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	80	2	1
1892	3	-	-	-
1893	3	85	4	-
1894	2	85	3	-
1896	4	85	3	-
1899	1	125	2	-
1903	4	212	5	-

Tablo 24'te 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Gerze nahiyesindeki ibtidai mekteplere ait verilerin yer aldığı görülmektedir. Bu verilere göre; mektep sayısı 1889'da 1 iken; 1903 yılında 4 olmuştur. Mekteplerde eğitim alan öğrenci sayısı ise 1889 yılında 80 iken 1903 yılına gelindiğinde %165'lik bir artışla 212 olmuştur. Öğretmen sayısı ise 1889 yılında 2

iken 1903 yılında ise 5 olmuştur. Hizmetli sayısı ise sadece 1889 yılında 1 olarak verilmiştir.

Tablo 25.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Boyabat Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Boyabat				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	37	2	-
1892	1	-	4	-
1893	1	-	2	-
1894	1	-	4	-
1896	1	57	3	-
1899	1	-	4	-
1903	1	150	4	-

Tablo 25'ten anlaşıldığı üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Boyabat kazasındaki ibtidai mekteplere ait bilgiler verildiği anlaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında mektep sayısı tüm yıllarda 1 olarak görülmektedir. Mektepte okuyan öğrenci sayısı 1889 yılında 37, 1896'da 57 ve 1903 yılında ise 150 olmuştur. Söz konusu mektebin açıldığı ilk yılı olan 1889 yılı ile 1903 yılı arasında öğrenci sayısında %305,40'lık bir artış olduğu görülmektedir. Öğretmen sayısı ise 1889 ve 1893 yıllarında 2, 1896 yılında 3, 1892, 1894, 1899 ve 1903 yıllarında ise 4 olarak verilmiştir. Salnamelerde mekteplerdeki hizmetli sayısı yer almamaktadır.

Tablo 26.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Ayancık Kazasında Bulunan İbtidai Mekteplere Ait İstatistiki Bilgiler (1889-1903)

Ayancık				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	85	1	-
1892	1	-	1	-
1893	1	-	1	-
1894	1	-	1	-
1896	2	-	2	-
1899	2	-	2	-
1903	3	166	2	-

Tablo 26'da görüldüğü üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Ayancık kazası ibtidai mekteplerine ait

bulgular yer almaktadır. Bu bulgulara göre mektep sayısı 1889'da 1 iken 1903 yılında ise 3 olmuştur. Öğrenci sayısı ise 1889'da 85 iken 1903 yılına gelindiğinde %95,29 bir artışla 166 olmuştur. Öğretmen sayısı ise 1889, 1892, 1893 ve 1894 yıllarında 1 iken 1896, 1899 ve 1903 yıllarında 2 olmuştur. Salnamedeki verilerde hizmetli sayısı verilmemiştir.

Tablo 27.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Vilayet Dâhilindeki İbtidai Mektep Sayıları (1889-1903)

Yıl	İbtidai Sayısı
1889	41
1892	36
1893	35
1894	27
1896	41
1899	39
1903	61

Tablo 27'de 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu vilayetindeki tüm kaza, nahiye ve kasabalarda bulunan ibtidai mekteplere ait bulgular yer almaktadır. Kastamonu'da mektep sayısı 1889 yılında 41 iken 1903 yılına gelindiğinde bu sayı %48,78'lik artışla 61 olmuştur. Mektep sayısında en az olduğu yıl 1894 yılı olarak görülmektedir. 1896 yılında ise tekrardan mektep sayısının 41 olduğu salnamelerdeki bilgilerden anlaşılmaktadır.

Tablo 28.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Vilayet Dâhilindeki İbtidai Mekteplerde Öğrenim Gören Öğrenci Sayıları (1889-1903)

Yıl	Öğrenci Sayısı
1889	3234
1892	1785
1893	1939
1894	1906
1896	3184
1899	3246
1903	3604

Tablo 28'de 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarında Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu vilayetinde bulunan tüm kaza, nahiye ve kasabalarındaki ibtidai mekteplerinde okuyan öğrenci sayısı hakkında bilgiler

verilmektedir. Bu bilgilere göre 1889 yılında Kastamonu vilayeti dahilindeki tüm ibtidai mekteplerde okuyan öğrenci sayısı 3234 iken bu sayı 1903 yılında ise %11,44'lük bir artışla 3604 olmuştur. Mekteplerde okuyan öğrenci sayısında bir önceki yıla göre en çok azalma %44,80 oranıyla 1892 yılında olmuştur. Ayrıca salnamelerdeki bilgilerden hareketle mektep sayısında söz konusu yıllarda artış oranı %48,78 iken öğrenci sayısında aynı oranda artışın olmadığı dikkat çekmektedir.

Tablo 29.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Vilayet Dâhilindeki İbtidai Mekteplerde Görev Yapan Öğretmen Sayıları (1889-1903)

Yıl	Öğretmen Sayısı
1889	53
1892	62
1893	54
1894	49
1896	62
1899	65
1903	97

Tablo 29'da 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu vilayetinde bulunan tüm kaza, nahiye ve kasabalardaki ibtidai mekteplerde görev yapan öğretmen sayısı hakkında bulgular yer almaktadır. Bu bulgulara göre öğretmen sayısı 1889 yılında 53 iken 1903 yılında ise %83,0'lik artışla 97 olmuştur.

4.1.2 Rüşdiyeler

Kastamonu Vilayet Salnameleri dikkate alındığında rüşdiye mektebi hakkında ilk bilgi 1869 yılı vilayet salnamesinde yer almaktadır. Kastamonu Vilayet Salnamelerinin tamamında rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Kastamonu Vilayet Salnameleri incelendiğinde vilayet dâhilindeki şu merkezlerde rüşdiye mektepleri tespit edilmiştir: Kastamonu merkez, Daday, Bolu, Ereğli, Sinop, Çankırı, İnebolu, Boyabat, Safranbolu, Tosya, Çerkeş, Düzce, Göynük, Gerze, Akçaşehir, Taşköprü, Bartın, Devrek, Abana, Çaycuma, Arac, Mudurnu, İskilib, Çarşamba, Cide'dir. Ayrıca Kastamonu ve Sinop merkezlerinde hem erkek rüşdiye mektebi hem de inas(kız) rüşdiye mektebi bulunduğu tespit edilmiştir. İlk Maarif Salnamesi'nde(1898) Kastamonu vilayetinde 23 rüşdiye mektebi olduğu

görülmüştür. Maarif Salnamesi'nde rüşdiye mekteplerin bulunduğu yerler Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde yer alan merkezlerle örtüşmektedir.

Tablo 30.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

	Kastamonu			
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1869	1	70	3	-
1870	1	75	3	1
1871	1	98	3	1
1872	1	106	3	1
1873	1	110	3	-
1874	1	112	3	-
1875	2	153	6	2
1876	2	187	6	2
1877	2	187	7	2
1878	2	215	7	2
1879	2	189	7	2
1880	2	168	7	2
1881	2	108	7	2
1882	2	102	7	2
1889	2	176	7	2
1892	1	35	1	1
1893	1	79	4	-
1896	1	45	5	1
1899	1	62	5	1
1903	1	76	5	1

Tablo 30'da görüldüğü üzere 1869 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu kazasında bulunan rüşdiye mekteplerine ait bilgiler yer almaktadır. İncelenen salnamelerde 1894 yılı salnamesinde rüşdiye mektebi hakkında herhangi bir bilgi yer almadığı için tabloda gösterilmemiştir. Bu bulgulara göre Kastamonu'da 1869'dan 1874'e kadar 1 rüşdiye mektebi bulunmaktadır.1875'te 2 rüşdiye mektebinin olmasının nedeni o tarihte kız(inas) rüşdiye mektebinin açılmasıdır. Rüşdiye mekteplerin 2 adet olduğu yıllar vilayette hem erkek hem kız rüşdiye mektebinin olduğu yıllardır.1892, 1893, 1896 ve 1903 yıllarında erkek rüşdiye mektebi hakkında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Rüşdiye mektebinin öğrenci sayısının en az olduğu yıl 1892 yılı iken en çok öğrencinin olduğu yıl ise 1878 yılıdır. Öğretmen sayısı 1869'dan 1874'e kadar 3, 1875 ve 1876 yıllarında 6, sonraki yıllarda ise 7 olmuştur.

Tablo 31.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre İnebolu Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

İnebolu				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1870	1	-	-	-
1871	1	21	1	1
1872	1	27	2	1
1873	1	25	2	1
1874	1	28	2	1
1875	1	38	3	1
1876	1	42	3	1
1877	1	52	3	1
1878	1	57	4	1
1879	1	65	4	1
1880	1	59	4	1
1881	1	77	4	1
1882	1	60	4	1
1889	1	75	4	1
1892	1	85	3	1
1893	1	85	3	1
1894	1	65	3	1
1896	1	75	3	1
1899	1	75	3	1
1903	1	69	3	1

Tablo 31’den anlaşıldığı üzere 1870 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde İnebolu kazası rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; İnebolu Kazasında rüşdiye mektebi 1870 yılında açılmış ama öğretmen ve öğrenci sayısına ulaşılamamıştır. 1871 yılında 21 olan mektepteki öğrenci sayısı, 1903 yılına gelindiğinde %228,57’lik bir artışla 69’a yükselmiştir. Öğretmen sayısının 1871 yılında 1, 1872, 1873, 1874 yıllarında 2, 1875, 1876, 1877, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899, 1903 yıllarında 3, 1878, 1879, 1880 1881, 1882 ve 1889 yıllarında 4 olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 32.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Daday Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Daday				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1869	1	26	1	-
1870	1	58	1	-
1871	1	62	1	1
1872	1	50	3	1
1873	1	50	3	1
1874	1	45	3	1
1875	1	40	3	1
1876	1	38	3	1
1877	1	83	3	1
1878	1	61	3	1
1879	1	65	4	1
1880	1	70	3	1
1881	1	75	3	1
1882	1	75	3	1
1889	1	61	2	1
1892	1	-	3	1
1893	1	61	3	1
1894	1	61	3	1
1896	1	61	3	1
1899	1	80	2	1
1903	1	80	3	1

Tablo 32’den anlaşıldığı üzere 1869 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Daday kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ışığında rüşdiye mektebi sayısının söz konusu yıllarda 1 olduğunu görmekteyiz. Rüşdiye mektebinde öğrenim gören öğrenci sayısının 1869’da 26 iken; %207,69’luk bir artışla 1903’de 80 olduğu anlaşılmaktadır. 1892 yılında öğrenci sayısı hakkında salnamede bilgi verilmemiştir. Öğretmen sayısı 1869 yılında 1 iken 1879 yılına gelindiğinde 4 olmuştur. 1903 yılında ise öğretmen sayısı 3 olarak gösterilmiştir. Mektepte çalışan hizmetli sayısı ise ilk iki yıl hariç 1 olarak verilmiştir.

Tablo 33.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Safranbolu Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Safranbolu				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1871	1	-	-	-
1872	-	-	-	-
1873	1	-	1	-
1874	1	61	2	1
1875	1	54	3	1
1876	1	15	3	1
1877	1	25	3	1
1878	1	57	3	1
1879	1	75	4	1
1880	1	115	4	-
1881	1	146	4	-
1882	1	160	4	-
1889	1	77	4	1
1892	1	44	3	1
1893	1	45	2	1
1894	1	-	2	1
1896	1	-	2	1
1899	1	-	2	1
1903	1	-	2	1

Tablo 33’te görüldüğü üzere 1871 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Safranbolu kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında veriler yer almaktadır. Bu verilere göre; Safranbolu kazasında rüşdiye mektebinin 1871 yılında açıldığı görülmektedir. 1871 ve 1872 yıllarında öğrenci ve öğretmen sayısında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Safranbolu kazasında rüşdiye mektebi sayısının genel olarak 1 olduğu görülmektedir. Mekteplerde okuyan öğrenci sayısının en fazla 160 olarak 1882 yılında olduğu bilinmektedir. 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarında rüşdiye mektebinde okuyan öğrenci sayısına rastlanmamıştır. Ders veren öğretmen sayısı ise en az 1 iken en çok 4 olmuştur. Hizmetli sayısının genel olarak 1 olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 34.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Tosya Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Tosya				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1872	1	-	-	-
1873	1	-	1	-
1874	1	41	1	1
1875	1	41	1	1
1876	1	75	3	1
1877	1	75	3	1
1878	1	70	3	1
1879	1	68	3	1
1880	1	75	3	1
1881	1	75	3	1
1882	1	73	4	1
1889	1	98	3	1
1892	1	-	3	-
1893	1	98	3	-
1894	1	98	3	-
1896	1	85	3	-
1899	1	85	3	-
1903	1	85	3	-

Tablo 34'ten anlaşıldığı üzere 1872 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Tosya kazasına ait rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu kazada 1872 yılında rüşdiye mektebi açıldığını görmekteyiz.1872 yılında kazada rüşdiye mektebi olmasına rağmen öğrenci ve öğretmen sayısı hakkında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Tosya kazasında rüşdiye mektebi 1 adet olduğu görülmektedir. Öğrenci sayısı 1874 yılında 41 iken 1903 yılına gelindiğinde %107,31'lik bir artışla 85 olmuştur. Bu sayının minimum 41 iken maksimum 98 olduğu bilinmektedir. Öğretmen sayısı 1873 yılında 1 iken 1882 yılında bu sayı 4'e kadar yükselmiştir. Sonraki yıllarda ise bu sayı 3 olarak verilmiştir.

Tablo 35.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Taşköprü Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Taşköprü				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1875	1	28	1	1
1876	1	38	3	1
1877	1	73	3	1
1878	1	111	3	1
1879	1	69	3	1
1880	1	59	3	1
1881	1	69	3	1
1882	1	69	3	1
1889	1	123	4	1
1892	1	80	3	1
1893	1	75	3	1
1894	1	98	3	-
1896	1	95	3	-
1899	1	71	4	1
1903	1	80	4	1

Tablo 35'te görüldüğü üzere 1875 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Taşköprü kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre söz konusu tüm yıllarda rüşdiye mektebi sayısı 1 olarak geçmektedir. Öğrenci sayısı 1875 yılında 28 iken; 1903 yılına gelindiğinde %185,71'lik bir artışla 80 olmuştur. Ayrıca rüşdiye mektebinde en az öğrenci sayısı 1875 yılında 28 iken, öğrenci sayısının en çok olduğu 1889 yılında 123'tür. Öğretmen sayısı sadece 1875 yılında 1, 1876, 1877, 1878, 1879, 1881, 1882, 1892,1893, 1896 yıllarında 3, 1889, 1899 ve 1903 yıllarında ise 4 olarak verilmiştir. Hizmetli sayısı 1894 ve 1896 yılları hariç 1 olarak gösterilmiştir.

Tablo 36.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Abana Nahiyesinde Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Abana				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1879	1	28	1	1
1892	1	-	2	-
1893	1	-	2	-
1894	1	-	2	-
1896	1	-	2	-
1899	1	-	1	-

Tablo 36’dan anlaşıldığı üzere 1879, 1892, 1893 1894, 1896 ve 1899 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde İnebolu kazasına bağlı Abana nahiyesindeki rüşdiye mektebi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre tüm yıllarda mektep sayısı 1 olarak gösterilmiştir. Öğrenci sayısının ise sadece 1879 yılında 28 olarak verildiğini ve diğer yıllarda veri bulunmadığını görmekteyiz. Öğretmen sayısı ise 1879 ve 1899 yıllarında 1 iken diğer yıllarda 2 olarak yer almıştır. Mektepte çalışan hizmetli sayısı sadece 1879 yılında 1 olarak verilmiştir.

Tablo 37.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Araç Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

	Araç			
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1881	1	-	-	-
1889	1	32	1	1
1896	1	33	1	1
1899	1	60	1	1
1903	1	45	1	1

Tablo 37’den anlaşıldığı üzere 1881, 1889, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Araç kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bilgilere göre; mektep sayısı söz konusu tüm yıllarda 1’dir. 1881 yılında mektep sayısı verilmiş fakat öğretmen ve öğrenci sayısı hakkında bilgi verilmemiştir. 1889 yılında öğrenci sayısı 32 iken 1903 yılına gelindiğinde %40,62’lik artışla 45 olmuştur. Araç kazasında öğrenci sayısının en fazla olduğu yıl 60 öğrenciyle 1899 yılıdır. Öğretmen sayısı 1889, 1896, 1899 ve 1903 yıllarında 1 olarak verilmiştir. Mektepte çalışan hizmetli sayısı ise 1889, 1896, 1899 ve 1903 yıllarında 1 olarak verilmiştir.

Tablo 38.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bolu Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Bolu				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1869	1	48	3	-
1870	1	58	3	-
1871	1	75	3	-
1872	1	75	3	1
1873	1	63	3	1
1874	1	65	3	1
1875	1	55	4	1
1876	1	55	3	1
1877	1	55	3	1
1878	1	55	3	1
1879	1	64	3	1
1880	1	97	3	1
1881	1	99	3	1
1882	1	101	3	1
1889	1	85	3	1

Tablo 38’den anlaşıldığı üzere 1869 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Bolu kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Tüm yıllarda rüşdiye mektebi 1 olarak geçmektedir. Bu mekteplerde okuyan öğrenci sayısı 1869 yılında 48 iken 1889’da %77,08’lik bir artışla 85 olmuştur. Söz konusu yılları göz önünde bulundurduğumuzda Bolu rüşdiye mektebinde en çok öğrenci sayısı 101 olarak görülmüştür. Öğretmen sayısı i1875’te 4 iken diğer yıllarda 3 olarak verilmiştir.

Tablo 39.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Ereğli Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Ereğli				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1869	1	87	2	-
1870	1	88	2	-
1871	1	88	2	1
1872	1	32	3	1
1873	1	15	2	1
1874	1	65	2	1
1875	1	75	4	1
1876	1	75	3	1
1877	1	52	3	1
1878	1	52	2	1
1879	1	107	2	1
1880	1	115	4	1
1881	1	139	3	1
1882	1	95	3	1
1889	1	185	1	1
1892	1	-	1	-
1893	1	-	1	-
1894	1	-	2	1
1896	1	-	2	-
1899	1	-	2	-
1903	1	-	2	-

Tablo 39’da Kastamonu Vilayet Salnamesinde Ereğli kazası rüşdiye mektebi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; 1869 ila 1903 yıllarında rüşdiye mektebi sayısı 1’dir. Öğrenci sayısı 1869 yılında 87, 1881 yılında 139, 1882 yılında 95, 1889 yılında 185’tir. 1869’dan 1889 yılına kadar öğrenci sayısındaki artış %112,64’tür. 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait salnamelerde öğrenci sayısı hakkında veri bulunmamaktadır. Öğretmen sayısının en fazla olduğu 1875 yılında 4 olarak görülmektedir. Hizmetli sayısı 1 olarak verilmiştir. Bazı yıllara ait hizmetli sayısı verilmemiştir.

Tablo 40.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Düzce Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Düzce				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1874	1	37	1	1
1875	1	-	-	-
1876	1	21	1	1
1877	1	22	1	1
1878	1	30	1	1
1879	1	28	1	1
1880	1	28	1	1
1881	1	35	1	1
1882	1	-	2	1
1889	1	47	2	1
1892	1	55	2	-
1893	1	55	2	-
1894	1	55	2	-
1896	1	91	3	-
1899	1	91	3	1
1903	1	71	3	1

Tablo 40'ta 1874 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Düzce kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında veri olduğu anlaşılmaktadır. Bu verilere göre rüşdiye mektebi sayısı söz konusu yıllarda 1 olarak verilmiştir. Rüşdiye mektebinde okuyan öğrenci sayısı 1874 yılında 37 iken 1903 yılına gelindiğinde %91,89'luk bir artışla 71 olmuştur. Bu mektepte 1875 ve 1882 yıllarında öğrenci sayısına ulaşılmamıştır. Hizmetli sayısının genel olarak 1 olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 41.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Göynük Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Göynük				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1874	1	31	1	1
1875	1	31	1	1
1876	1	37	2	1
1877	1	45	2	1
1878	1	41	2	1
1879	1	41	2	1
1880	1	24	2	1
1881	1	18	2	1
1882	1	3	2	1
1889	1	25	2	1
1892	1	-	1	-
1893	1	26	2	1
1894	1	26	2	1
1896	1	10	2	1
1899	1	25	2	1
1903	1	35	2	1

Tablo 41'de görüldüğü üzere 1874 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Göynük kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; rüşdiye mektebi sayısı tüm yıllarda 1'dir. Rüşdiyedeki öğrenci sayısı 1874 yılında 31 iken %12,90'lik bir artışla 1903 yılında 35 olmuştur. Ayrıca bu mektepte 1892 yılına ait öğrenci sayısına ulaşılamamıştır. Öğretmen sayısının 1874, 1875 ve 1892 yıllarında 1 iken, diğer tüm yıllarda 2 olduğu görülmektedir. Mektepte çalışan hizmetli sayısı genel olarak 1'dir.

Tablo 42.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Akçaşehir Nahiyesinde Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Akçaşehir				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1875	1	32	1	1
1876	1	37	2	1
1877	1	25	2	1
1878	1	25	2	1
1879	1	25	2	1
1880	1	28	1	1
1881	1	35	1	1
1882	1	-	2	1
1889	1	60	2	-
1892	1	35	2	-
1893	1	35	2	-
1899	1	36	2	-
1903	1	37	2	1

Tablo 42'de görüldüğü üzere 1875 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Düzce kazasına bağlı Akçaşehir nahiyesindeki rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre; rüşdiye mektebi sayısı söz konusu yıllarda 1 olarak verilmiştir. Rüşdiyedeki öğrenci sayısı ise 1875 yılında 32 iken; 1903 yılında 37 olmuştur. Ayrıca 1882 yılında rüşdiye mektebinde öğrenci sayısı hakkında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Tablo 43.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bartın Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Bartın				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1876	1	40	1	1
1877	1	63	4	1
1878	1	60	4	1
1879	1	68	4	1
1880	1	63	4	1
1881	1	100	4	1
1882	1	100	4	1
1889	1	80	5	-
1892	1	92	4	-
1893	1	83	4	-
1894	1	73	4	-
1896	1	81	4	-
1899	1	78	3	-
1903	1	83	3	-

Tablo 43'ten anlaşıldığı üzere 1876 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Bartın kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bilgilere göre söz konusu yıllarda rüşdiye mekteplerin sayısı 1 olarak verilmiştir. Bu mektepte öğrenci sayısı 1876 yılında 40 iken; 1903 yılına gelindiğinde %107,5'lik bir artışla 83 olmuştur. Rüşdiye mekteplerindeki öğretmen sayısı 1876 yılında 1, 1877, 1878, 1879,1880, 1881, 1881, 1882, 1892, 1893, 1896 yıllarında 4, 1899 ve 1903 yıllarında 3, 1889 yılında 5 olarak verilmiştir. Hizmetli sayısı 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881 ve 1882 yıllarında 1'dir.

Tablo 44.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Devrek Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

	Devrek			
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1878	1	19	1	1
1879	1	18	1	1
1880	1	11	1	1
1881	1	20	1	1
1892	1	100	2	-
1893	2	90	2	1
1894	2	160	5	-
1896	2	166	5	-
1899	2	116	4	-
1903	2	100	4	-

Tablo 44'te görüldüğü üzere 1878 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Devrek kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında bulgular bulunmaktadır. Bu bulgulara göre; rüşdiye mektebi 1878 yılında 1 iken 1903 yılına gelindiğinde rüşdiye mektebin sayısı 2 olmuştur. Bu mektepte okuyan öğrenci sayısı 1878 yılında 19 iken 1903 yılına gelindiğinde %426,31'lik bir artışla 100 olmuştur. Rüşdiye mekteplerinde ders veren öğretmen sayısı ise; 1878, 1879, 1880 ve 1881 yıllarında 1, 1892 ve 1893 yıllarında 2, 1894 ve 1896 yıllarında 5, 1899 ve 1903 yıllarında 4 olarak verilmiştir.

Tablo 45.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Gerede Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Gerede				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1880	1	20	1	1
1881	1	25	3	1
1882	1	35	2	1
1889	1	51	2	-
1892	1	50	2	-
1893	1	50	2	-
1894	1	50	2	-
1896	1	40	2	-
1899	1	40	2	-
1903	1	57	2	-

Tablo 45'te görüldüğü üzere 1880 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Gerede kazasındaki rüşdiye mektebi hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler ışığında söz konusu yıllarda rüşdiye mektebi sayısı 1 olarak tespit edilmiştir. Rüşdiye mektebinde okuyan öğrenci sayısı 1880 yılında 20 iken 1903 yılına gelindiğinde %185'lik bir artışla 57 olmuştur. Öğretmen sayısı 1880 yılında 1, 1881 yılında 3, diğer yıllarda 2 olarak verilmiştir. Hizmetli sayısı 1880, 1881 ve 1882 yıllarında 1 iken diğer yıllarda belirtilmemiştir.

Tablo 46.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çaycuma Nahiyesinde Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Çaycuma				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1880	1	70	1	1
1881	1	92	3	1
1882	1	92	3	1

Tablo 46'dan anlaşıldığı üzere 1880, 1881 ve 1882 Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Bartın kazasına bağlı Çaycuma nahiyesindeki rüşdiye mektebi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; rüşdiye mektebi sayısı söz konusu yıllarda 1 olarak görülmektedir. Bu mektepte okuyan öğrenci sayısının 1880 yılında 70, 1881 ve 1882 yıllarında 92 olduğu anlaşılmaktadır. Rüşdiye mektebinde ders veren öğretmen sayısı ise 1880 yılında 1, 1881 ve 1882 yıllarında 3 olduğu görülmektedir. Hizmetli sayısı ise söz konusu yıllarda 1'dir.

Tablo 47.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Mudurnu Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Mudurnu				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	45	2	1
1892	1	-	2	-
1893	1	-	2	-
1894	1	-	2	-
1896	1	-	2	-
1899	1	-	1	1
1903	1	-	1	1

Tablo 47'de görüldüğü üzere 1889 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Mudurnu kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında veriler yer almaktadır. Bu verilere göre; rüşdiye mektebi sayısı 1 olarak belirtilmiştir. Bu mektepte öğrenim gören öğrenci sayısı 1889 yılında 45 iken diğer yıllarda bulguya ulaşılamamıştır. Rüşdiye mektebinde ders veren öğretmen sayısı ise 1889 ve 1903 yıllarında 1 iken; söz konusu diğer yıllarda 2 olarak verilmiştir. Hizmetli sayısı ise 1889, 1899 ve 1903 yıllarında 1 olduğu ve söz konusu diğer yıllara ait bir bulguya ulaşılamamıştır.

Tablo 48.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Sinop Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Sinop				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1869	1	61	4	-
1870	1	65	2	-
1871	1	68	2	-
1872	1	58	4	1
1873	1	65	4	1
1874	1	38	4	1
1875	1	69	4	1
1876	1	81	4	1
1877	1	70	4	1
1878	1	70	4	1
1879	1	70	3	1
1880	1	86	3	1
1881	1	80	3	1
1882	1	110	2	1
1889	1	120	3	1
1892	1	67	8	-
1899	1	-	2	1

Tablo 48’den anlaşıldığı üzere 1869 ila 1899 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Sinop kazasında bulunan rüşdiye mektepleri hakkında bilgi yer almaktadır. Bu bilgiler ışığında rüşdiye mektebi sayısının söz konusu yıllarda 1 olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenci sayısı ise 1869 yılında 61 iken 1892 yılına gelindiğinde %9,83’lük bir artışla 67 olmuştur. Rüşdiye mektebinde ders veren öğretmen sayısı ise 1869 yılında 4 iken 1899 yılına gelindiğinde 2 olmuştur. Rüşdiye mekteplerinde 1892 yılında öğretmen sayısının 8’e yükseldiği görülmektedir. Hizmetli sayısına belirli yıllarda ulaşılmasa da genel olarak 1’dir.

Tablo 49.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Boyabat Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

	Boyabat			
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1870	1	13	1	1
1871	1	26	1	1
1872	1	16	2	1
1873	1	16	2	1
1874	1	45	1	1
1875	1	43	1	1
1876	1	13	3	1
1877	1	11	2	1
1878	1	52	2	1
1879	1	61	2	1
1880	1	61	2	1
1881	1	61	3	1
1882	1	67	3	1
1889	1	67	3	1
1892	1	-	3	-
1893	1	-	3	-
1894	1	60	3	-
1896	1	57	3	-
1899	1	57	3	-
1903	1	50	3	-

Tablo 49’dan anlaşıldığı üzere 1870 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Boyabat kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında veri bulunmaktadır. Bu verilere göre; rüşdiye mektep sayısı tüm yıllarda 1 olarak gösterilmiştir. Öğrenci sayısı 1870 yılında 13 iken 1903 yılına gelindiğinde %284,61’lik bir artışla 50 olmuştur. Rüşdiye mektebinde en az öğrenci sayısı 1877 yılında 11 iken en çok öğrenci sayısı ise 1882 ve 1889 yılında 67’dir. Bu mektepte

ders veren öğretmen sayısı 1870 yılında 1 iken 1903 yılına gelindiğinde bu sayı 3'e çıkmıştır. Hizmetli sayısı 1892 öncesi verilen yıllarda 1'dir.

Tablo 50.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Gerze Nahiyesinde Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Gerze				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1875	1	43	1	1
1876	1	52	1	1
1877	1	52	1	1
1878	1	55	1	1
1879	1	55	1	1
1880	1	50	1	1
1881	1	51	2	1
1882	1	55	3	1
1889	1	49	3	1
1892	1	-	3	-
1893	1	49	3	-
1894	1	49	3	-
1896	1	59	3	-
1899	1	57	3	-
1903	1	55	3	-

Tablo 50'de görüldüğü üzere 1875 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Sinop kazasına bağlı Gerze nahiyesindeki rüşdiye mektebleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre söz konusu yıllarda rüşdiye mektebi 1 olarak görülmektedir. Öğrenci sayısı ise 1875 yılında 43 iken 1903 yılına gelindiğinde %27,90'lık bir artışla 55 olduğunu görmekteyiz. Öğretmen sayısı 1875 yılında 1 iken; 1903 yılına gelindiğinde 3'e yükselmiştir. Hizmetli sayısı 1892 yılı öncesi yıllara ait salnamelerde 1 olarak gösterilmiştir.

Tablo 51.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çankırı Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Çankırı				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1869	1	54	1	-
1870	1	65	3	-
1871	1	65	4	1
1872	1	57	4	1
1873	1	70	4	1
1874	1	71	3	1
1875	1	58	4	1
1876	1	73	4	1
1877	1	73	4	1
1878	1	89	3	1
1879	1	73	2	1
1880	1	70	4	1
1881	1	70	4	1
1882	1	75	4	1
1889	1	150	4	1
1892	1	-	4	-

Tablo 51'den anlaşıldığı üzere 1869 ila 1892 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Çankırı kazasındaki rüşdiye mektebi hakkında bulgular yer almaktadır. Bu bulgulara göre; rüşdiye mektebi sayı bakımında söz konusu tüm yıllarda 1 olarak geçmektedir. Öğrenci sayısı ise 1869'da 54 iken 1889 yılana gelindiğinde %177,77'lik bir artışla 150 olmuştur. 1892 yılında ise rüşdiye mektebi olmasına rağmen öğrenci sayısına ulaşılmamıştır. Rüşdiyede en az öğrenci sayısının olduğu yıl 54 öğrenciyle 1869 yılıdır. En fazla öğrenci olan yıl ise 150 öğrenciyle 1889 yılıdır. Mektepteki öğretmen sayısı 1869 yılında 1, 1879 yılında 2, 1870, 1874, 1878 yıllarında 3, diğer yıllarda 4 olarak gösterilmiştir. Hizmetli sayısına belirli yıllarda ulaşılmasa da genel olarak 1'dir.

Tablo 52.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çerkeş Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Çerkeş				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1872	1	-	-	-
1873	1	-	-	-
1874	1	30	1	1
1875	1	20	2	1
1876	1	35	2	1
1877	1	35	2	1
1878	1	49	2	1
1879	1	49	2	1
1880	1	48	2	1
1881	1	53	2	1
1882	1	65	2	1
1889	1	50	1	1
1892	1	-	1	-
1893	1	50	1	1
1894	1	50	1	-
1896	1	58	1	-
1899	1	53	1	-
1903	1	53	1	-

Tablo 52'den anlaşıldığı üzere 1872 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Çerkeş kazasındaki rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ışığında söz konusu yıllarda kaza merkezinde 1 rüşdiye mektebi bulunduğunu görmekteyiz. Öğrenci sayısına 1872, 1873 ve 1892 yıllarında ulaşılmamıştır. Ayrıca bu sayı 1874 yılında 30 iken 1903 yılına gelindiğinde %76,66'lik bir artışla 53 olmuştur. Yıllara göre öğrenci sayısını karşılaştırdığımızda en az öğrenci olan yıl 1875 yılı olup o yıl mektepte 20 öğrencinin olduğu anlaşılmaktadır. En çok öğrencinin olduğu yıl ise 1882 yılı olup, mektepte o yıl 65 öğrenci olduğu görülmektedir. Öğretmen sayısının, 1874, 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarında 1, diğer yıllarda 2 olduğu anlaşılmaktadır. Hizmetli sayısı ise genel olarak 1 olarak gösterilmiştir.

Tablo 53.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kargı Nahiyesinde Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

Kargı				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	27	1	-

Tablo 53'te görüldüğü üzere 1889 yılına ait Kastamonu Vilayet Salnamesinde Çankırı kazasına bağlı Kargı nahiyesinde rüşdiye mektebi hakkında bilgiler bulunmaktadır. Buna göre; 1889 yılında 1 rüşdiye mektebi bulunmaktadır. Rüşdiye mektebinde okuyan öğrenci sayısı 27 ve ders veren öğretmen sayısı ise 1 olarak görülmektedir.

Tablo 54.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre İskilib Kazasında Bulunan Rüşdiyelere Ait İstatistiki Bilgiler

İskilib				
Yıl	**Mektep Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Öğretmen**	**Hizmetli**
1889	1	70	3	1
1892	1	-	3	-
1893	1	-	3	-

Tablo 54'ten anlaşıldığı üzere 1889, 1892 ve 1893 yılları Kastamonu Vilayet Salnamelerinde İskilib kazasındaki rüşdiye mektebleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; söz konusu yıllarda mektep sayısı 1 ve öğretmen sayısı 3 olarak görülmektedir. Ayrıca öğrenci sayısı sadece 1889 yılında 70 olarak verilmiş olup, diğer yıllarda belirtilmemiştir. Hizmetli sayısı sadece 1889 yılında 1 olarak geçmektedir.

Tablo 55.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Yıllar Bazında Kastamonu vilayeti Dâhilindeki Rüşdiye Mektebi Sayıları

Yıl	Rüşdiye Sayısı
1869	6
1870	7
1871	9
1872	10
1873	11
1874	13
1875	17
1876	18
1877	17
1878	19
1879	21
1880	20
1881	21
1882	21
1889	24
1892	22
1893	20
1894	17
1896	17
1899	21
1903	21

Tablo 55'te 1869 ila 1903 yıllarına Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu vilayetindeki tüm rüşdiye mekteplerinin yıllara göre sayısı hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre 1869 yılında 6 rüşdiye mektebi bulunmaktadır. Kastamonu Vilayet Salnamesinde 1869 yılında tüm vilayette rüşdiye mektebi 6 iken 1903 yılına gelindiğinde %249'luk artışla 21 olmuştur. Söz konusu yılları göz önünde bulundurduğumuzda en çok rüşdiye mektebi 1889 yılında 24 iken en az rüşdiye mektebi ise 1869 yılında 6'dır.

Tablo 56.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Yıllar Bazında Kastamonu vilayeti Dâhilindeki Rüşdiye Mekteplerinde Görev Yapan Öğretmen Sayıları

Yıl	Öğretmen Sayısı
1869	13
1870	15
1871	18
1872	24
1873	25
1874	27
1875	39
1876	46
1877	48
1878	50
1879	51
1880	55
1881	58
1882	59
1889	65
1892	56
1893	46
1894	42
1896	48
1899	50
1903	48

Tablo 56'da 1869 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu vilayetindeki rüşdiye mekteplerinde görev yapan toplam öğretmen sayısı yıllar bazında verilmiştir. Bu bilgilere göre öğretmen sayısı 1869'da 13 iken 1903 yılına gelindiğinde %269'luk artışla 48 olmuştur. Vilayette en çok öğretmen sayısının olduğu yıl 65 öğretmen sayısı ile 1889'dur. 13 öğretmen sayısı ile 1869 öğretmen sayısının en az olduğu yıldır.

Tablo 57.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Yıllar Bazında Kastamonu vilayeti Dâhilindeki Rüşdiye Mekteplerinde Öğrenim Gören Öğrenci Sayıları

Yıl	Öğrenci Sayısı
1869	346
1870	422
1871	503
1872	421
1873	414
1874	669
1875	773
1876	914
1877	998
1878	1168
1879	1218
1880	1303
1881	1393
1882	1337
1889	1748
1892	643
1893	881
1894	845
1896	956
1899	1021
1903	1030

Tablo 57'de 1869 ila 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerindeki bilgiler ışığında Kastamonu vilayetinde rüşdiye mekteplerindeki toplam öğrenci sayısı yıllara göre verilmiştir. Bu bilgilere göre salnamenin ilk basıldığı yıl olan 1869 yılında tüm vilayetteki rüşdiye mekteplerinde öğrenci sayısı 346'dır. Öğrenci sayısının en çok olduğu yıl ise 1889 yılıdır. Ayrıca 1892 yılında öğrenci sayısının 643 olmasının bir sebebi de o tarihte sancaktaki 22 rüşdiye mektebinin 11'inde öğrenci sayısına ulaşılamamasıdır. Kastamonu vilayetindeki rüşdiye mekteplerinde en çok okuyan öğrenci sayısı 1748 ile 1889 yılı olmuştur.

Tablo 58.

Maarif Salnamelerine Göre Yıllar Bazında Kastamonu vilayeti Dâhilindeki Rüşdiye Mektebi Sayıları

Yıl	Mektep Sayısı
1898	23
1899	22
1900	22
1901	23
1903	23

Tablo 58'de 1898, 1899, 1900, 1901 ve 1903 yılları Maarif Salnamelerindeki bilgiler ışığında Kastamonu vilayetindeki toplam rüşdiye mektebi sayısı yıllara göre verilmiştir. Bu bulgulara göre; 1898, 1901, 1903 yıllarında mektep sayısı 23, 1899 ve 1900 yıllarında ise 22 olarak verilmiştir. Kastamonu Vilayet Salnamesinde 1899 yılında rüşdiye mektebi sayısı 21 iken 1899 Maarif Salnamesinde 22'dir. 1903 Maarif Salnamesinde olup da Kastamonu Vilayet Salnamesinde olmayan mektep Sinop Erkek Rüşdiye Mektebi'dir. 1903 Kastamonu vilayet salnamesinde rüşdiye mektebi 21 iken; aynı yıl maarif salnamesinde mektep sayısının 23 olarak verildiğini görmekteyiz. 1903 Maarif Salnamesinde olup da Kastamonu Vilayet Salnamesinde olmayan rüşdiye mektepleri ise Küre Rüşdiye Mektebi ile Ayancık Rüşdiye Mektebidir.

Tablo 59.

Maarif Salnamelerine Göre Yıllar Bazında Kastamonu vilayeti Dâhilindeki Rüşdiye Mekteplerinde Görev Yapan Öğretmen Sayıları

Yıl	Öğretmen Sayısı
1898	55
1899	62
1900	63
1901	57
1903	56

Tablo 59'da 1898, 1899, 1900, 1901, 1903 yıllarına ait Maarif Salnamelerindeki bilgiler ışığında Kastamonu vilayetinde rüşdiye mekteplerinde görev yapan toplam öğretmen sayısı verilmiştir. Buna göre; öğretmen sayısı 1898 yılında 55, 1899 yılında 62, 1900 yılında 63, 1901 yılında 57 ve 1903 yılında ise 56 olarak verilmiştir. Kastamonu Vilayet Salnamesinde 1899 yılında öğretmen sayısı 50 iken aynı Maarif Salnamesinde öğretmen sayısı 62 olarak yer almıştır. 1903 yılı Kastamonu Vilayet

Salnamesinde öğretmen sayısı 48 iken aynı yılda basılan Maarif Salnamesinde bu sayının 56 olarak geçtiğini görmekteyiz.

Tablo 60.

Maarif Salnamelerine Göre Yıllar Bazında Kastamonu vilayeti Dâhilindeki Rüşdiye Mekteplerinde Öğrenim Gören Öğrenci Sayıları

Yıl	Öğrenci Sayısı
1898	1393
1899	1337
1900	1412
1901	1352
1903	1308

Tablo 60'da 1898 ila 1903 yıllarına ait Maarif Salnamelerindeki bilgiler ışığında Kastamonu vilayetindeki rüşdiye mekteplerinde öğrenim gören toplam öğrenci sayısı yıllar bazında verilmiştir. Bu bilgilere göre Kastamonu sancağındaki rüşdiye mekteplerindeki öğrenci sayısı 1898 yılında 1393, 1899'da 1337, 1900'da 1412, 1901 yılında 1352 ve 1903 yılında ise 1308 olarak geçmektedir. 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesi'ndeki rüşdiye mekteplerindeki toplam öğrenci sayısı 1021 iken aynı yıl Maarif Salnamesi'nde bu sayı 1352 olarak yer almıştır. Söz konusu yılda Maarif salnamesindeki sayı ile Kastamonu vilayet salnamesindeki sayı arasındaki farkın 331 olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 1903 Kastamonu vilayet salnamesindeki rüşdiye mekteplerinde öğrenim gören toplam öğrenci sayısı 1030 iken aynı yıl maarif salnamesinde bu sayının 1308 olarak geçtiğini görmekteyiz. 1903 Maarif Salnamesi ile Kastamonu Vilayet Salnamesindeki karşılaştırdığımızda öğrenci sayısındaki fark 278'dir.

4.1.3 Askeri Rüşdiyeler

Kastamonu vilayetinde askeri rüşdiye mektebinin sadece Kastamonu vilayeti merkez kazasında bulunduğu görülmüştür. Kastamonu Vilayet Salnamelerinde askeri rüşdiye mektebi hakkında ilk bilgi 1889 yılına ait salnamede yer almıştır. Mektebin eğitim süresi 4 yıl olduğu salnamelerdeki verilerden anlaşılmaktadır. Kastamonu askeri rüşdiye mektebi hakkında bilgi maarif salnamelerinde de yer almaktadır.

Tablo 61.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Merkez Kazasında Bulunan Askeri Rüşdiyeye Ait İstatistiki Bilgiler

Kastamonu Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye						
Yıl	**Öğretmen**	**Öğrenci**				
		1. Sene	**2. Sene**	**3. Sene**	**4. Sene**	**Toplam**
1889	10	24	42	34	27	127
1892	11		180			180
1893	11		180			180
1896	11	40	49	45	23	157
1899	11	40	37	35	35	147
1903	12	44	41	16	15	116

Tablo 61'den anlaşıldığı üzere 1889, 1892, 1893, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu merkez kazasında yer alan askeri rüşdiye hakkında veri bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında mektepte görev yapan öğretmen sayısı 1889 yılında 10, 1892, 1896 ve 1899 yıllarında 11 ve 1903 yılında ise 12 olarak görülmüştür. Rüşdiye Mektebinin öğretim süresinin dört yıl olduğu salnamedeki verilerden anlaşılmaktadır. 1889 yılında bu mektepteki öğrenim gören öğrenci sayısı ise; birinci sene 24, ikinci sene 42, üçüncü sene 34, dördüncü sene 27 toplamda ise 127'dir. 1892 ve 1893 yıllarında ise sadece birinci sene öğrenci sayısı 180 olarak verilmiştir. 1896 yılının öğrenci sayısı ise şöyledir; birinci sene 40, ikinci sene 49, üçüncü sene 45, dördüncü sene 23 ve toplamda 157. 1899 yılında ise birinci sene 40, ikinci sene 37, üçüncü sene 35, dördüncü sene 35 ve toplamda ise 147 öğrencinin öğrenim görmekte olduğu anlaşılmaktadır. 1903 yılında birinci sene 44, ikinci sene 41, üçüncü sene 16, dördüncü sene 15 ve toplamda 116 öğrenci bulunmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere 1892 ve 1893 yıllarında mektepteki öğrenci sayısı sınıf bazlı verilmemiştir. O yıllarda mektepte okuyan toplam öğrenci sayısı 180 olarak gösterilmiştir.

Tablo 62.

Maarif Salnamelerine Göre Kastamonu Merkez Kazasında Bulunan Askeri Rüşdiyeye Ait İstatistiki Bilgiler

Kastamonu Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye		
Yıl	**Öğretmen**	**Öğrenci**
1898	10	141
1899	11	315
1900	11	315
1901	10	120
1903	10	-

Tablo 62'de görüldüğü üzere 1898, 1899, 1900, 1901 ve 1903 Maarif Salnamelerine göre Kastamonu kazasındaki askeri rüşdiye mektepleri hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bilgilere göre öğretmen sayısı, 1898, 1902, 1903 yıllarında 10, 1899 ve 1900 yıllarında 11 olarak gösterilmiştir. 1899 Kastamonu vilayet salnamesinde öğretmen sayısı 11 iken aynı tarihte maarif salnamesinde de 11'dir. 1903 Kastamonu Vilayet Salnamesinde öğretmen sayısı 12 iken aynı tarihte Maarif Salnamesinde öğretmen sayısı 10 olarak verilmiştir. Öğrenci sayısı 1898 yılında 141, 1899 ve 1900 yıllarında 315, 1901 yılında 120'dir. 1903 yılında ise herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Kastamonu Vilayet Salnamesinde 1899 yılında öğrenci sayısı 147 iken aynı tarihte Maarif Salnamesinde bu sayı 310 olarak verilmiştir.

4.2 Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler

Ortaöğretimdeki gelişmeler başlığı altında Kastamonu vilayetinde yer alan idadileri yani; günümüzde (2022) lise düzeyinde eğitim veren kurumları inceledik. İdadiler hakkında bilgiler hem Kastamonu Vilayet Salnamesinde hem de Maarif Salnamesinde yer almıştır.

4.2.1 İdadiler

Kastamonu vilayetinde sadece dört kazada idadi mektebi olduğu görülmüştür. Bu kazalar: Kastamonu merkez, Bolu kazası, Sinop kazası ve Çankırı kazasıdır. Kastamonu Vilayet Salnamesinde idadi mektebi hakkında ilk bilgi 1889 yılı salnamesinde görülmüştür. Her ne kadar Kastamonu Vilayet Salnamesinde Kastamonu İdadisi hakkında ilk bilgi 1889 yılı salnamesinde yer almışsa da bu okulun 1885 yılında açıldığını diğer kaynaklardan bilmekteyiz. Bolu İdadisi hakkında ilk bilgi 1892, Sinop İdadisi hakkındaki ilk bilgi 1893 ve Çankırı İdadisi hakkındaki ilk bilgi ise 1894 yılına ait vilayet salnamesinde yer almıştır. Maarif Salnamelerinde Kastamonu İdadisi, Bolu İdadisi, Sinop İdadisi ve Çankırı İdadisi hakkında bilgiler yer almaktadır.

Tablo 63.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Merkez Kazasında Bulunan İdadi Mektebine Ait İstatistikler

Kastamonu Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesi			
Yıl	**Öğretmen Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Diğer Görevliler**
1889	10	98	5
1892	12	32	2
1893	11	55	1
1896	15	137	10
1899	16	118	6
1903	16	122	8

Tablo 63'ten anlaşıldığı üzere 1889, 1892, 1893, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu merkez kazasındaki idadi mektebi hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ışığında 1889 yılında mektepte 10 öğretmen ders verirken 1903 yılına gelindiğinde bu sayı 16 olmuştur. Öğrenci sayısı bakımından incelediğimizde 1889 yılında mektepte 98 öğrenci varken bu sayı 1903 yılına gelindiğinde %124,48'lik bir artışla 122 olmuştur. Mektepte en az öğrenci sayısının olduğu yıl 32 öğrenci ile 1892 yılıdır. En çok öğrenci olan yıl ise 137 öğrenciyle 1896 yılıdır.

Tablo 64.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bolu Kazasında Bulunan İdadi Mektebine Ait İstatistikler

Bolu Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesi			
Yıl	**Öğretmen Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Diğer Görevliler**
1892	10	-	2
1893	7	66	3
1894	6	66	2
1896	6	88	3
1899	5	88	3
1903	7	95	2

Tablo 64'te 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Bolu kazasına ait idadi mektepler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; öğretmen sayısı 1892 de 10, 1893'de 7, 1894 ve 1896'da 6, 1899'da 5 ve 1903 yılında 7 olarak verilmiştir. Öğrenci sayısında 1892 yılında herhangi bir bulguya rastlanmamış iken 1893 ve 1894 yıllarında 66, 1896 ve 1899 yıllarında 88 ve 1903 yılında ise 95 öğrencinin mektepte öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır.

Tablo 65.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Sinop Kazasında Bulunan İdadi Mektebine Ait İstatistikler

Sinop Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesi			
Yıl	**Öğretmen Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Diğer Görevliler**
1893	7	67	1
1894	5	70	1
1896	6	80	3
1899	5	80	3
1903	6	89	3

Tablo 65'te 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Sinop kazasındaki idadi mektebine ait veriler yer almaktadır. Bu verilere göre; mektepte görev yapan öğretmen sayısı 1893 yılında 7, 1894 ve 1899 yıllarında 5, 1896 ve 1903 yıllarında 6 olarak verilmiştir. Öğrenim alan öğrenci sayısı 1893 yılında 67 iken 1903 yılına gelindiğinde %32,83'lük bir artışla 89 olmuştur. Ayrıca bu sayı 1894 yılında 70, 1896 ve 1899 yıllarında ise 80 olarak görülmektedir.

Tablo 66.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çankırı Kazasında Bulunan İdadi Mektebine Ait İstatistikler

Çankırı Mekteb-i İdadi-i Mülkiyesi			
Yıl	**Öğretmen Sayısı**	**Öğrenci Sayısı**	**Diğer Görevliler**
1894	6	79	3
1896	4	98	1
1899	5	89	3
1903	5	100	3

Tablo 66'da görüldüğü üzere 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Çankırı kazasındaki idadi mektebi hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu bulgularda idadi mektebinde görev yapan öğretmen sayısı verilmiştir. Yıllara göre öğretmen sayısı, 1894 yılında 6, 1896 yılında 4, 1899 ve 1903 yıllarında 5 olarak verilmiştir. Öğrenci sayısının ise 1894 yılında 79 iken; 1903 yılına gelindiğinde %26,58'lik bir artışla 100 olduğunu görmekteyiz. Ayrıca öğrenci sayısı

1896 yılında 98, 1899'da 89 olmuştur. İdadi mekteplerinde görev yapan hizmetli sayısı 1896 yılında 1 iken diğer tarihlerde 3'tür.

Tablo 67.

Maarif Salnamelerine Göre Kastamonu Merkez Kazasında Bulunan İdadi Mekteplere Ait İstatistikler

Yıl	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Diğer Görevliler
1898	15	116[6]	8
1899	11	146	14
1900	12	146	3
1901	11	149	9
1903	11	119	9

Tablo 67'de 1898, 1899, 1900, 1901 ve 1903 yıllarına ait Maarif Salnamelerinde Kastamonu idadi mektebi hakkında bilgi yer aldığı görülmektedir. Bu bilgilere göre; 1898 yılında mektepteki öğretmen sayısı 15, 1899, 1901 ve 1903 yıllarında 11, 1900 yılında ise 12'dir. Mektepte ders alan öğrenci sayısı ise 1898 yılında 116, 1899 ve 1900 yıllarında 146, 1901 yılında 149, 1903 yılında ise 119 olarak verilmiştir. 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesinde öğretmen sayısı 16 iken; aynı tarihte basılan Maarif Salnamesinde 11, 1903 Kastamonu Vilayet Salnamesinde öğretmen sayısı 16 iken, aynı tarihte basılan Maarif Salnamesinde 11 olarak görülmektedir. 1899 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde öğrenci sayısı 98 iken aynı yıl Maarif Salnamesinde 146 olarak görülmektedir. 1903 Kastamonu Vilayet Salnamesine göre mektepte 122 öğrenci varken, aynı yıl Maarif Salnamesinde öğrenci sayısı 119 olarak verilmiştir.

Tablo 68.

Maarif Salnamelerine Göre Bolu Kazasında Bulunan İdadi Mektebine Ait İstatistikler

Yıl	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Diğer Görevliler
1898	-	-	-
1899	5	110	3
1900	6	110	3
1901	6	101	3
1903	8	90	3

[6] Bu öğrencilerden 12'si gayrimüslim olarak geçmektedir.

Tablo 68'de görüldüğü üzere 1898, 1899, 1900, 1901 ve 1903 yıllarına ait Maarif Salnamelerinde Bolu kazasındaki idadi mektebi hakkında bilgi bulunmaktadır. 1898 yılına ait salnamede idadi mektebi hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Mektepte görev alan öğretmen sayısı, 1899 yılında 5, 1900 ve 1901 yılında 6, 1903 yılında ise 8 olarak verilmiştir. Öğrenci sayısı ise; 1899 ve 1900 yıllarında 110, 1901 yılında 101 ve 1903 yılında ise 90'dır. 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesinde Bolu İdadisi'nde okuyan öğrenci sayısı 88 iken Maarif Salnamesinde bu idadide okuyan öğrenci sayısı 110'dur. 1903 Kastamonu Vilayet Salnamesinde Bolu İdadisi'nde okuyan öğrenci sayısı 95 iken; aynı yıl Maarif Salnamesinde bu idadide okuyan öğrenci sayısı 90'dır.

Tablo 69.

Maarif Salnamelerine Göre Sinop Kazasında Bulunan İdadi Mekteplere Ait İstatistikler

Yıl	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Diğer Görevliler
1898	-	-	-
1899	5	72	3
1900	5	72	3
1901	6	68	3
1903	6	96	3

Tablo 69'da görüldüğü üzere 1898, 1899, 1900, 1901 ve 1903 yıllarına ait Maarif Salnamelerinde Sinop kazasındaki idadi mektebine ait bulgu yer almaktadır. Bu bulgulara göre; 1898 yılında Sinop idadi mektebine ait herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu bilgilerde öğretmen sayısı 1899 ve 1900 yıllarında 5, 1901 ve 1903 yıllarında ise 6'dır. Öğrenci sayısı ise 1899 ve 1900 yıllarında 72, 1901'de 68 ve 1903 yılında ise 96 olarak verilmiştir. Öğrenci sayısı 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesinde 80 iken aynı yıla ait Maarif Salnamesinde bu sayı 72'dir. 1903 Kastamonu Vilayet Salnamesinde öğrenci sayısı 89 iken aynı yıla ait Maarif Salnamesinde bu sayı 96'dır.

Tablo 70.

Maarif Salnamelerine Göre Çankırı Kazasında Bulunan İdadi Mektebine Ait İstatistikler

Yıl	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Diğer Görevliler
1898	-	-	-
1899	5	98	3
1900	5	98	3
1901	5	85	3
1903	6	89	3

Tablo 70'ten anlaşıldığı üzere 1898, 1899, 1900, 1901 ve 1903 yıllarına ait Maarif Salnamelerinde Çankırı kazasındaki idadi mektebi hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre; 1898 yılında Çankırı idadisi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. Bu bilgiler ışığında öğretmen sayısı 1899, 1900 ve 1901 yıllarında 5 iken, 1903 yılında ise 6 olarak görülmektedir. Öğrenci sayısı ise 1899 ve 1900 yıllarında 98, 1901 yılında 85 ve 1903 yılında ise 89 olarak verilmiştir. 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesinde Çankırı idadisindeki öğretmen sayısı 5 iken aynı yıl maarif salnamesinde 6 olarak verilmiştir. 1899 Kastamonu Vilayet Salnamesinde öğrenci sayısı 89 iken; Maarif Salnamesinde 98'dir. 1903 yılında Kastamonu Vilayet Salnamesinde öğrenci sayısı 100 iken; Maarif Salnamesinde 89'dur.

4.3 Mesleki Eğitim Alanındaki Gelişmeler

Mesleki eğitim alanındaki gelişmeler başlığımızda Kastamonu vilayetin'deki darülmuallimin(öğretmen okulları) ile sanayi mektebi incelemiştir.

4.3.1 Darülmuallimin

Kastamonu Vilayet Salnamesinde Darülmuallimin-i Sıbyan Mektebi ile ilgili ilk bilgi 1889 yılındaki salnamede tespit edilmiştir. 1889 yılındaki salnamede Kastamonu ve Bolu merkezde birer darülmuallimin olduğu görülmüştür. Maarif Salnamesinde ise sadece Kastamonu merkezde bir darülmuallimin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 71.

Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu Merkez Kazasında Bulunan Darülmuallimin-i Sıbyan'a Ait İstatistiki Bilgiler

Yıl	Muallim Sayısı	Öğrenci Sayısı
1889	2	-
1896	1	-
1899	1	-
1903	1	-

Tablo 71'de görüldüğü üzere 1889, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu merkez kazasındaki Darülmuallimin-i Sıbyan'a ait bulgular bulunmaktadır. Bu bulgulara göre; Kastamonu Darülmualimini'nde 1889 yılında 2 muallim var iken; diğer yıllarda ise 1 muallim bulunmaktadır. Öğrenci sayısına bakıldığında ise hiçbir yıla ait bir bulguya rastlanmamıştır.

Tablo 72.

Maarif Salnamesine Göre Kastamonu vilayetinde Bulunan Darülmuallimin-i Sıbyan'a Ait İstatistiki Bilgiler

Yıl	Muallim Sayısı	Öğrenci Sayısı
1898	1	8
1899	1	8
1900	1	8
1901	1	7
1903	1	7

Tablo 72'den anlaşılacağı üzere 1898, 1899, 1900, 1901 ve 1903 yılları Maarif Salnamelerinde Kastamonu vilayeti dahilinde bulunan Darülmuallimin-i Sıbyan hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; tüm yıllarda öğretmen sayısı 1 olarak geçmektedir. Mektepte ders alan öğrenci sayısı ise; 1898, 1899 ve 1900 yıllarında 8, 1901 ve 1903 yılında ise 7'dir.

Tablo 73.

Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Bolu Kazasında Bulunan Darülmuallimin-i Sıbyana Ait İstatistiki Bilgiler

Yıl	Muallim Sayısı	Öğrenci Sayısı
1889	1	-

Tablo 73'te görüldüğü üzere 1889 yılında Bolu kazasında Darülmuallimin-i Sıbyan mevcuttur. Bu bilgilere göre sadece 1 muallim sayısına ulaşılmıştır. Öğrenci sayısı

hakkında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Salnamelerde sonraki yıllarda Bolu'da Darülmuallimin olup olmadığı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

4.3.2 Mekteb-i Sanayi

Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde sanayi mektebi ile ilgili ilk bilgi 1892 yılındaki salnamede görülmüştür. Sanayi mektebinde marangozluk, halıcılık, kunduracılık, dokumacılık, terzilik, urgancılık ve mürettiblik meslekleri ile ilgili eğitim verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 74.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Mekteb-i Sanayi'deki Mesleki Bölümler

1892	**1893**	**1896**	**1899**	**1903**
Marangozluk	Marangozluk	Marangozluk	Marangozluk	Marangozluk
Kunduracılık	Kunduracılık	Kunduracılık	Kunduracılık	Halıcılık
Urgancılık	Terzi	Mürettiblik	Dokumacılık	Kunduracılık
			Mürettiblik	Dokumacılık
				Mürettiblik

Tablo 74'ten anlaşılacağı üzere 1892 ila 1903 yılları Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu Sanayi Mektebi hakkında veri bulunmaktadır. Bu verilere göre; 1892 yılına ait Kastamonu Vilayet Salnamesinde sanayi mektebinde; marangozluk, kunduracılık ve urgancılık bölümleri varken; 1903 yılında ise marangozluk, halıcılık, kunduracılık, dokumacılık ve mürettiblik bölümleri bulunmaktadır.

Tablo 75.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Mekteb-i Sanayi'deki Öğrenci, Öğretmen ve İdareci Sayıları

Yıl	**Öğrenci Sayısı**	**İdareci ve Öğretmen Sayısı**
1892	95	11
1893	31	13
1896	47	16
1899	50	16[7]
1903	49	10[8]

[7] Toplamda 6 idari ve öğretim kadrosu münhal olarak belirtilmiştir.
[8] Toplamda 2 idari ve öğretim kadrosu münhal olarak belirtilmiştir.

Tablo 75'te 1892 ila 1903 yılları Kastamonu Vilayet Salnamelerindeki bilgiler ışığında Kastamonu Sanayi Mektebinde okuyan öğrenci sayısı ile mektepte görev yapan öğretmen sayısı hakkında bilgiler verilmiştir. 1892 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesinde sanayi mektebinde öğrenci sayısı 95 iken; 1903 yılına gelindiğinde %48,42'lik bir düşüşle 49 olmuştur. Sanayi mektebinde görev yapan öğretmen sayısı ise; 1892 yılında 11, 1893 yılında 13, 1896 ve 1899 yıllarında 16 ve 1903 yılında ise 10'dur.

4.4 Azınlık Mektepleri

Kastamonu Vilayet Salnamesinde azınlık mektepleri ile ilgili ilk bilgi 1889 yılındaki salnamede görülmüştür. Hem Kastamonu Vilayet hem de Maarif Salnamelerinde Rum ve Ermeni milletlerine ait mekteplerin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 76.

Maarif Salnamelerine Göre Kastamonu vilayetinde Bulunan Azınlık Mekteplerinin İsimleri ve Mensup Oldukları Cemaatler[9]

Liva	**Kaza**	**Mektebin İsmi**	**Mensub Olduğu Cemaat**
Kastamonu	Kastamonu	Rum Zükur Mektebi	Rum
Kastamonu	Kastamonu	Rum İnas Mektebi	Rum
Kastamonu	Kastamonu	Vartanas	Ermeni
Kastamonu	İnebolu	Petriyos	Rum
Kastamonu	İnebolu	Petriyos	Rum
Kastamonu	İnebolu	Karaca	Rum
Kastamonu	İnebolu	Acı Tavus	Rum
Kastamonu	Safranbolu	Rum Mektebi	Rum
Bolu	Ereğli	Rum Mektebi	Rum
Sinop	Sinop	Rum Mektebi	Rum

Tablo 76'da Maarif Salnamesi Kastamonu vilayetinde bulunan azınlık mektep sayısı ve mektebin mensup olduğu cemaat hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre; Kastamonu merkezde Rumlara ait 2, Ermenilere ait 1 mektep bulunmaktadır. Ayrıca İnebolu kazasında Rumlara ait 4 mektep, Safranbolu kazasında Rumlara ait 1, Ereğli kazasında Rumlara ait 1 ve Sinop kazasında Rumlara ait 1 mektep bulunduğu görülmüştür.

[9] Bu tablo 1898, 1900, 1901 ve 1903 Maarif Salnamelerinde yer almaktadır.

Tablo 77.

Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu vilayetinde Bulunan Azınlık Mekteplerine Ait İstatistiki Bilgiler

Yıl	**Okul Sayısı**	
	Ermeni	**Rum**
1889	1	2
1892	1	5
1893	1	3
1894	-	3
1896	1	4
1899	1	4
1903	1	6

Tablo 77'den anlaşıldığı üzere 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yılları Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu kazasındaki azınlık mektepleri hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu sayılara göre; 1889 yılında Kastamonu merkez kazasında 3 azınlık mektebi vardır. Bu mekteplerin 2'si Rum, 1'i Ermeni milletine aittir. 1892 yılında ise azınlıklara ait mektep sayısı iki kat artmıştır. Bunun nedeni Sinop Kazasında yer alan 3 azınlık mektebinin salnamede gösterilmiş olmasıdır.

Tablo 78.

Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu vilayetinde Bulunan Azınlık Mekteplerindeki Öğretmen Sayısı Hakkında İstatistiki Bilgiler

Yıl	Öğretmen Sayısı		
	Ermeni	Rum	Toplam
1889	3	4	7
1892	3	12	15
1893	2	8	10
1894	-	8	8
1896	3	12	15
1899	3	11	14
1903	4	17	21

Tablo 78'de 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yılları Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu vilayetinde bulunan azınlık mekteplerinde ders veren öğretmen sayısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre; azınlık mekteplerinde 1889 yılında öğretmen sayısı 7, 1892 yılında 15, 1893 yılında 10, 1894 yılında 8, 1896 yılında 15, 1899 yılında 14 ve 1903 yılında 21'dir. Söz konusu

tarihler dikkate alındığında 1903 yılına gelindiğinde azınlık mekteplerindeki öğretmen sayısı %200 artmıştır. Bu artış mektep sayısındaki artışla da paraleldir.

Tablo 79.

Kastamonu Vilayet Salnamesine Göre Kastamonu vilayetinde Bulunan Azınlık Mekteplerindeki Öğrenci Sayısına Ait İstatistiki Bilgiler

Yıl	Öğrenci Sayısı				
	Ermeni[10]		Rum		Toplam
	Zükur	İnas	Zükur	İnas	
1889	45	27	145	70	287
1892	-	-	240	-	240
1893	50	30	112	95	287
1894	-	-	352	160	512
1896	55	27	333	282	697
1899	78	52	387	405	922
1903	110[11]		554	264	928

Tablo 79'da 1889, 1892, 1893, 1894, 1896, 1899 ve 1903 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu'daki azınlık mekteplerinde okuyan öğrenci sayısı hakkında bilgi verilmiştir. 1889 yılında toplam 3 azınlık mektebinde okuyan öğrenci sayısı 287'dir. 287 öğrencinin 72'si Ermeni mektebinde, 215'i Rum mektebinde okumaktadır. 1892 yılında ise mektep sayısı artsa da öğrenci sayısı azalmıştır. 1889 yılına ait salnamede öğrenci sayısı 287 iken 1892 yılı salnamesinde bu sayı 240 olmuştur. Bu 240 öğrenci de Sinop Zükur Rum mektebindeki öğrenci sayısıdır. O yıla ait diğer mekteplerin öğrenci sayısı verilmemiştir. 1893 yılında ise tüm azınlık mekteplerinde okuyan öğrenci sayısı 287'dir. Toplam öğrenci sayısı dikkate alındığında 1903 yılına kadar azınlık mekteplerindeki öğrenci sayısındaki artış %223,34'tür.

[10] Ermeni mektebi sayısı dikkate alındığında kız ve erkek öğrencilerin karma eğitim gördükleri anlaşılmaktadır.
[11] Kız ve erkek öğrenci sayısı ayrı ayrı verilmemiştir.

4.5 Geleneksel Eğitim Kurumları

Araştırmamızın bu başlığında geleneksel eğitim kurumlarımızdan sıbyan mektepleri ile medreseler hakkında sayısal veriler bulunmaktadır.

4.5.1 İslam Sıbyan Mektepleri

Sıbyan mektepleri geleneksel eğitim kurumlarımızın ilk basamağını oluşturmaktadır. Sıbyan mektepleri hakkında ilk bilgiler 1869 Kastamonu Vilayet Salnamesinde yer almaktadır. Ayrıca sıbyan mekteplerine dair bilgilere Kastamonu Vilayet Salnamesinin asar-ı mamure cetveli bölümünden de ulaşılmıştır. Maarif Salnamesinde Kastamonu vilayetindeki sıbyan mektepleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Tablo 80.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu vilayetindeki İslam Sıbyan Mektebi Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Kastamonu	34	34	27	27	27	27	27	27	27
Devrakani	43	43	43	43	43	33	33	33	33
Taşköprü	50	50	50	50	50	77	77	77	77
İnebolu	184	184	19	19	19	19	140	141	141
Küre	-	-	73	73	80	-	-	-	-
Evrenye	-	-	49	49	49	-	-	-	-
Tosya	45	45	45	45	45	78	78	80	80
İskilib	44	44	44	44	44	50	17	18	51
Kargı	33	33	33	33	33	-	-	-	-
Safranbolu	65	65	65	65	65	10	170	170	170
Arac	25	25	25	25	25	25	37	38	36
Daday	101	101	101	101	101	126	126	126	20
Akkaya Nahiyesi	-	-	-	-	-	49	49	49	49
Cide	-	-	-	-	-	104	103	107	130
Kuzyaka	-	-	-	-	-	-	-	36	26
Göl Nahiyesi	-	-	-	-	-	-	-	50	50
Toplam	624	624	574	574	581	598	857	951	891

Tablo 80'de görüldüğü üzere 1869 ila 1877 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Kastamonu vilayeti dahilinde bulunan İslam sıbyan mektepleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre; 1869 yılında Kastamonu sancağında toplam sıbyan mektebi 624 iken 1877 yılına gelindiğinde 891 olmuştur.

Mektep sayısı en az 1871 ve 1872 yılında 574 iken; en fazla 1876 yılında 951'dir. Verilen tarihler dikkate alındığında 1877 yılına gelindiğinde sıbyan mektebi sayısındaki artış %42,78'dir. Bu durum bize geleneksel eğitim kurumlarının modern okullara dönüştüğü bir dönemde halen geleneksel okul sayısının da arttığını göstermektedir.

Tablo 81.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Sinop Kazasındaki İslam Sıbyan Mektebi Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Sinop	71	71	71	71	71	72	192	153	153
Boyabat	124	124	124	124	124	50	56	56	57
İstefan	26	26	26	86	86	86	86	90	90
Toplam	221	221	221	221	221	208	334	299	300

Tablo 81'den anlaşıldığı üzere 1869 ila 1877 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Sinop kazasında İslam sıbyan mektebleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre; Sinop Sancağında 1869 yılında toplam 221 İslam sıbyan mektebi varken 1877 yılına gelindiğinde bu mekteplerin sayısı 300 olmuştur. Ayrıca mektep sayısının en çok olduğu yıl 334 mekteple 1875 yılıdır.

Tablo 82.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bolu Kazasındaki İslam Sıbyan Mektebi Sayısı

	1869	**1870**	**1870**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Bolu Şehri	132	132	132	132	132	135	139	140	140
Ereğli	113	113	113	113	113	116	118	127	136
Devrek	17	17	17	17	17	-	-	-	-
Göynük	89	89	89	89	89	237	260	263	263
Mudurnu	188	188	188	188	188	-	-	-	-
Düzce	212	212	212	212	212	220	210	138	138
Gerede	83	83	83	83	83	173	185	187	182
Bartın	-	-	-	-	-	130	13	120	120
Toplam	834	834	834	834	834	1011	925	975	979

Tablo 82'de 1869 ila 1877 yılları arası Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Bolu kazasında bulunan İslam sıbyan mektepleri hakkında veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre; 1869 yılında Bolu kazasında İslam sıbyan mekteplerinin sayısı toplam 834 iken, 1877 yılına gelindiğinde 979 olmuştur. Ayrıca okul sayısının en fazla

olduğu yıl 1011 mekteple 1874 yılıdır. Mektep sayısı bakımından en fazla olan yerler Göynük ve Düzce kazalarıdır.

Tablo 83.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çankırı Kazasında İslam Sıbyan Mektebi Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Çankırı	14	14	14	14	14	30	30	13	13
Tohat	17	17	20	6	6	-	-	-	-
Koçhisar	42	42	42	10	10	-	-	-	-
Kalecik	95	95	95	95	95	95	95	95	95
Çerkeş	72	72	72	72	72	70	45	45	45
Viranşehir	16	16	16	16	16	-	-	-	-
Karacahisar	20	20	20	20	20	-	-	-	-
Toplam	276	276	279	233	233	165	153	153	153

Tablo 83'te 1869 ila 1877 yılları arasında Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Çankırı kazasında yer alan İslam sıbyan mektepleri hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında; 1869 yılında Çankırı'da 276 İslam sıbyan mektebi bulunurken 1877 yılına gelindiğinde bu sayı 153 olmuştur. Bu düşüşün nedeni 1877 yılına ait salnamede Tohat, Koçhisar, Viranşehir ve Karacahisar kazalarındaki İslam sıbyan mektepleri hakkında herhangi bilgi verilmemesidir.

4.5.2 Medreseler

Medreseler hakkında ilk bilgi 1869 Kastamonu Vilayet Salnamesinde yer almaktadır. 1869 yılında Kastamonu vilayetinde 95 medrese vardır. 1899, 1900, 1901 ve 1903 yıllarına ait Maarif Salnamelerinde Kastamonu vilayetindeki medreseler hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 84.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu vilayetindeki Medrese Sayısı

Yıl	Medrese Sayısı	Öğrenci Sayısı
1869	95	2542
1873	14	664
1874	15	821
1875	18	751
1876	19	593
1877	19	593
1878	19	593
1879	19	596

Tablo 84'te Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre 1869 ila 1879 yılları arasında Kastamonu'da yer alan medrese sayısı ile bu medreselerde okuyan öğrenci sayısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Buna göre; 1869 yılında vilayet dahilinde 95 medrese bulunmaktadır. Bu medreselerde eğitim alan öğrenci sayısı 2542'dir. Aynı yıl Kastamonu merkez kazasında 16 medrese ve bu medreselerde öğrenim gören 468 öğrenci bulunmaktadır. 1869 yılının diğer yıllara göre medrese ve öğrenci sayısının fazla olmasının nedeni bu yılda Kastamonu vilayetindeki tüm sancak ve kazalarındaki medrese sayısının verilmiş olmasıdır. Sonraki yıllara ait salnamelerde sadece merkez kazadaki medrese sayısı ve bu medreselerdeki öğrenci sayıları verilmiştir. 1873 yılında Kastamonu merkez kazasında 14 medrese sayısına ulaşılırken bu medresede eğitim alan öğrenci sayısı 664'tür. 1874 yılında medrese sayısı 15, öğrenci sayısı da 821'dir. 1875 yılında ise medrese sayısı 18, öğrenci sayısı 751'dir. 1874 yılında bir önceki yıla göre medresede öğrenim gören öğrenci sayısı artarken, sonraki yıllarda öğrenci sayısında azalma olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 85.

1899 Maarif Salnamesine Göre Kastamonu vilayetindeki Medrese Sayısı

Medresenin Bulunduğu Liva	**Medresenin Bulunduğu Kaza**	**Medrese Sayısı**
Kastamonu	Kastamonu	19
	İnebolu	5
	Arac	1
	Taşköprü	4
	Daday	3
	Tosya	3
	Safranbolu	9
Sinop	Boyabat	4
	Sinop	2
Çankırı	Çerkeş	5
	Çankırı	19
Bolu	Bolu	8
	Gerede	7
	Mudurnu	9
	Düzce	7
	Göynük	6
	Bartın	2
	Ereğli	1
Toplam		114

Tablo 85'te 1899 Maârif Salnamesinde Kastamonu vilayetinde yer alan medrese sayısı ve bu medreselerin bulunduğu kazalar hakkında bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler ışığında Kastamonu merkez sancakta 19 medrese bulunduğunu görmekteyiz.

1317(1889) yılı Maarif Salnamesinde Kastamonu'nun merkez ve merkeze bağlı tüm kazalarında toplam 44 medrese bulunduğu anlaşılmıştır. Sinop sancağında 6 medrese bulunmaktadır. Çankırı sancağında toplam 24 medrese bulunmaktadır. Bolu sancağında ise toplam 40 medrese yer almaktadır.

Tablo 86.

1900 Maarif Salnamesine Göre Kastamonu vilayetindeki Medrese Sayısı

Medresenin Bulunduğu Liva	**Medresenin Bulunduğu Kaza**	**Medrese Sayısı**
Kastamonu	Kastamonu	19
	İnebolu	5
	Arac	1
	Taşköprü	4
	Daday	3
	Tosya	3
	Safranbolu	9
Sinop	Boyabat	4
	Sinop	2
Çankırı	Çerkeş	5
	Çankırı	19
Bolu	Bolu	8
	Gerede	7
	Mudurnu	9
	Düzce	7
	Göynük	6
	Bartın	2
	Ereğli	1
Toplam		114

Tablo 86'da 1900 Maârif Salnamesinde Kastamonu vilayetinde yer alan medrese sayısı ve medreselerin bulunduğu yer hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; Kastamonu sancağında toplam medrese sayısı 46'dır. Sinop sancağında 6, Çankırı sancağında 24 ve Bolu sancağında ise 40 medresenin olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 87.

1901 Maarif Salnamesine Göre Kastamonu vilayetindeki Medrese Sayısı

Medresenin Bulunduğu Liva	**Medresenin Bulunduğu Kaza**	**Medrese Sayısı**
Kastamonu	Kastamonu	19
	İnebolu	6
	Arac	1
	Taşköprü	4
	Daday	3
	Tosya	3
	Safranbolu	9
	Cide	1
Sinop	Boyabat	3
	Sinop	3
	Ayancık	1
Çankırı	Çerkeş	5
	Çankırı	17
Bolu	Bolu	12
	Gerede	7
	Mudurnu	9
	Düzce	6
	Göynük	6
	Bartın	3
	Ereğli	1
	Hamidiye	6
Toplam		125

Tablo 87’de 1901 Maarif Salnamesinde Kastamonu vilayetinde bulunan medrese sayıları hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu bilgilere göre; Kastamonu vilayetindeki toplam medrese sayısı 125 olarak görülmektedir. Ayrıca 1900 yılı Maarif Salnamesinde Kastamonu vilayetinde 114 medrese bulunurken; 1901 yılına gelindiğinde 125 olmuştur.

Tablo 88.

1903 Maarif Salnamesine Göre Kastamonu vilayetindeki Medrese Sayısı

Medresenin Bulunduğu Liva	**Medresenin Bulunduğu Kaza**	**Medrese Sayısı**
Kastamonu	Kastamonu	19
	İnebolu	6
	Arac	1
	Taşköprü	4
	Daday	3
	Tosya	3
	Safranbolu	9
	Cide	1
Sinop	Boyabat	3
	Sinop	3
	Ayancık	1
Çankırı	Çerkeş	6
	Çankırı	17
Bolu	Bolu	11
	Ereğli	1
	Bartın	3
	Hamidiye(Devrek)	6
	Gerede	7
	Mudurnu	9
	Düzce	6
Toplam		119

Tablo 88'de 1903 yılı Maarif Salnamesinde Kastamonu vilayetinde yer alan medrese sayısı hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre; Kastamonu merkez sancağındaki toplam medrese sayısı 46'dir. Kastamonu vilayetinde toplam medrese sayısının 119 olduğu görülmektedir. Bu bilgileri 1901 Maarif Salnamesindeki verilerle kıyasladığımızda Kastamonu vilayetindeki toplam medrese sayısının azaldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 89.

Maarif Salnamelerine Göre Kastamonu vilayetindeki Medrese, Müderris ve Öğrenci Sayısı

Yıl	Medrese Sayısı	Müderris Sayısı	Öğrenci Sayısı
1899	114	116	6342
1900	114	123	6816
1901	125	125	9387
1903	119	117	9552

Tablo 89'da 1899, 1900, 1901 ve 1903 Maarif Salnamelerinde Kastamonu vilayetindeki medrese sayısı, medreselerde ders veren müderris sayısı ile eğitim alan öğrenci sayısı hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilere göre; 1899 yılında 114 medrese

bulunurken 1903 yılına gelindiğinde 119 olmuştur. Ayrıca 1899 yılında medreselerde 116 müderris varken öğrenci sayısı ise 6342'dir. 1900 yılında ise 123 müderrise karşın öğrenci sayısı 6816'dır. 1903 yılında 117 müderris bulunurken öğrenci sayısı ise 9552'dir. 1899 yılı dikkate alındığında dört yıllık bir süreçte öğrenci sayısındaki artış %50'dir.

4.6 Diğer Eğitim Kurumları

Bu başlık altında Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu vilayetinde bulunan cami ve mescit sayısı, hangâh ve zaviye sayısı, kilise ve manastır sayısı, kütüphane sayısı, vilayette bulunan tarikatlar hakkında bulgular yer almaktadır.

4.6.1 Cami ve Mescid

Tablo 90.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Merkez Sancağındaki Mevcut Cami ve Mescit Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Kastamonu	66	66	67	67	67	67	67	67	67
Devrakani	4	4	4	4	4	28	28	28	28
Taşköprü	15	15	15	15	15	82	82	83	82
İnebolu	7	7	19	19	19	19	117	117	117
Küre	-	-	67	67	69	-	-	-	-
Evrenye	-	-	15	15	15	-	-	-	-
Tosya	66	66	66	66	66	103	103	103	103
İskilib	38	38	38	38	38	48	38	38	128
Kargı	4	4	4	4	4	-	-	-	-
Safranbolu	16	16	21	21	21	90	111	111	112
Araç	2	2	2	2	2	63	64	46	46
Daday	3	3	3	3	3	59	59	59	25
Akkaya	-	-	-	-	-	62	62	62	62
Cide	-	-	-	-	-	23	39	62	43
Kuzyaka	-	-	-	-	-	-	-	36	36
Göl	-	-	-	-	-	-	-	60	60
Toplam	221	221	321	321	323	644	740	872	909

Tablo 90'da Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre 1869 ila 1877 yılları arasında Kastamonu sancağında bulunan cami ve mescit sayıları hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; 1869 yılında Kastamonu sancağında 221 olan cami ve mescit sayısı 1877 yılına gelindiğinde %311,31 artışla 909 olmuştur.

Tablo 91.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Sinop Sancağındaki Mevcut Cami ve Mescit Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Sinop	17	17	17	17	17	17	17	60	60
Boyabat	11	17	11	11	11	50	55	55	55
İstifan	2	2	2	2	2	25	38	38	38
Toplam	30	36	30	30	30	92	110	153	153

Tablo 91'de Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre 1869 ile 1877 yılları arasında Sinop sancağında bulunan cami ve mescit sayısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Buna göre; 1869 yılında Sinop sancağındaki toplam camii ve mescit sayısı 30 iken 1877 yılında bu sayı %409'luk bir artışla 153 olmuştur. Ayrıca Sinop'a bağlı Boyabat Kazasında 1873 yılında camii ve mescit sayısı 11 iken hemen bir yıl sonra bu sayı 39 artarak 50 olmuştur. Söz konusu yıllardaki artış İstifan(Ayancık) kazasında da görülmüştür.

Tablo 92.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bolu Sancağındaki Mevcut Cami ve Mescit Sayısı

	1869	**1870**	**1871**		**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Bolu	20	20	20	20	20	38	85	86	85
Ereğli	5	5	5	5	5	50	50	53	56
Devrek	-	3	3	3	3	-	-	-	-
Göynük	-	11	11	11	11	70	47	52	51
Mudurnu	-	16	16	16	16	-	-	-	-
Düzce	-	4	4	4	4	78	85	125	125
Gerede	-	5	5	5	5	36	44	46	66
Bartın	-	-	-	-	-	20	21	80	80
Toplam	25	64	64	64	64	292	332	442	463

Tablo 92'de Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre 1869 ile 1877 yılları arası Bolu sancağında yer alan cami ve mescitler hakkında bulgular bulunmaktadır. Bu bulgulara göre; 1869 yılında Bolu sancağında toplam camii ve mescit sayısı 25 iken 1877 yılına gelindiğinde bu sayısı 463 olmuştur. 1869 yılında sayının düşük olmasının sebebi, Bolu ve Ereğli dışında diğer kaza ve nahiyelerdeki cami ve mescit sayısının verilmemiş olmasıdır.

Tablo 93.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çankırı Sancağındaki Mevcut Cami ve Mescit Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Çankırı	-	14	14	14	14	29	29	27	27
Tohat	-	8	15	14	14	-	-	-	-
Koçhisar	-	6	6	1	-	-	-	-	-
Kalecik	-	22	22	22	22	22	22	51	51
Çerkeş	-	7	7	7	7	81	29	29	29
Viranşehir	-	2	2	2	2	-	-	-	-
Karacahisar	-	4	4	4	4	-	-	-	-
Toplam		63	70	64	63	132	80	107	107

Tablo 93'te Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre 1869 ila 1877 yılları arası Çankırı sancağında yer alan cami ve mescit sayısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre; 1869 salnamesinde Çankırı sancağındaki cami ve mescit sayısı hakkında bir bulguya rastlanmamıştır. 1870 yılında Çankırı Sancağında yer alan cami ve mescit sayısı 63 iken 1877 yılına gelindiğinde %69,84'luk bir artışla 107 olmuştur.

4.6.2 Hangâh ve Zaviye

Tablo 94.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Sancağındaki Mevcut Hangâh ve Zaviye Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Kastamonu	8	8	8	8	8	8	8	14	8
Devrakani	2	2	2	2	2	2	1	2	2
Taşköprü	6	6	6	6	6	10	10	10	10
İnebolu	-	-	-	-	-	-	9	9	9
Küre	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Evrenye	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tosya	6	6	6	6	6	6	6	6	6
İskilib	5	5	5	5	5	4	3	3	20
Kargı	1	1	1	1	1	-	-	-	-
Safranbolu	7	7	7	7	7	6	12	12	12
Araç	-	-	-	-	-	-	37	-	-
Daday	-	-	-	-	-	2	2	2	-
Cide	-	-	-	-	-	2	1	3	2
Kuzyaka	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Göl	-	-	-	-	-	-	-	5	5
Toplam	35	35	19	19	19	40	80	54	71

Tablo 94'te Kastamonu Vilayet Salnamelerine 1869 ila 1877 yılları arası Kastamonu merkez sancağında bulunan hangâh ve zaviye sayısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre;1869 yılında Kastamonu merkez sancağında toplam 35 hangâh ve zaviye bulunmakta iken 1877 yılına gelindiğinde hangâh ve zaviyelerin sayısı %102'lik bir artışla 71 olmuştur. Söz konusu yıllarda en çok hangâh ve zaviye sayısı 1875 yılına aittir.

Tablo 95.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Sinop Sancağındaki Mevcut Hangâh ve Zaviye Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Sinop	-	-	3	3	3	3	5	6	6
Boyabat	-	-	-	-	-	3	3	10	10
İstefan	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	-	3	3	3	6	8	16	16

Tablo 95'te Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre 1869 ila 1877 yılları arası Sinop sancağında yer alan hangâh ve zaviyeler hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında; 1869 ve 1870 yıllarında herhangi bir hangâh ve zaviye sayısına ulaşılmamıştır. Sinop sancağında 1871 yılında 3 hangâh ve zaviye bulunurken; 1877 yılına gelindiğinde hangâh ve zaviyelerin sayısı 16 olmuştur.

Tablo 96.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bolu Sancağındaki Mevcut Hangâh ve Zaviye Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Bolu	9	9	9	9	9	10	10	10	10
Ereğli	2	2	2	2	2	-	-	-	-
Devrek	-	1	1	1	1	-	-	-	-
Göynük	-	1	1	1	1	6	-	6	6
Mudurnu	-	3	3	3	3	-	-	-	-
Düzce	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Gerede	-	3	3	3	3	5	5	5	5
Bartın	-	-	-	-	-	3	1	2	2
Toplam	11	19	19	19	19	24	16	25	25

Tablo 96'da Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre 1869 ila 1877 yılları arası Bolu sancağına ait hangâh ve zaviyelerin sayısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu

bilgilere göre; 1869 yılında Bolu Kazasında 11 hangâh ve zaviye bulunurken 1877 yılına gelindiğinde hangâh ve zaviyelerin sayısı 25 olmuştur.

Tablo 97.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çankırı Sancağındaki Mevcut Hangâh ve Zaviye Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Çankırı	-	7	7	7	7	9	9	7	7
Tohat	-	1	2	2	2	-	-	-	-
Koçhisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kalecik	-	4	4	4	4	4	4	2	2
Çerkeş	-	3	2	2	2	2	5	5	5
Viranşehir	-	1	1	1	1	-	-	-	-
Karacahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	16	16	16	16	15	18	14	25

Tablo 97'de 1869 ila 1877 yılları arası Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Çankırı sancağında yer alan hangâh ve zaviyelerin sayısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre; 1869 yılına ait salnamede Çankırı sancağındaki herhangi bir hangâh ve zaviyeye hakkında bilgi verilmemiştir. 1870 yılında 16 hangâh ve zaviye var iken 1877 yılında bu sayı 25 olmuştur.

4.6.3 Kilise ve Manastır

Tablo 98.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Sancağındaki Kilise ve Manastır Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Kastamonu	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Devrakani	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Taşköprü	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İnebolu	1	1	4	4	4	4	5	5	5
Küre	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Evrenye	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tosya	1	1	1	1	1	1	1	1	1
İskilib	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kargı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Safranbolu	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Araç	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Daday	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	5	5	9	9	9	9	10	10	10

Tablo 98'de 1869 ila 1877 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu merkez sancağına ait kilise ve manastır sayısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Buna göre; 1869 yılında Kastamonu merkez sancağında 5 kilise ve manastır bulunurken; 1877 yılına gelindiğinde kilise ve manastırların sayısı 10 olmuştur. Kastamonu merkez sancağında kilise ve manastırların olduğu yerleşim yerleri şunlardır: Kastamonu merkez, İnebolu, Tosya ve Safranbolu kazalarıdır.

Tablo 99.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Sinop Sancağındaki Kilise ve Manastır Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Sinop	4	4	5	5	5	5	11	12	12
Boyabat	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İstefan	-	-	-	-	-	-	9	9	9
Toplam	4	4	5	5	5	5	20	21	21

Tabla 99'da 1869 ila 1877 yılları arası Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Sinop sancağındaki kilise ve manastır hakkında bulgular bulunmaktadır. Buna göre Sinop sancağında 1869 ve 1870 yıllarında 4, 1871, 1872, 1873 ve 1874 yıllarında 5 ve 1875 yılında 20, 1876 ve 1877 yıllarında 21 kilise bulunmaktadır. İstifan(Ayancık) kazasında ise 1875, 1876 ve 1877 yıllarında 9 kilise bulunduğunu anlamaktayız. İncelenen salnamelerde Boyabat kazasında kilise olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 100.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bolu Sancağındaki Kilise ve Manastır Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Bolu	1	1	1	1	1	2	2	2	2
Ereğli	1	1	1	1	1	2	2	2	2
Devrek	-	1	1	1	1	-	-	-	-
Göynük	-	-	-	-	-	2	3	3	3
Mudurnu	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Düzce	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gerede	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bartın	-	-	-	-	-	2	2	3	3
Toplam	2	3	3	3	3	8	9	10	10

Tablo 100'de 1869 ile 1877 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Bolu sancağında yer alan kilise ve manastır hakkında bulgular bulunmaktadır. Bu bulgulara göre; Bolu sancağında 1869 yılında 2 kilise ve manastır bulunurken 1877

yılına gelindiğinde 10 olmuştur. Ayrıca Düzce, Mudurnu ve Gerede kazalarında herhangi kilise ve manastır sayısına ulaşılmamıştır.

Tablo 101.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çankırı Sancağındaki Kilise ve Manastır Sayısı

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Çankırı	-	1	1	1	1	3	3	2	2
Tohat	-	1	1	1	1	-	-	-	-
Koçhisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kalecik	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Çerkeş	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Viranşehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Karacahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	2	2	2	2	5	5	4	4

Tablo 101'de 1869 ila 1877 yılları arası Kastamonu Vilayet Salnamesinde Çankırı sancağında bulunan kilise ve manastırların sayıları hakkında veriler gösterilmiştir. Bu verilere göre; 1869 yılına ait salnamede Çankırı sancağındaki herhangi bir kilise ve manastır hakkında bilgi verilmemiştir. Sancakta 1870 yılında 2 kilise ve manastır bulunurken 1877 yılına gelindiğinde kilise ve manastırların sayıları 4 olmuştur.

4.6.4 Kütüphaneler

Tablo 102.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Vilayet Dahilindeki Kütüphane ve Kütüphanelerdeki Kitap Sayıları

Yıl	Bulunduğu Yer	Kütüphane Sayısı	Kitap Sayısı
1871	Kastamonu	7	2637
1872	Kastamonu	7	2622
	Safranbolu	2	651
	İskilib	3	524
	İnebolu	1	33
	Taşköprü	1	116
	Çankırı	1	-
	Bolu	1	276
1873	Kastamonu	7	2622
	Safranbolu	2	651
	İskilib	3	534
	Tosya	1	150
	Taşköprü	1	128
	Bolu	1	276
	İnebolu	1	33
	Çankırı	1	600
	Tohat	1	300
	Boyabat	1	350
1874	Kastamonu	7	2622
	Safranbolu	2	680
	İskilib	3	534
	Tosya	1	150
	Taşköprü	1	150
	Bolu	1	276
	İnebolu	1	33
	Çankırı	1	600
	Tohat	1	300
	Boyabat	1	350
1875	Kastamonu	7	2622
	Safranbolu	2	680
	İskilib	3	534
	Tosya	1	150
	Taşköprü	1	128
	Bolu	1	276
	İnebolu	1	33
	Boyabat	1	350
	Çankırı	1	600
	Tohat	1	300
1876	Kastamonu	7	2622
	Safranbolu	2	680
	İskilib	3	534
	Taşköprü	1	128
	Tosya	1	150

Tablo 102’nın devamı

İnebolu	1	33
Bolu	1	276
Boyabat	1	350
Çankırı	1	600
Tohat	1	300

Tablo 102’de 1871 ila 1876 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu vilayetinde bulunan kütüphane ve kütüphanelerde bulunan kitap sayısı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; 1871 yılında Kastamonu merkezde 7 kütüphane bulunduğunu ve bu kütüphanelerde 2637 kitap olduğunu görmekteyiz. 1872 yılında Kastamonu vilayetinde toplam 16 kütüphane ve kütüphanelerdeki toplam kitap sayısının 4222 olduğunu görmekteyiz. 1873 yılında Kastamonu vilayetindeki kütüphane sayısı 19 ve kütüphanelerdeki kitap sayısının 5644 olduğu anlaşılmaktadır. 1874 yılında Kastamonu vilayetinde kütüphane sayısının geçen yıla göre değişmediğini ve kütüphanedeki kitap sayı ise 5695’e yükseldiği anlaşılmaktadır. 1875 ve 1876 yıllarında Kastamonu vilayetinde kütüphane sayısı 19 ve kütüphanelerde bulunan toplam kitap sayısı ise 5673 olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 103.

1898 Tarihli Maarif Salnamesine Göre Vilayet Dahilindeki Kütüphane ve Kütüphanelerdeki Kitap Sayıları

Bulunduğu Yer	**Kütüphane Adı**	**Kitap Sayısı**
Kastamonu	Çorakzade	1500
	Kara Mustafa Paşa	760
	Ekmekcibaşı	300
	Saniye	100
	İsmail Bey	98
	Aşir Efendi	470
	Sadıkiyye	370
	Seyyid Efendi	----
	Abdulbaki	50
İnebolu	Hamidiye	35
Taşköprü	Muzaferddin Gazi	45
	Hacı Osman Ağa	58
	Ayvalı	17
Tosya	Abdurrahman Paşa	96
	Abdurrezzak Efendi	97
Safranbolu	Gazet Paşa	550
	Köprülü Mahmud paşa	96
Gerede	Hacı Hüseyin Efendi	383
Mudurnu	İsmail Hakkı Efendi	45
Çankırı	Şakir Efendi	570
	İmaret	98
	Ali Bey Camii	319
Sinop	Sultan Aladdin	148
	Sultan Aladdin	30

Tablo 103'te 1898 Maârif Salnamesine göre Kastamonu vilayetinde bulunan kütüphane isimleri ve bu kütüphanelerde bulunan kitap sayısı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; Kastamonu merkez kazasında 9 kütüphane bulunduğunu ve kütüphanelerde toplam kitap sayısının 3648 olduğunu görmekteyiz. Ayrıca en çok kitap bulunan kütüphanenin Çorakzade(1500) Kütüphanesi olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yerleşim yerlerindeki kütüphane sayısı şöyledir: Taşköprü 3, İnebolu 1, Tosya 2, Safranbolu 2, Gerede 1, Mudurnu 1, Çankırı 3 ve Sinop 2.

Tablo 104.

1899 Tarihli Maarif Salnamesine Göre Vilayet Dahilindeki Kütüphane ve Kütüphanelerdeki Kitap Sayıları

Bulunduğu Yer	**Kütüphane Adı**	**Kitap Sayısı**
Kastamonu	Kara Mustafa Paşa	760
	Ekmekcibaşı	300
	Saniye	100
	İsmail Bey	98
	Aşir Efendi	470
	Sadıkiyye	370
	Seyyid Efendi	----
	Abdulbaki	50
İnebolu	Hamidiye	35
Taşköprü	Muzaferddin Gazi	45
	Hacı Osman Ağa	58
	Ayvalı	17
Tosya	Abdurrahman Paşa	96
	Abdurrezzak Efendi	97
Safranbolu	Gazet Paşa	550
	Köprülü Mahmud paşa	96
Gerede	Hacı Hüseyin Efendi	383
Mudurnu	İsmail Hakkı Efendi	45
Çankırı	Şakir Efendi	570
	İmaret	98
	Ali Bey Camii	319
Sinop	Sultan Aladdin	148
	Sultan Aladdin	30

Tablo 104’te 1317 Maârif Salnamesine göre Kastamonu vilayetinde bulunan kütüphane isimleri ve kütüphanelerde bulunan kitap sayısı hakkında bulgular yer almaktadır. Bu bulgulara göre; Kastamonu merkezde bulunan 8 kütüphanede 2148 kitap yer almaktadır. 1898 Maârif Salnamesinde Kastamonu’daki kütüphanelerde bulunan kitap sayısı 3648 iken 1899 yılındaki Maarif Salnamesinde bu sayı 2148 olmuştur. Bu azalmanın nedeni 1898 yılının salnamesinde yer alan Çorakzade Kütüphanesinin 1899 salnamesinde yer almamasıdır. Ayrıca diğer kazalardaki kütüphane sayısının 1316 yılındaki salnamedeki sayı ile aynı olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 105.

1903 Tarihli Maarif Salnamesine Göre Vilayet Dahilindeki Kütüphane ve Kütüphanelerdeki Kitap Sayıları

Bulunduğu Yer	**Kütüphane Adı**	**Kitap Sayısı**
Kastamonu	Hisarardı	196
	Çorakzade	1500
	Kara Mustafa Paşa	760
	Ekmekcibaşı	300
	Saniye	100
	Hisarardı	196
	İsmail Bey	98
	Aşir Efendi	470
	Sadıkiyye	370
	Seyyid Efendi	----
	Abdulbaki	50
İnebolu	Hamidiye	35
Taşköprü	Muzaferddin Gazi	45
	Hacı Osman Ağa	35
	Ayvalı	17
Tosya	Abdurrahman Paşa	96
	Abdurrezzak Efendi	97
Safranbolu	Gazet Paşa	550
	Köprülü Mahmud paşa	96
Gerede	Hacı Hüseyin Efendi	383
Mudurnu	İsmail Hakkı Efendi	45
Çankırı	Şakir Efendi	570
	İmaret	98
	Ali Bey Camii	319
Sinop	Sultan Aladdin	148
	Sultan Aladdin	30

Tablo 105'te 1903 Maarif Salnamesine göre Kastamonu vilayetinde bulunan kütüphane ve bu kütüphanelerde bulunan kitap sayısı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre; Kastamonu merkez kazasında 11 kütüphane bulunduğunu ve bu kütüphanelerdeki toplam kitap sayısının ise 4040 olduğu görülmektedir. Diğer kazalardaki yerlerindeki kütüphane sayısı 15'tir.

Tablo 106.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu Merkez Sancağındaki Kütüphane Sayıları[12]

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Kastamonu	5	5	7	7	7	7	7	7	7
Devrakani	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Taşköprü	-	-	-	-	-	1	1	1	1
İnebolu	-	-	1	1	1	1	1	1	1
Küre	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Evrenye	-	-		-	-	-	-	-	-
Tosya	1	1	1	1	1	1	2	2	1
İskilib	-	-	-	3	3	4	3	3	5
Kargı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Safranbolu	-	-	-	2	2	2	1	2	2
Araç	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Daday	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	6	6	9	14	14	16	15	16	17

Tablo 106'da 1869 ila 1877 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu merkez sancağında bulunan kütüphane sayısı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; 1869 yılında Kastamonu Sancağında 6 kütüphane bulunurken; 1877 yılına gelindiğinde bu sayı 17 olmuştur.

Tablo 107.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Sinop Sancağındaki Kütüphane Sayıları

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Sinop	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Boyabat	-	-	-	-	1	1	1	1	1
İstefan	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	-	-	-	1	1	1	1	1

Tablo 107'de 1869 ila 1877 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Sinop sancağındaki kütüphane sayısı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilere göre; 1869, 1870, 1871 ve 1872 yıllarında herhangi bir kütüphane sayısına ulaşılmamıştır. Kütüphane sayısının diğer yıllarda sadece Boyabat kazasında 1 olarak verildiğini görmekteyiz. Söz konusu yıllarda Sinop ve İstefan(Ayancık) kazalarına ait kütüphane sayısı verilmemiştir.

[12] Önceki satırlarda kütüphaneler hakkında verilen bilgilerin yanı sıra bundan sonraki verilerin kaynağını Kastamonu Vilayet Salnamesinin Asar-ı Mamure Cetvelinin Kütüphane sayısı hakkındaki bölüm oluşturmaktadır.

Tablo 108.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Bolu Sancağındaki Kütüphane Sayıları

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Bolu	1	1	1	1	1	1	2	2	2
Ereğli	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Devrek	-	-	-	-	-	-	-	-	
Göynük	-	-	-	-	-	1	1	1	1
Mudurnu	-	-	-	-	-	-	-	-	
Düzce	-	-	-	-	-	-	-		
Gerede	-	1	-	-	-	-	-	-	
Bartın	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Toplam	1	2	1	1	1	1	3	3	3

Tablo 108'de 1869 ila 1877 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Bolu sancağındaki kütüphane sayısı hakkında bulgular verilmiştir. Bu bulgulara göre; Bolu sancağında 1869 yılında 1 kütüphane bulunurken; 1877 yılına gelindiğinde bu sayı 3 olmuştur.

Tablo 109.

Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Çankırı Sancağındaki Kütüphane Sayıları

	1869	**1870**	**1871**	**1872**	**1873**	**1874**	**1875**	**1876**	**1877**
Çankırı	-	1	1	1	1	2	2	3	2
Tohat	-	-	4	1	1	-	-	-	-
Koçhisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kalecik	-	-	-	-	-	-	-	-	
Çerkeş	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Viranşehir	-	-	-	-	-	-	-	-	
Karacahisar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	1	5	2	2	2	2	3	2

Tablo 109'da görüldüğü üzere 1869 ila 1877 yıllarına ait Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Çankırı sancağındaki kütüphaneler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ışığında 1869 yılında Çankırı sancağında herhangi bir kütüphane sayısı hakkında bilgiye ulaşılmamıştır. Bu sancakta 1870 yılında 1 kütüphane bulunurken; 1877 yılına gelindiğinde bu sayı 2 olmuştur. Ayrıca 1871 yılında Çankırı sancağındaki kütüphane sayısı 5 olduğunu görmekteyiz.

4.6.5 Tarikatlar

Tablo 110.

1873 ila 1879 Yılları Kastamonu Vilayet Salnamelerine Göre Kastamonu vilayetindeki Başlıca Tarikatlar

Celvetiyye
Halidiyye
Halvetiye
Kadiriyye
Mevleviyye
Nakşibendiyye
Rufaiyye
Saidiyye

Tablo 110'da 1873 ila 1879 yılları Kastamonu Vilayet Salnamelerine göre Kastamonu merkezde bulunan tarikatlar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerde Kastamonu vilayeti dahilinde Celvetiyye, Halidiyye, Halvetiye, Kadiriyye, Mevleviyye, Nakşibendiyye, Rufaiyye ve Saidiyye tarikatlarının bulunduğu tespit edilmiştir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Maarif ve vilayet salnameleri ışığında yapılan bu çalışmada Kastamonu vilayetinde ilköğretim ve ortaöğretim alanında açılmış mektepler, mesleki eğitim veren mektep, askeri mektep, geleneksel eğitim kurumları ve cami, mescid, hangâh ve zaviye, kütüphane gibi eğitimle ilişkilendirilebilecek diğer eğitim kurumlarının varlığı tespit edilmiştir.

Kastamonu vilayetinde ilköğretim alanındaki gelişmeler dikkate alındığında 1889 yılında vilayet dâhilinde toplam 41 ibtidai mektebinde okuyan öğrenci sayısı 3234'tür. Mektep sayısını öğrenci sayısına oranladığımızda mektep başına 78,87 öğrencinin düştüğü anlaşılmaktadır. 1903 yılında ise Kastamonu vilayetinde toplam 61 ibtidai mektebi bulunmaktadır. Bu ibtidai mekteplerde okuyan öğrenci sayısı ise 3604'tür. Söz konusu sayıları göz gönünde bulundurduğumuzda 1903 yılı için eğitimin ilk kademesinde mektep başına düşen öğrenci sayısı 59,08'dir. Bu veriler ışığında 1889 yılından 1903 yılına kadar ibtidai mektep sayısı %48,78 artmıştır. Kastamonu vilayetinde ibtidai mekteplerdeki öğretmen sayısı dikkate alındığında 1889 yılında mektep başına yaklaşık 1,2 öğretmen düştüğü anlaşılmıştır. Bu oran 1903 yılında 1,59 olmuştur. İbtidai mekteplerdeki öğretmen ve öğrenci sayıları dikkate alındığında 1889 yılında bir öğretmene 61,01 öğrenci düşmektedir. Bu oran 1903 yılına gelindiğinde 37,15 olmuştur. Bu doğrultuda söz konusu yıllarda ibtidai mekteplerde görev yapan öğretmen sayısında iyileşme olduğu söylenebilir. Bu iyileşmenin okullaşma ile birlikte paralel olarak gerçekleşmiş olması dikkate değer bir gelişmedir. Söz konusu yıllar II. Abdülhamid dönemine denk gelmektedir. Bu artış II. Abdülhamid döneminde ilköğretim alanında izlenen eğitim politikası ile de örtüşmektedir. Türk'ün bir çalışmasında konu edindiği II. Abdülhamid Dönemine ait bir layihada da ibtidai mekteplerin inşası ve umumi mekteplerin ıslahı eğitim alanındaki atılması gereken adımlar arasında gösterilmiştir (Türk, 2015).

Osmanlı Devleti'nde eğitimin ilk kademesini oluşturan eğitim kurumlarından birisi de sıbyan mektepleridir. Sıbyan mekteplerinin ibtidai mekteplere dönüşümü 1860'lı yıllarda başlamıştır. II. Meşrutiyet dönemine kadar da söz konusu dönüşüm devam

etmiştir. 1877 Kastamonu Vilayet Salnamesine göre Kastamonu vilayeti dâhilindeki geleneksel eğitim kurumlarından olan sıbyan mekteplerinin toplam sayısı 2323'tür. 1877 yılında geleneksel mektepler sayı olarak modern mekteplerden fazladır. 1870'lerden itibaren Osmanlı Devleti'nde eğitimin ilk kademesini oluşturan sıbyan mekteplerinin modern ilkokullara (ibtidai) dönüşümü devam etse de aynı tarihlerde Kastamonu'da söz konusu mekteplerin sayısı artmaya devam etmiştir. Bu durum bize Osmanlı eğitim modernleşme sürecinde istenilen düzeyde hızlı olunmadığını da göstermektedir.

Araştırmamızın ilköğretim kısmının ikinci aşamasını rüşdiye mektepleri oluşturmaktadır. 1869 yılında Kastamonu vilayetinde 6 rüşdiye mektebinde okuyan öğrenci sayısı 346'dır. Buna göre mektep başına 57,66 öğrenci düşmektedir. 1903 yılında ise 21 rüşdiye mektebinde okuyan öğrenci sayısı 1030'dur. 1903 yılında ise mektep başına 49 öğrenci düşmektedir. Bahsedilen yıllar dikkate alındığında modern okullardan olan rüşdiye mekteplerinin ve rüşdiyelerde okuyan öğrenci sayısının artmış olduğu görülmektedir. 1869 yılı için Kastamonu vilayetinde bir öğretmene 26,61 öğrenci düşmektedir. 1903 yılında bu oran 21,45 olmuştur. 1869 yılı bir mektebe 2,16 öğretmen düşerken bu oran 1903 yılında 2,28'e yükselmiştir. Askeri rüşdiye dikkate alındığında da 1889 yılında 10 öğretmen görev yaparken bu sayı 1903 yılında 12'ye ulaşmıştır. Rüşdiye mektepleri bağlamında Kastamonu vilayetinde okullaşma, öğrenci sayısı ve öğretmen sayısında yıllar bazında artış olduğu görülmektedir. Yine bu artış dikkate alındığında okullaşma ve öğretmen sayısındaki artışın olumlu yönde ve paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Osmanlı eğitim modernleşmesinde rüşdiye mekteplerinin sayısının çoğaltılmasına yönelik politikaların izlendiği bir süreçte Kastamonu'da bu politikanın yansımalarını görmek mümkündür. Literatürde rüşdiye mekteplerinin sayısının artması açısından önemli gelişmeler yaşansa da literatürde bu artışın Osmanlı Devleti için yeterli düzeyde olmadığı da ifade edilmiştir (Altınova, 2010, s. 428).

Kastamonu'daki idadiler hakkında ilk bilgi 1889 yılındaki Kastamonu Vilayet Salnamesi'nde yer almaktadır. Bu salnameye göre 1889 yılında sadece Kastamonu merkezde bir idadi mektebi bulunmaktadır. Daha sonra 1892 yılında Bolu İdadisi, 1893 yılında Sinop İdadisi ve 1894 yılında Çankırı İdadisi hakkında bilgiler

verilmiştir. 1903 Kastamonu Vilayet Salnamesi verilerinde bu dört idadi mektebinde okuyan toplam öğrenci 440'dır. Bu idadilerde görev yapan öğretmen sayısı ise 34'tür. Öğretmen sayısını öğrenci sayısına oranladığımızda 12,94 çıkmaktadır. Bu oran yaklaşık 13 öğrenciye 1 öğretmen düştüğünü göstermektedir. Aynı yıl Maarif Salnamesi verilerinde öğrenci sayısı 394 iken; öğretmen sayısı 31'dir. Bu sayı dikkate alındığında her bir öğretmene ortalama 12,70 öğrenci düştüğü anlaşılmaktadır. Kastamonu vilayetinde ilk idadinin açıldığı tarih dikkate alındığında II. Abdülhamid dönemine denk geldiği anlaşılmaktadır. II. Abdülhamid döneminin simge okulları olan idadiler, onun döneminde taşra vilayetlerinde açılmaya başlanmıştır. Ancak yine söz konusu süreçte idadilerde bina ve öğretmen eksikliği gündemdeki meselelerden birisi olmuştur (Yılmaz, 2015, s. 94). Nitekim II. Abdülhamid döneminde idadilerin toplam sayısı 109'a ulaşmıştır (Kodaman, 1988, s. 167).

Araştırmamızda mesleki eğitim alanında Darülmuallimin-i Sıbyan ile Mekteb-i Sanayiini de ele aldık. Kastamonu vilayetindeki darülmuallimin ile ilgili ilk bilgiye 1889 yılına ait Kastamonu Vilayet Salnamesinden ulaşılmıştır. Bu salnamelerde Darülmuallimin'in ismi geçmesine rağmen Darülmuallimin'deki öğrenci sayısı hakkında bilgi yer almamaktadır. Maarif Salnameleri verilerinde Darülmuallimin Mektebi'nin Kastamonu ve Bolu merkezlerinde olduğu görülmektedir. 1903 Maarif Salnamesi verilerinde Darülmualliminde okuyan öğrenci sayısı 7'dir. 1903 Kastamonu vilayetindeki ibtidai mektepleri göz önünde bulundurduğumuzda Darülmuallimindeki öğrenci sayısı ibtidai mekteplerdeki öğretmen ihtiyacını karşılamamaktadır. Nitekim Mustafa Ergün II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri adlı eserinde o dönem eğitim nazırlığı yapan Emrullah Efendi ibtidai mekteplerde görev yapacak 70.000 öğretmene ihtiyacı olduğu söylemektedir (Ergün, 2021, s. 225). Buda bize ibtidai mekteplerdeki öğretmen ihtiyacının darülmuallimin dışındaki kaynaklardan giderildiğini göstermektedir.

Kastamonu Vilayet Salnameleri verilerinde azınlık mektepleri hakkında ilk bilgiye 1889 yılında ulaşılmıştır. Azınlık mekteplerinin Rum ve Ermeni milletlerine ait olduğu görülmüştür. 1889 yılında 3 azınlık mektebinde okuyan öğrenci sayısı 287'dir. Rumlar kız ve erkekler için 2 ayrı mektep açmışken; Ermeniler karma eğitim

uygulamıştır. 1903 yılında Kastamonu vilayetinde toplam 6 azınlık mektebinde 21 öğretmen ve 928 öğrencinin olduğu tespit edilmiştir. 1903 yılında Kastamonu vilayetinde azınlık mektepleri açısından önemli ölçüde bir artış olduğu görülmüştür.

Kastamonu vilayetinde 1869 Kastamonu Vilayet Salnamesine göre 95 medresede 2542 öğrenci okumaktadır. 1903 Maarif Salnamesi verisine göre 117 medresede 9552 öğrenci okumaktadır. Söz konusu yıllar dikkate alındığında 1869'dan 1903'e kadar Kastamonu'daki medrese sayısı artmıştır. 1903 yılında medresede okuyan öğrenci sayısı ise 7010 artmıştır. 1903 yılında medreselerde okuyan öğrenci sayısının bu denli artmasının olası nedenlerinden birisi o yıllarda öğrencilerin askerlik hizmetinden muaf tutulması ve bunun medreseye olan talebi artırmasıdır. Medreselerin özellikle II. Abdülhamid döneminde asker kaçaklarının toplandığı mekanlara dönüştüğü literarüde ifade edilmiştir (Akyüz, 2020).

Araştırmamızda sosyo-kültürel yapı olarak Kastamonu'daki cami ve mescit, hangah ve zaviye, kilise ve manastır, kütüphane sayılarıyla tarikatları ele aldık. Kütüphane sayısı itibariyle 1877 Kastamonu Vilayet Salnamesine göre vilayetin 19 kütüphanesinde 5673 kitap bulunmaktadır. Bu sayılar bize Kastamonu vilayetinin kütüphane bakımından zengin olduğunu gösterebilir.

KAYNAKLAR

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1286 (1869), Defa 1, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1287 (1870), Defa 2, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1288 (1871), Defa 3, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1289 (1872), Defa 4, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1290 (1873), Defa 5, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1291 (1874), Defa 6, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1292 (1875), Defa 7, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1293(1876), Defa 8, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1294 (1877), Defa 9, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1295 (1878), Defa 10, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1296 (1879), Defa 11, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1297 (1880), Defa 12, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1298 (1881), Defa 13, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1299 (1882), Defa 14, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1306 (1889), Defa 15, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1310 (1892), Defa 16, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1311 (1893), Defa 17, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1312 (1894), Defa 18, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1314 (1896), Defa 19, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1317 (1899), Defa 20, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi, 1321 (1903), Defa 21, Kastamonu Vilâyet Matbaası.

Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Mabaa-i Âmire, 1316.

Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Mabaa-i Âmire, 1317.

Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Mabaa-i Âmire, 1318.

Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Mabaa-i Âmire, 1319.

Salnâme-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Mabaa-i Âmire, 1321

Akkutay, Ü. (1984). *Enderun mektebi*. Gazi Üniversitesi.

Akyıldız, A. (2003). "Maârif-i umûmiyye nezâreti", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/maarif-i-umumiyye-nezareti adresinden (02.03.2022)'de ulaşılmıştır.

Akyüz, Y. (1990). Darülmuallimîn'in ilk nizamnamesi (1851), önemi ve Ahmet Cevdet Paşa, *Milli Eğitim Dergisi, (0)*95, 3-20.

Akyüz, Y. (1994). İlköğretimin yenileşme tarihinde bir adım: nisan 1847 tâlimatı. *OTAM, 0*(5), 1-47.

Akyüz, Y. (2006). Türkiye'de öğretmen yetiştirmenin 160. yılında darülmuallimin'in ilk yıllarına toplu ve yeni bir bakış. *OTAM, (20)20*, 17-58.

Akyüz, Y. (2012). *Türkiye'deki öğretmenlerin toplumsal değişimdeki etkileri(1839-1950*) Pegem.

Akyüz, Y. (2020). *Türk eğitim tarihi m.ö. 1000- m.s. 2020.* Pegem.

Al, U. ve Taşkın, Z. (2015). *Prof. dr. İrfan Çakın'a armağan*. Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Yayını

Altınova, A. (2010). *Osmanlı modernleşmesinde rüşdiye mektepleri (Gazi Üniversitesi Örneği*). [Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Aydın, B. (2009). "Salname", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/salname adresinden (18.01.2022)'de ulaşılmıştır.

Azar, A. (2008). *Bilim ve araştırma. O. Kılıç ve M. Cinoğlu (Editörler).* Bilimsel Araştırma Yöntemleri içinde s. 11-50. Lisans.

Bayraktar, M. (1988). *Kayserili Davud:(Davudu'l-Kayseri).* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Başbuğ, F. ve Özkarakoç, Ö. (2019). Mekteb-i harbiye-i şahane ve mekteb-i tıbbiye'nin türk resim eğitimine katkısı. *Ulak Bilge Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(43), 923-928.

Berker, A. (1945). *Türkiye'de ilköğretim I (1839-1908*). Milli Eğitim.

Bilim, C. Y. (1984). *Tanzimat devrinde Türk eğitiminde çağdaşlaşma (1839-1876*).

Binbaşıoğlu, C. (2009). *Başlangıçtan günümüze Türk eğitim tarihi*, Anı.

Boztepe, M. (2013). Osmanlı devleti'nin taşra yönetimini şekillendiren "merkeziyetcilik" yaklaşımı ve günümüze etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 0*(33), 1-14.

Boztepe, S. (2015). *II. Abdülhamid dönemi idadilerde tarih ve coğrafya eğitim-öğretimi (Necmettin Erbakan Üniversitesi örneği*). [Yüksek Lisan Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Cihan A. (2007). *Osmanlı'da eğitim.* 3F.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri, Çev. Ed. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir*. 3. Baskıdan Çeviri, Siyasal.

Çelebi, E. (2017). Kastamonu vilayet salnamelerine göre Tosya'da eğitim (1869-1903*). Tarih ve Gelecek Dergisi. 3*(1*),* 57-74.

Çepni, S. (2009). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş*.

Çiydem, E. (2021). Policies and practices for the professionalization of the teaching profession in the late Ottoman Empire (1839-1920). *Paedagogica Historica,* DOI: 10.1080/00309230.1983620.

Demirel, M. (2002). Türk eğitiminin modernleşmesinde rüşdiye mektepleri. *Türkler Ansiklopedisi, 0*(15), 44-59.

Demirtaş, Z. (2007). Osmanlı'da sıbyan mektepleri ve ilköğretimin örgütlenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1),* 173 - 183.

Doğanay, F. K. (2011). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e rüşdiye mektepler (Atatürk Üniversitesi örneği).* [Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.

Duman, H. (2000). *Osmanlı sâlnâme ve nevsâlleri C.I.* Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı.

Eski, M. (2005). *Kastamonu Abdurrahman Paşa lisesi tarihi*. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi.

Ekşi, Ç. (2017). *Hudavendigar vilayeti salnamelerine göre Bursa'da eğitim-öğretim (Uludağ Üniversitesi örneği),* [Yüksek Lisan Tezi]. Uludağ Üniversitesi.

Erdem, G. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Hristiyanların sosyal ve dini hayatları (1856-1876) (Ankara Üniversitesi örneği.* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Erdoğdu, T. (1997). Maârif-i umumiye nezareti teşkilâtı, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.*

Ergün, M. (2000). Medreseden mektebe Osmanlı eğitim sistemindeki değişme. *Yeni Türkiye Dergisi, 6*(32).

Ergün, M. (2021). *İkinci Meşrutiyet devrinde eğitim hareketleri (1908-1914).* Pegem.

Eser, G. (2011). *Köy entitüleri'nde bir öncü: özgün arşivi ışığında Göl Köy Enstitüsü (İstanbul Üniversitesi örneği).* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi (1. ve 2. Cilt*). Eser.

Ezen, S. (2019). *Maarif Müfettişliği (1876-1918), (Marmara Üniversitesi örneği)*. [Yüksek Lisan Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Gerçek, S. N. (1963). Vilâyet ve nezaret sâlnâmeleri. *Kitap Belleten, Sayı 1* (25), 7-9.

Güler, N. (2019). *Salnamelere göre Kosova vilayetinde eğitim-öğretim, (Uludağ Üniversitesi örneği)*. [Yüksek Lisan Tezi]. Uludağ Üniversitesi.

Güven, İ. (2018). *Türk eğitim tarihi*, Pegem.

Halis, E. (2005). *Osmanlı eğitim sistemi,* http://www.ilkadimdergisi.com 29.01.2005.

İnalcık, H. (1995). *"Eyalet"* TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/eyalet adresinden (05.01.2022)'de ulaşılmıştır.

İnci, İ. ve Özdemir, B. (2021). XIX. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda ilköğretimle ilgili gelişmelerin Manisa'ya yansımaları. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 0*(11), 258-273.

İpşirli, M. (1995). *"Enderun*", TDV İslam Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/enderun adresinden 06.12.2021'de ulaşılmıştır.

Kansu, N. A. (1931). *Türkiye maarif tarihi (Bir Deneme*). Milliyet.

Kaptan, S. (1991). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*, Tekışık.

Karagül, V. (2013). *Osmanlı Türk modernleşme sürecinde mülki idare ve mülki idare amirliği(Uludağ Üniversitesi örneği).* [Doktora Tezi]. Uludağ Üniversitesi.

Karcı, E. (2012). Hicri 1299(1882) Kastamonu vilayet salnamesi'ne göre Kastamonu sancağı ile bağlı kazaların idari, sosyal ve ekonomik yapılarına dair tespitler. *Yerel Politikalar, 0*(2), 116-147.

Kaya, U. (2012). Darülmuallimin ile ilgili bir nizamname layihası ve Darülmuallimin'e giriş sürecinde bir imtihan, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 1* (5) s.35-53.

Koçer, H. A. (1991). *Türkiye'de modern eğitimin doğuşu ve gelişimi,* Milli Eğitim Bakanlığı.

Köçer, M. ve K, E. (2020). *Eğitim tarihi*, Pegem.

Kodaman, B. (1976). II. Abdulhamid ve aşiret mektebi, *Türk Kültürü Araştırmaları, XV*(1-2), 253-268.

Kodaman B. (1980). '*Tanzimat'tan 2. meşrutiyete kadar sanayi mektebleri'*, Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071- 1920), Ed. Osman Okyar-Halil İnalcık, s. 287-294

Kodaman, B. (1988). *Abdulhamid devri eğitim sistemi,* Türk Tarih Kurumu.

Mahmud Cevat, (2001). *Maarif-i umumiye nezareti tarihçe-i teşkilât ve icraatı (Haz. Tacettin Kayaoğlu).* Yeni Türkiye.

Ortaylı, İ. (2005). *Osmanlılarda millet sistemi* TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/millet#2 adresinden (15.12.2021)'de ulaşılmıştır.

Özdemir, M. (2008). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,11*(1)

Önsoy, R. (1988). *Tanzimat dönemi Osmanlı sanayi ve sanayileşme politikası*, İş Bankası.

Özcan, A. ve Buzpınar, G. T. (1997). Church missionary society İstanbul'da tanzimat, ıslahat ve misyonerlik 1858-1880. *İstanbul Araştırmaları (1*), 63-67

Özkan, S. H. (2017). Osmanlı Devleti'nde eğitim dili ve yabancı dil meselesi. *Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi 13*(29), s.53-59.

Öztürk, C. (1996). *Atatürk devri öğretmen yetiştirme politikası.* Türk Tarih Kurumu.

Palalı, İ. (2021). Osmanlı Devleti'nde ilköğretimde yenileşme ve Urfa mektepleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, *127*(250), 83-102.

Semiz, Y. ve Kuş, R. (2004). Osmanlı'da mesleki teknik eğitim İstanbul sanayi mektebi (1869-1930). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 0*(15), 275-295.

Siddiqi, J. (2014). Mescitten Medreseye Dönüşümün Kurumsal ve Düşünsel Açıdan İncelenmesi. *KTÜİFD, 1*(2), 147 - 163.

Somel, S. A. (2019). *Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi (1839-1908). (Çev. O. Yener).*İletişim.

Şakir, M. H. (1964). Bursa sâlnâmeleri. *Kitap Belleten, Sayı 7*(31), 6.

Şentürk, M. H. (1993). "*Darülmaârif*", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/darulmaarif adresinden 15.12.2021'de ulaşılmıştır.

Taş, Y. (2019). *Osmanlı Devleti'nde Urfa'da sosyal hayat(mahkeme kayıtlarına göre (1850-1890*), Hiper.

Tır, S. (2019). *Salnamelere göre Edirne'de eğitim ve eğitim kurumları (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi örneği).* [Yüksek Lisan Tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

Tunay, K. S. (2008). Kastamonu vilayet salnamelerinde kız(inas) rüştiye mektepleri(1875-1903). *17. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongres*i.

Türk, İ. C. (2015). Osmanlı memleketlerinde ilkokullar ve umumi mektepler açılarak bu mekteplerin çoğaltılmaları ve ıslah edilmelerine dair II. Abdülhamid'e sunulan bir layiha. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 0*(54), s. 713-726.

Unat, F. R. (1962). *Niş ıslâhhanesinin kuruluş tarihini aydınlatan bir belge*, Meslek ve Teknik Öğretim.

Unat, F. R. (1964). *Türkiye eğitim sisteminin gelişmesine tarihi bir bakış*, Milli Eğitim.

Yaman, A. (2021). *Salnamelere göre 2. Abdulhamid dönemi'nde Manastır vilayetinde eğitim öğretim faaliyetler (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi örneği).* [Yüksek Lisan Tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Yapıcı, A. (2012). *Türkiye'de tekke ve zaviyelerin kapatılmasının sosyolojik sonuçları (Marmara Üniversitesi örneği).* [Yüksek Lisan Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Yazıbakan, Y. (2019). *Devlet salnamelerine göre 1925-1928 yılları arasında Türkiye'de eğitim (Kastamonu Üniversitesi örneği).* [Yüksek Lisan Tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Yazıcı, A. (2010). *Türkiye'de azınlık, yabancı ve Türk özel okulları(1950-1960) (Marmara Üniversitesi örneği).* [Yüksek Lisan Tezi]. Marmara Üniversitesi

Yeğin, A. (2016). *İslamî- ilmî- edebî- felsefî yeni lugat*, Envar.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin.

Yıldız, H. (2012). Osmanlı'da yenileşme dönemi'nde Diyarbakır'da sivil mesleki teknik eğitimi. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, 0*(VII), *189-209.*

Yıldırım, M. A. (2010) *Tanzimat döneminde meslek okullar* (Ankara Üniversitesi örneği). [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.

Yılmaz, M. A. (2015). *Maarif Salnamelerine göre Osmanlı Devleti eğitim sisteminde idadiler (1898-1903) (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Örneği).* [Yüksek Lisan Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.

EKLER

EKLER

EK A 1899 Maarif Salnamesi Fihristi

EK B 1869 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesi

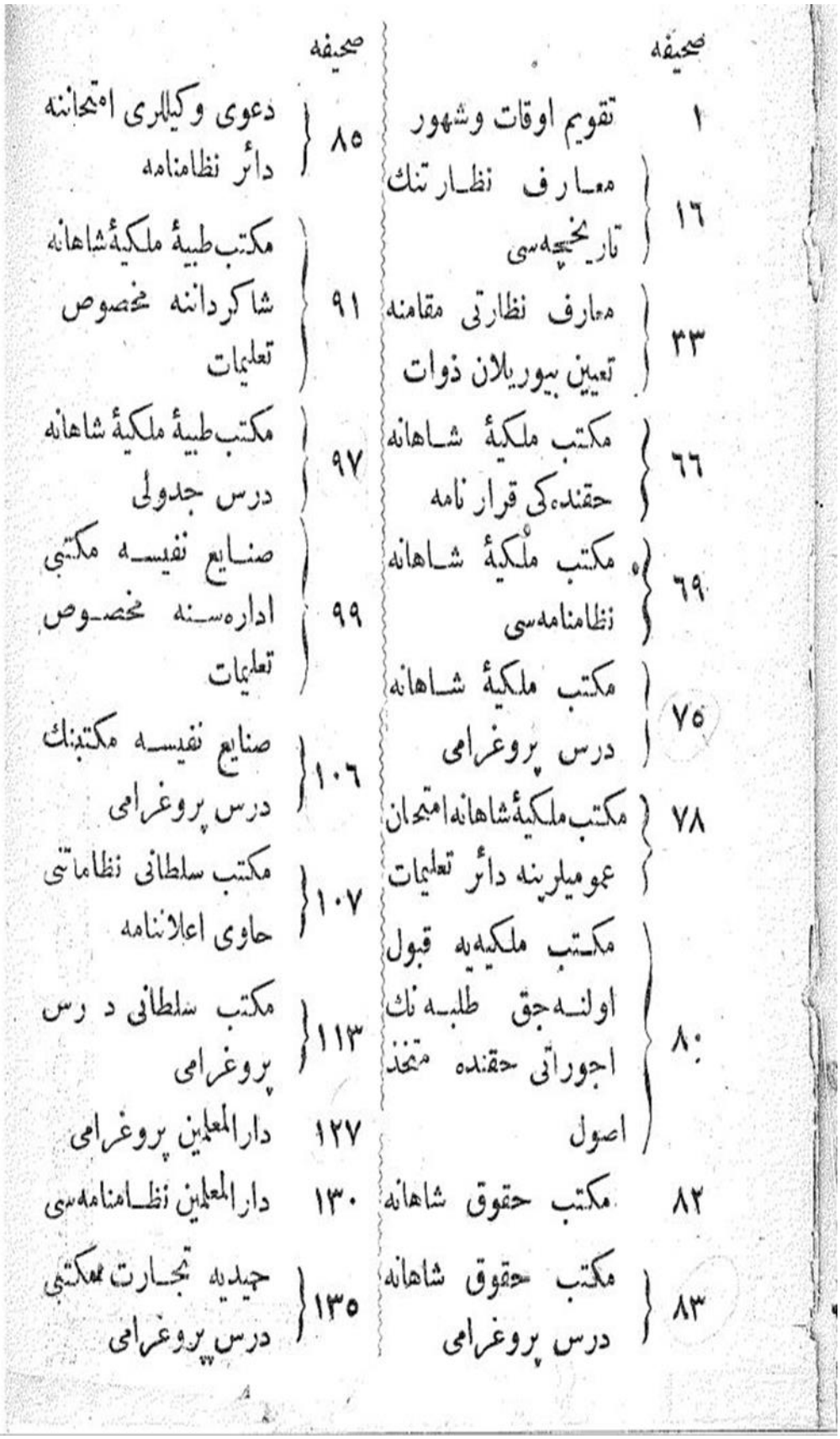
EK C 1903 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesi

EK D 1876 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesi

EK E Kastamonu İdadisi (Abdurrahman Paşa Lisesi)

EK F Kastamonu Rum Mektebi

EK A 1899 Maarif Salnamesi Fihristi

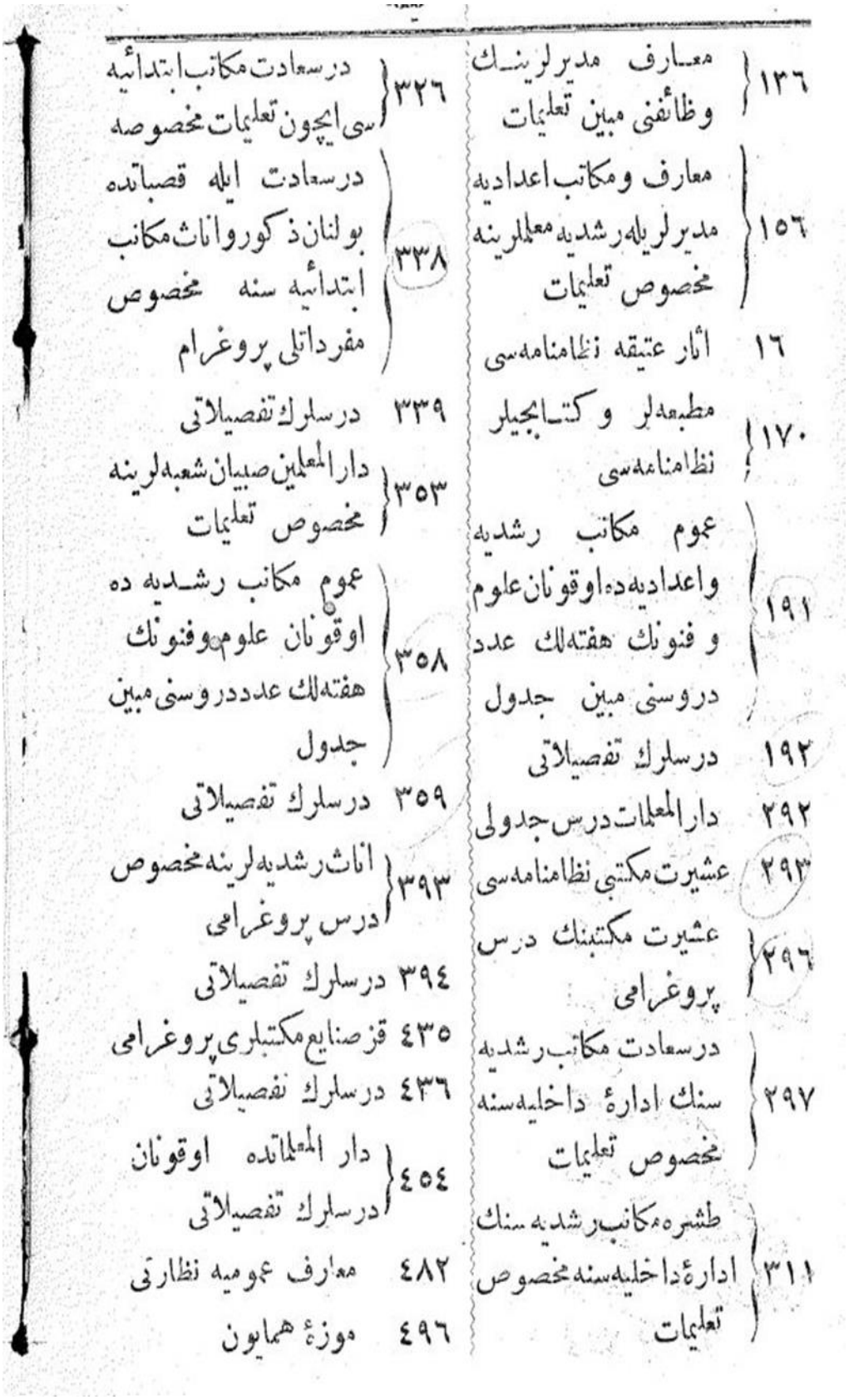
صحیفه

۱	تقویم اوقات وشهور
۱۶	معارف نظارتنك تاریخچه‌سی
۳۳	معارف نظارتی مقامنه تعیین بیوریلان ذوات
٦٦	مکتب ملکیهٔ شاهانه حقنده‌کی قرار نامه
٦۹	مکتب ملکیهٔ شاهانه نظامنامه‌سی
۷٥	مکتب ملکیهٔ شاهانه درس پروغرامی
۷۸	مکتب ملکیهٔ شاهانه امتحان عمومیلرینه دائر تعلیمات
۸۰	مکتب ملکیه‌یه قبول اولنه‌جق طلبه‌نك اجوراتی حقنده متخذ اصول
۸۲	مکتب حقوق شاهانه
۸۳	مکتب حقوق شاهانه درس پروغرامی

صحیفه

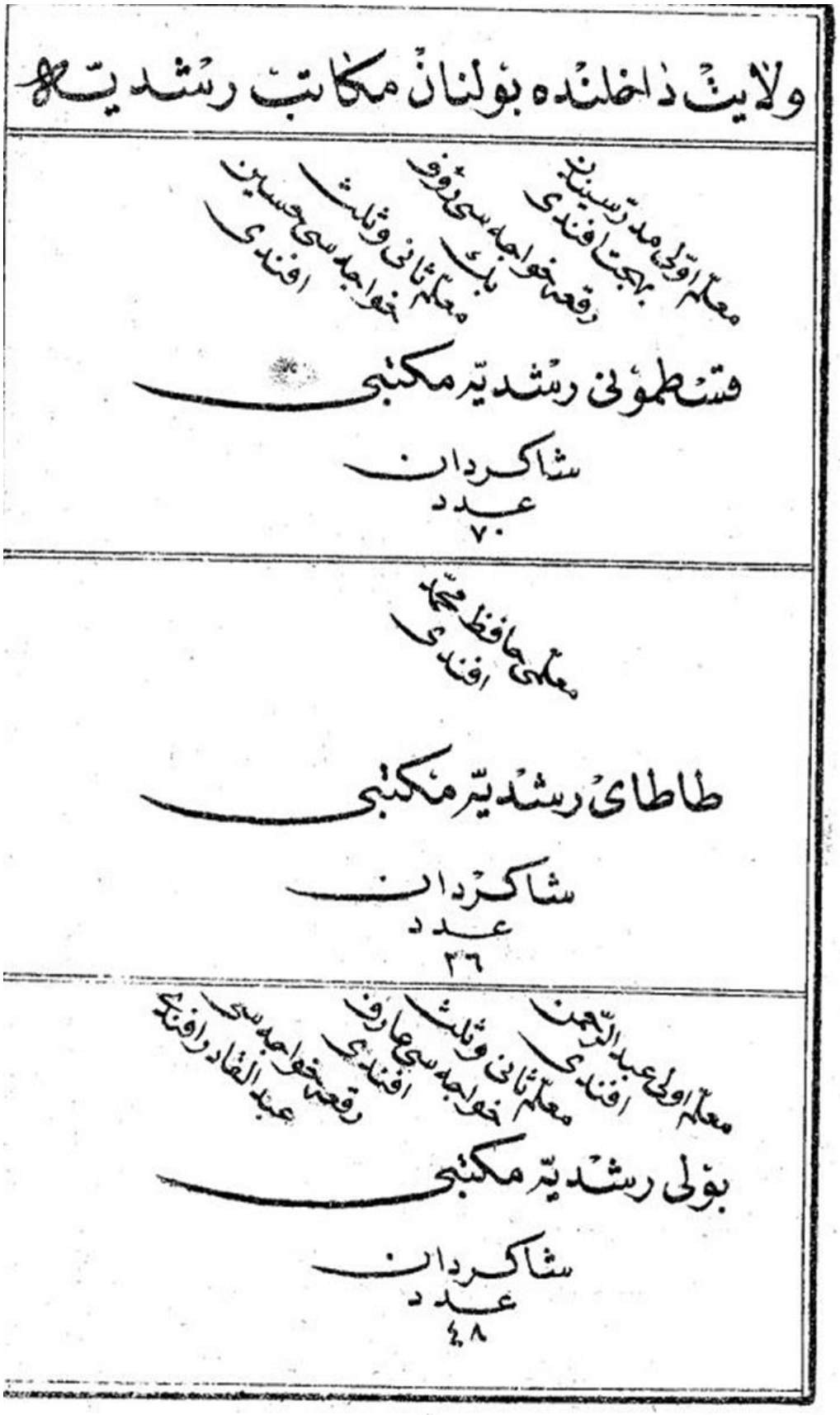
۸٥	دعوی وکیللری امتحانیه دائر نظامنامه
۹۱	مکتب طبیهٔ ملکیهٔ شاهانه شاکردانه مخصوص تعلیمات
۹۷	مکتب طبیهٔ ملکیهٔ شاهانه درس جدولی
۹۹	صنایع نفیسه مکتبی اداره‌سنه مخصوص تعلیمات
۱۰٦	صنایع نفیسه مکتبنك درس پروغرامی
۱۰۷	مکتب سلطانی نظاماتی حاوی اعلاننامه
۱۱۳	مکتب سلطانی درس پروغرامی
۱۲۷	دارالمعلمین پروغرامی
۱۳۰	دارالمعلمین نظامنامه‌سی
۱۳٥	جدیه تجارت مکتبی درس پروغرامی

EK A'nın devamı 1899 Maarif Salnamesi Fihristi

۱۳٦	معارف مدیرلرینك وظائفنی مبین تعلیمات
۱۵٦	معارف ومکاتب اعدادیه مدیرلریله رشدیه معلملرینه مخصوص تعلیمات
۱٦	آثار عتیقه نظامنامه‌سی
۱۷۰	مطبعه‌لر وکتابجیلر نظامنامه‌سی
۱۹۱	عموم مکاتب رشدیه واعدادیه ده اوقونان علوم و فنونك هفته‌لك عدد دروسنی مبین جدول
۱۹۲	درسلرك تفصیلاتی
۲۹۲	دار المعلمات درس جدولی
۲۹۳	عشیرت مکتبی نظامنامه‌سی
۲۹٦	عشیرت مکتبنك درس پروغرامی
۲۹۷	درسعادت مکاتب رشدیه سنك ادارهٔ داخلیه‌سنه مخصوص تعلیمات
۳۱۱	طشره مکاتب رشدیه سنك ادارهٔ داخلیه‌سنه مخصوص تعلیمات
۳۲٦	درسعادت مکاتب ابتدائیه سی ایچون تعلیمات مخصوصه
۳۳۸	درسعادت ایله قصباتده بولنان ذکور واناث مکاتب ابتدائیه سنه مخصوص مفرداتلی پروغرام
۳۳۹	درسلرك تفصیلاتی
۳۵۳	دار المعلمین صبیان شعبه‌لرینه مخصوص تعلیمات
۳۵۸	عموم مکاتب رشدیه ده اوقونان علوم وفنونك هفته‌لك عدد دروسنی مبین جدول
۳۵۹	درسلرك تفصیلاتی
۳۹۳	اناث رشدیه لرینه مخصوص درس پروغرامی
۳۹٤	درسلرك تفصیلاتی
٤۳۵	قز صنایع مکتبلری پروغرامی
٤۳٦	درسلرك تفصیلاتی
٤۵٤	دار المعلماتده اوقونان درسلرك تفصیلاتی
٤۸۲	معارف عمومیه نظارتی
٤۹٦	موزهٔ همایون

EK B 1869 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesi Sayfa 72

ولایت داخلنده بولنان مکاتب رشدیه

معلم اولی مدرس بابجت افندی
رقعه خواجه سی ذوقی بک
معلم ثانی و ثلث خواجه سی حسین افندی

قسطمونی رشدیه مکتبی

شاگردان
عدد
۷۰

معلم حافظ محمد افندی

طاطای رشدیه مکتبی

شاگردان
عدد
۳۶

معلم اولی عبد الرحمن افندی
معلم ثانی و ثلث خواجه سی عارف افندی
رقعه خواجه سی عبد القادر افندی

بولی رشدیه مکتبی

شاگردان
عدد
۴۸

EK C 1903 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesi sayfa 163

مکاتب

مکتب اعدادی ملکی

هیئت اداره

مدیر سلیمان افندی رابعه

معاون اول احسان افندی حمیدیه حجاز تیمور یول مدالیه سی

معاون ثانی رسمی افندی

معاون ثالث صدیق افندی

طبیب نیقولی افندی ثانیه

کاتب ومبایعه مأموری وامام حاجی عبدالعزیز افندی

حافظ کتب وانبار مأموری نعمان افندی

هیئت تعلیمیه

تاریخ وفرانسزجه معلمی : شریف افندی ثانیه ۱۶ ذ ۳۰۱

قوانین، حکمت، فرانسزجه، مثلثات معلومات زراعیه وصحیه معلمی: سلیمان افندی رابعه ۱٤

فرانسزجه، هندسه، جبر، میخانیك، کیمیا معلمی : احسان افندی

علوم دینیه واخلاقیه معلمی : رسمی افندی

اصول تحریر، کتابت، لسان عثمانی معلمی : صدیق »

عربی، فارسی، ترکجه » : عثمان »

علم اشیا، جغرافیا، اصول دفتری معلملکاری : منحلدر

حساب، موالید، قوزموغرافیا معلمی : حسنی افندی حجاز تیمور یول مدالیه سی

عربی معلمی حاجی ضیا افندی مدرس دردنجی مجیدی

حسن خط معلمی حافظ مصطفی افندی مدرس

رسم » » »

ارمنیجه » مقردیچ »

شاگردان

خدمه	نهاری	لیلی	یکون
٦	۸۹	۲۹	۱۱۸

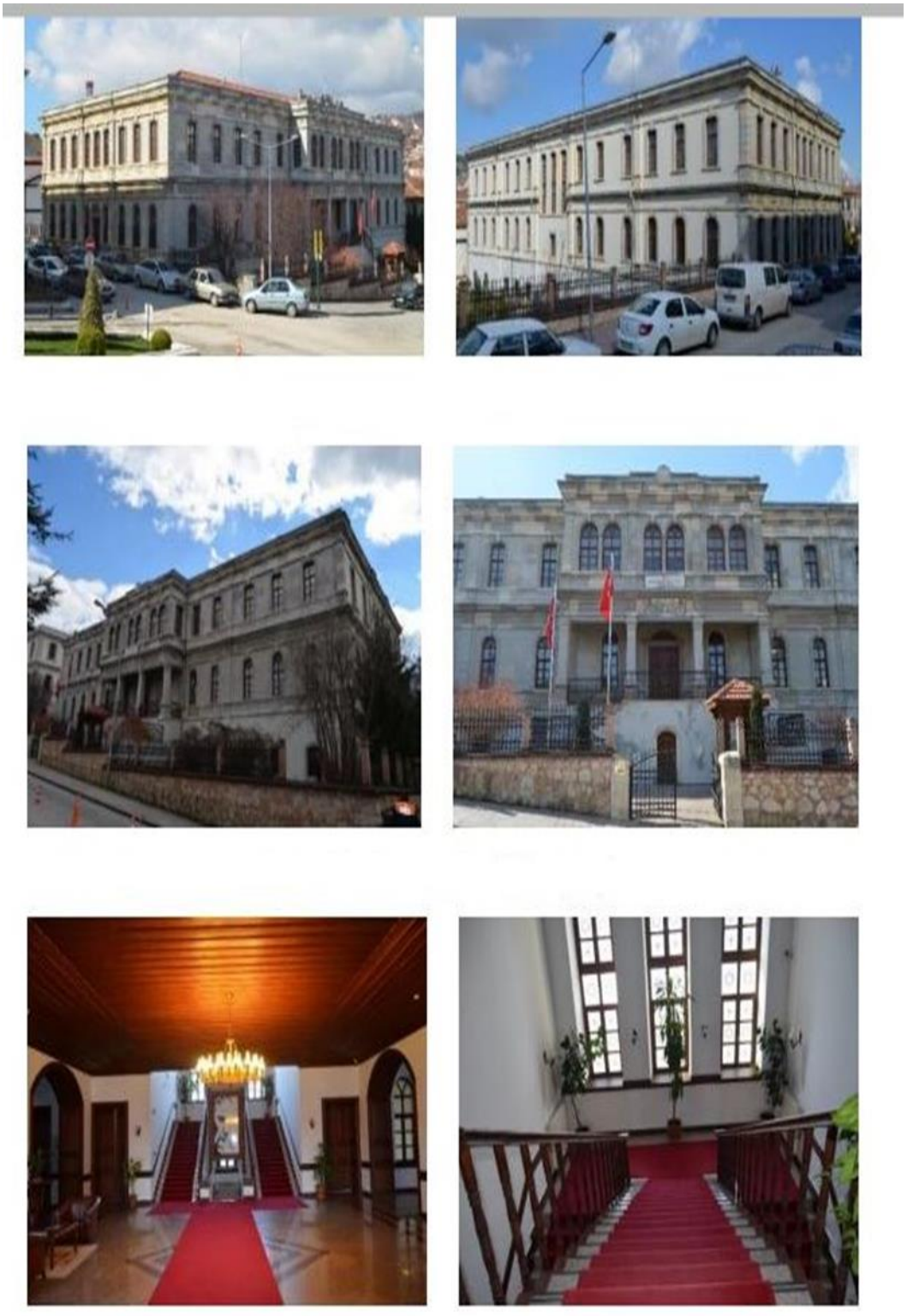
EK D 1876 yılı Kastamonu Vilayet Salnamesi sayfa 133

١٣٣

بارطین رشدیه سی	کنفری رشدیه سی
معلمی عثمان طاهر افندی بواب محمد علی افندی شاگردان ٤٠	معلم اولی سلیمان سروری افندی معلم ثانی محمد حاذق افندی ثلث خواجه سی علی وصفی افندی رقعه خواجه سی عبد الله افندی بواب خلیل اغا شاگردان ٧٣
چرکش رشدیه سی	سینوب رشدیه سی
معلمی محمد حلمی افندی رقعه خواجه سی محمد مظهر افندی بواب حسن افندی شاگردان ٣٥	معلم اولی مصطفی عزت افندی معلم ثانی مصطفی افندی ثلث و رقعه خواجه سی عثمان افندی بواب عمر افندی شاگردان ٩١
کرزه رشدیه سی	بوی آباد رشدیه سی
معلمی حافظ محمود افندی بواب عبد الله افندی شاگردان ٥٢	معلمی ابراهیم افندی بواب عثمان اغا شاگردان ١٣

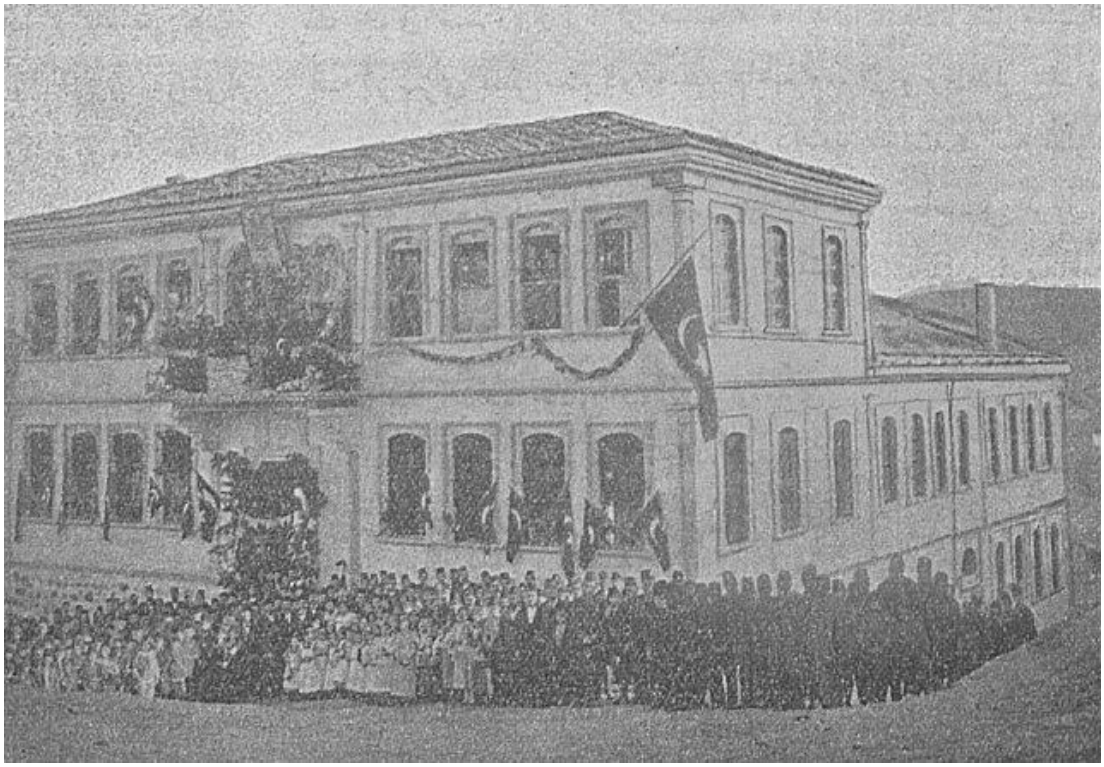
EK E Kastamonu İdadisi (Abdurrahman Paşa Lisesi)

Kaynak(Kaya ve Özyurt, s. 43).

EK F Kastamonu Rum Mektebi

Kastamonu Rum Mektebi

Kaynak (https://ozhanozturk.com/2018/01/04/kastamonu-tarihi-osmanli-cumhuriyet-donemi/#google_vignette).